

Ardahan Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

KAZAK TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜNDE KEÇEDEN YAPILMIŞ YAYGILARLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Bayan NIYETBAYEVA

Prof. Dr. Ayabek BAINIYAZOV

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2021

KAZAK TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜNDE KEÇEDEN YAPILMIŞ
YAYGILARLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

Bayan NIYETBAYEVA

Prof. Dr. Ayabek BAINIYAZOV

Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2021

KABUL VE ONAY

Bayan Nıyetbayeva tarafından hazırlanan “Kazak Türklerinin Kùltüründe Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu çalışma, 24 / 06 / 2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet ÖLMEZ (Başkan)

Prof. Dr. Ayabek BAINIYAZOV (Danışman)

Prof. Dr. Şureddin MEMMEDLİ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

24 / 06 / 2021

Bayan NIYETBAYEVA

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

(1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Ayabek BAINIYAZOV** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Bayan NIYETBAYEVA

ÖZET

NIYETBAYEVA, Bayan. *Kazak Türklerinin Kültüründe Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2021.

Kazak Türkleri için hayatın vazgeçilmez parçasına dönüşen keçe, hem çadırın dış ve iç örtüsü, hem yaygı, hem de bir süsleme malzemesi olarak sayılır ve yünün sıkıştırılma tekniğiyle elde edilir. Yaygı anlamında kullanılan tekemet (yere serilen desenli keçe), sırmaq (yere serilen desenli keçe) ve tus kiyiz (duvara asılan desenli keçe) gibi üç tür keçeden bahsetmek mümkündür. Günümüzde keçecilik için gerekli hammaddenin yeterince olmasına rağmen bu el sanatı türü, çok vakit ve emek gerektirme, sınırlı kullanım alanlarında üretilme gibi sebeplerle azalmaya devam etmektedir. Bu nedenle, çalışmanın amacı geçmişten günümüze kadar kuşaktan kuşağa aktarılarak devam eden söz konusu el sanatı dalının önemini belirtmek, ayrıca keçeden yapılmış yaygılarla ilgili yapılan çalışmaları inceleyerek bilimsel bir değerlendirmede bulunmaktır. Bu çalışma, dört ana bölümden meydana gelmektedir. Çalışmada, sözlük tarama, ele alınan söz varlığını sınıflandırma, Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarma, iki lehçe arasındaki benzer kelimeleri tespit etme, keçe çeşitlerini karşılaştırma ve saha çalışması gibi yöntemler kullanıldı. Bu bağlamda, konuyla ilgili söz varlığı, “Qazaq Ądebi Tiliniń Sızdıgı”ndan (Kazak Edebi Dili Sızlęęü, 15 Cilt) (QĀTS) derlenip, malzeme, boya, desen özelliği, teknik, çeşit açısından sınıflandırıldı ve Türkiye Türkçesine aktarılırken benzer kelimeler tespit edildi. Konu ile ilgili daha fazla bilgi verebilmek amacıyla saha çalışması gerçekteşti. Neticesinde Kazak Türklerinin kęltüründe keçenin önemli bir yere sahip olduğu bir kez daha vurgulandı.

Anahtar Sözcükler:

Kazak Türkleri, Keçeden Yapılmış Yaygılar, Tekemet, Sırmaq, Tus kiyiz, Söz Varlığı, Kazak Edebi Dili Sızlęęü

ABSTRACT

NIYETBAYEVA, Bayan. *Vocabulary on Felt Carpets in the Culture of Kazakh People*, Master's Thesis, Ardahan, 2021.

Felt was an integral part of Kazakh people's lives, as it was used for both the outer and inner covering of Kazakh felt yurt (a portable accommodation), carpets and decoration as well. In fact, felt is made by pressing wool fibers together. Three types of felt may be differentiated as tekemet (a decorative floor felt), syrmaq (a decorative floor felt) and tus kiyiz (wall hanging felt). Although a raw material for felt is sufficient today, this type of handicraft is decreasing because felt manufacturing needs a lot of time and effort, which is why the felt is produced in limited usage areas. Therefore, the purpose of the research is to indicate the importance of this branch of handicraft, which has been passed from generation to generation, and also to make a scientific evaluation by examining the previous studies researched in Kazakhstan about felt carpets. This dissertation work consists of four parts. In this regard, the following research methods have been used; a) the selection of words according to their meanings, b) classification and translation of useful vocabulary from Kazakh into Turkish language, c) investigation of similar terms in Kazakh and Turkish languages, d) comparison of types of felts, e) collection of data from professionals in this field. The study and selection of the terms related to felt carpets were examined from 15 - Volumes of Kazakh literary language dictionary. Furthermore, the following felt carpet vocabulary are compared with their usage of materials, colours, ornaments, the ways of its making and types. After translating and exploring similar terms in both languages, the data has been collected by doing a questionnaire method in South Kazakhstan to present more information that was detailed. Finally, it is emphasized once again that felt-making culture plays a significant role in the lifestyle of Kazakh people.

Keywords:

Kazakh culture, Felt Carpets, Tekemet (a decorative floor felt), Syrmaq (a decorative floor felt), Tus kiyiz (wall hanging felt), Vocabulary, Kazakh literary language dictionary

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	
ETİK BEYAN.....	
ÖZET.....	5
ABSTRACT	6
İÇİNDEKİLER	7
KISALTMALAR DİZİNİ	9
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	11
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	13
ÖN SÖZ.....	14
GİRİŞ	16
1. BÖLÜM.....	19
KAZAK TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜNDE KEÇEDEN YAPILMIŞ	
YAYGILARIN TARİHÇESİ	19
2. BÖLÜM.....	23
KAZAK TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜNDE KEÇEDEN YAPILMIŞ	
YAYGILARIN TEKNİK ÖZELLİKLERİ	23
3. BÖLÜM.....	48
QAZAQ ÄDEBİ TİLİNİŇ SÖZDİĞİ'NDEN DERLENEN KEÇEDEN YAPILMIŞ	
YAYGILARLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI.....	48
3.1. KEÇEDEN YAPILMIŞ YAYGILARLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞININ	
SINIFLANDIRILMASI	48
3.1.1. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Malzeme Adları	50
3.1.2. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Araç ve Gereç Adları	54
3.1.3. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Renk Adları	57
3.1.4. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Boya ve Boyar Madde Adları	60
3.1.5. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Oyu-Örnek (Desen) Adları	63
3.1.6. Keçeden Yapılmış Yaygıların Yapımında Kullanılan Sıfatlar	68
3.1.7. Keçeden Yapılmış Yaygıların Yapımında Kullanılan Fiiller	70
3.1.8. Kiyiz Üy (Çadır) ve Dış Örtüleriyle İlgili Kelimeler	75

3.1.9. Keçeden Yapılmış Yaygı Çeşitleri	76
3.1.10. Keçecilikle İlgili Meslek Adları	78
3.1.11. Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Gelenek ve Görenekler	80
3.1.12. Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Diğer Kelimeler	81
4. BÖLÜM.....	84
KAZAK TÜRKLERİNDE KEÇEDEN YAPILMIŞ YAYGILARLA İLGİLİ	
KAYNAK KİŞİLERDEN TOPLANAN VERİLER	84
4.1. KEÇE USTALARINDAN TOPLANAN VERİLERE BİR BAKIŞ	84
SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA	102
DİZİN.....	105
EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU	108
EK 2. ETİK KURUL KARARI.....	109
ÖZGEÇMİŞ.....	110

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklamalar
<i>bk.</i>	: Bakınız
<i>C.</i>	: Cilt
<i>cm.</i>	: Santimetre
<i>çev.</i>	: Çeviren
<i>ed.</i>	: Editör
<i>Foto.</i>	: Fotoğraf
<i>GTS</i>	: Güncel Türkçe Sözlük
<i>KK</i>	: Kaynak Kişi
<i>KNPİ</i>	: Kazakhskoye Narodnoye Prikladnoye Iskusstvo
<i>KT</i>	: Kazak Türkçesi
<i>KTTS</i>	: Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü
<i>m</i>	: Metre
<i>MÖ</i>	: Milattan Önce
<i>QÄTS</i>	: Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi
<i>s.</i>	: sayfa
<i>TDK</i>	: Türk Dil Kurumu
<i>TS</i>	: Türkçe Sözlük
<i>TT</i>	: Türkiye Türkçesi
<i>TTKTS</i>	: Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü
<i>vb.</i>	: ve benzeri
<i>yy.</i>	: Yüzyıl
<i>бот. (botanikalıq)</i>	: Bitki bilimi
<i>дини. (dini)</i>	: Dinî
<i>ет. (etistik)</i>	: Fiil
<i>жерг. (jergilikti söz)</i>	: Halk ağzı
<i>зат. (zat esim).</i>	: Ad
<i>зоол. (zoologiyalıq söz)</i>	: Zooloji
<i>кәс. (käsibi söz)</i>	: Meslekî
<i>көне. (könergi söz)</i>	: Eskimiş

<i>қолөнер. (qolöner)</i>	: El sanatı
<i>лат. (Latin tili)</i>	: Latince
<i>өнер. (önertanuv)</i>	: Sanat
<i>өс. (ösimdik)</i>	: Bitki
<i>сөйл. (söylev)</i>	: Halk ağzı
<i>сын. (sın esim)</i>	: Sıfat
<i>хим. (himiyalıq)</i>	: Kimyasal
<i>этно. (etnografiyalıq)</i>	: Etnografya

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Foto. 1: Kazak Ak-Üy / Keçe Topak Ev'inden Bir Görünüm (Kazak Kültürü).	20
Foto. 2: Kiyiz Üy'in (Çadır) İç Görünümü.	21
Foto. 3: V. Pazırık Kurganı'ndan Çıkarılan Keçe Örtü (4,5 x 6 m).	22
Foto. 4: Qoy Qırquv (Kırkım).	24
Foto. 5: Jün Sabav (Yünlerin Çubukla Temizleme İşlemi).	25
Foto. 6: Jün Tütöv (Yün Ditme İşlemi). Keçe Ustası, Aklima Zheldibayeva.	26
Foto. 7: Jün Taraq (Yün Tarağı).	26
Foto. 8: Gökyüzü ile İlgili Desenler.	29
Foto. 9: Hayvan Tasvirleri.	30
Foto. 10: Bitki Desenleri.	31
Foto. 11: Geometrik Desenler.	31
Foto. 12: Sırmaq (Yere Serilen Desenli Keçe).	33
Foto. 13: Jün Şabaqtav (Yünleri Hasır Üzerine Sermek).	35
Foto. 14: Jün Tartuv (Yünleri Hasır Üzerine Yerleştirmek).	36
Foto. 15: Kiyiz Teböv (Keçe Tepme).	37
Foto. 16: Bilektev (Keçenin Dirsek ve Kol Vasıtasıyla Bastırılması).	37
Foto. 17: Kiyiz Üy'in (Çadır) Dış Örtüleri.	40
Foto. 18: Tekemet (Yere Serilen Desenli Keçe), 187 x 404 cm.	40
Foto. 19: Sırmaq (Yere Serilen Desenli Keçe), 161 x 271 cm. 1960.	41
Foto. 20: Sırmaq (Yere Serilen Desenli Keçe), 173 x 284 cm.	42
Foto. 21: Tus Kiyiz (Duvara Asılan Desenli Keçe), 147 x 334 cm.	43
Foto. 22: Tus Kiyiz (Duvara Asılan Desenli Keçe), 137 x 285 cm. 1960.	43
Foto. 23: Tus Kiyiz (Duvara Asılan Desenli Keçe), 162 x 271 cm. 1960.	44
Foto. 24: Ayaq qap (Kap Kacak Konulan Torba).	45
Foto. 25: Jaynamaz (Namazlık), 84 x 96 cm.	45
Foto. 26: Jerjastıq (Yastık), 45 x 86 cm. 1950.	45
Foto. 27: Tösek Qap (Yatak Örtüsü), 1950.	45
Foto. 28: Sandıq Qap (Sandık Örtüsü), 42 x 39 x 80 cm. 1950.	46
Foto. 29: Teñ (Yüklük), 30 x 40 x 90 cm. 1950.	46
Foto. 30: Şay Kiyiz (Masa Örtüsü), 38 x 127 cm. 1950.	46

Foto. 31: Tutqış (Tutacak), 14 x 24 cm. 1960.....	47
Foto. 32: At Jabuv (Eyer Altı Örtüsü), 76 x 153 cm. 1950.....	47
Foto. 33: Rahmetli Annemiz, Orıntay Satybaldiyeva'nın Yaptığı Tekemet'i.	88
Foto. 34: Rahmetli Annemiz, Orıntay Satybaldiyeva'nın Yaptığı Tus kiyiz'i.	89
Foto. 35: Aklima Zheldibayeva'nın Yaptığı Sırmaq'ı.	89
Foto. 36: Kabira Toktagan'ın Yaptığı Tus Kiyiz'i. 150 x 200 cm. 2000.....	91
Foto. 37: Kabira Toktagan'ın Yaptığı Sırmaq'ı. 120 x 250 cm. 1.	92
Foto. 38: Kabira Toktagan'ın Yaptığı Sırmaq'ı. 120 x 250 cm. 2.	92
Foto. 39: Amanzhan Maliyeva'nın Yaptığı Deseni. 1.	94
Foto. 40: Amanzhan Maliyeva'nın Yaptığı Deseni. 2.	94
Foto. 41: Erkesh Karakoyshiyeva'nın Yaptığı Heybesi.....	96
Foto. 42: Erkesh Karakoyshiyeva'nın Yaptığı Sırmaq'ı.....	97
Foto. 43: Erkesh Karakoyshiyeva'nın Yaptığı Tus Kiyiz'i.	97
Foto. 44: Altın Tasbolatova'nın Yaptığı Tus Kiyiz'i.....	99

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Konumuzla ilgili söz varlığını gösterirken Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü'nde (KTTTS) esas alınan transkripsiyon alfabesi kullanıldı.

Transkripsiyon Alfabesi					
№	Kazak Türkçesi	Türkiye Türkçesi	№	Kazak Türkçesi	Türkiye Türkçesi
1.	А а	A a	22.	П п	P p
2.	Ә ә	Ä ä	23.	Р р	R r
3.	Б б	B b	24.	С с	S s
4.	В в	V v	25.	Т т	T t
5.	Г г	G g	26.	У у	-uv /-üv /-v
6.	Ғ ғ	Ğ ğ	27.	Ұ ұ	U u
7.	Д д	D d	28.	Ү ү	Ü ü
8.	Е е	E e	29.	Ф ф	F f
9.	Ё ё	Yo yo	30.	Х х	H h
10.	Ж ж	J j	31.	Һ һ	H h
11.	З з	Z z	32.	Ц ц	Ts ts
12.	И и	-iy/ -iy/ -i	33.	Ч ч	Ç ç
13.	Й й	Y y	34.	Ш ш	Ş ş
14.	К к	K k	35.	Щ щ	Şç şç
15.	Қ қ	Q q	36.	Ъ	Ayırma işareti (')
16.	Л л	L l	37.	Ы ы	I ı
17.	М м	M m	38.	І і	İ i
18.	Н н	N n	39.	Ь	İnceltme işareti (')
19.	Ң ң	Ñ ñ	40.	Э э	E e
20.	О о	O o	41.	Ю ю	Yu yu
21.	Ө ө	Ö ö	42.	Я я	Ya ya

ÖN SÖZ

Bir zamanlar keçe yapımı her aile tarafından yapılan, bir aile işiydi. Sonradan keçecilik, bir sanat dalı şeklinde bir mesleğe dönüşmüştür. Kazakistan'da keçeden yapılmış yaygılar, 1970-1980 yıllara kadar hemen hemen her evde yapılırdı. Kimileri keçeyi ev eşyası amaçlı, kimileri çeyiz için, kimileri ise satmak için yapmıştır.

Bu el sanatını büyüklerimizden öğrenmek bize de nasip oldu. Bu bağlamda, çalışmamızda çocukken öğrendiğimiz ve yaptığımız bu el sanatı türünü bilimsel açıdan incelemeye niyetlendik.

Keçe yapma işi çok emeği gerektirmesine rağmen, gençlere sabırlı olmayı, takımda çalışmayı, en önemlisi aileye olan saygıyı öğretir ve böylelikle asırlarca kuşaktan kuşağa aktarılagelen geleneğimizin devam etmesini sağlar.

Keçeden çadırın *tuvırlıq* (çadırın iskeletini (kerege) dıştan örten keçe), *üzik* (çadırın kubbesini oluşturan çubukların (uvıq) üzerine örtülen keçe), *dödege* (*üzik* kenarına süslenen keçeden yapılmış desen), *tündik* (çadırın tepesini (şañıraq) örten dört köşeli keçe) gibi dış örtüler ve *tus kiyiz* (duvara asılan desenli keçe), *sırmaq* (yere serilen desenli keçe), *tekemet* (yere serilen desenli keçe) gibi iç örtülerden, yani yaygılardan başka kap kacak konulan torba (ayaq qap), namazlık (jaynamaz), yastık (jerjastıq), yatak örtüsü (tösek qap), sandık örtüsü (sandıq qap), yüklük (teñ), masa örtüsü (şay kiyiz) gibi evin ihtiyacını karşılayan bütün eşyalarla beraber giyisi, ayakkabı, eyer, semeri altına serilen *at jabuv*, *jabdıq* diye isimlendirilen örtüler bile yapılmıştır. Ancak çalışmamız keçeden yapılmış yaygılarla sınırlı kalacaktır.

Çalışmamızda öncelikle keçeden yapılmış yaygıların tarihçesine yer verildi. Bundan sonra keçeden yapılmış yaygılar, malzeme, boya, desen özelliği, yapılış tekniği ve çeşit açısından incelendi. Daha sonra Qazaq Ądebi Tiliniñ Sözdigi'nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) keçeden yapılmış yaygılarla ilgili söz varlığı ele alındı ve en son bu el sanatı ile ilgili keçe ustalarından anket şeklinde hazırlanan veri toplandı. Neticesinde Türk dünyasına kendi tarafımızdan katkı sağlayacağımızı düşünerek çalışmamızı bu yönde devam ettik.

Tezin hazırlanış esnasında değerli görüşleriyle paylaşarak çalışmayı hep ilgiyle takip eden ve konumuzla ilgili önemli kaynakların temin edilmesinde yardımlarını esirgemeyen sayın hocam, Prof. Dr. Ayabek Bainiyazov'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Hep yanımda olarak çalışmama imkan sağlayan ve her zaman yanımda olduklarını hissettiren sevgili kızım Ulpetay Niyetbay'a ve oğlum Yersaiyn Bexultan'a, bunun yanı sıra konumuzla ilgili kaynak kişilerden veri toplamada yardım eden sevgili ablam Gaukhar Khalyk'a ve kız kardeşim Balkash Satybaldiyeva'ya, arkadaşlarım Sapargul Sartayeva ve Saule Baysembekova'ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

GİRİŞ

Kazak Türkleri, diğer Türk boyları gibi göçebe yaşama tecrübesinden meydana gelen kolay kurulup sökülebilen keçeden yapılmış *kiyiz üy* dedikleri çadırlarda oturmuşlardır. Çadır baştan aşağıya kadar keçe ile donanır. Başka bir deyişle, keçe, hem çadırın dış ve iç örtüsü, hem yaygı, hem de bir süsleme malzemesidir. Bu nedenle, eski zamanlardan beri Türklerde keçe yapmak, bir gelenek hâline gelmiştir.

Kazak Türkleri de bu el sanatları ile kendi yaşam kültürünü ve düşüncelerini ortaya koymuştur. Keçenin eskiden beri devam edegelen el sanatı türü olduğunu, M.Ö. III. yy'a ait Hun aristokratlarının kurganları ve Altay Dağları'nın Pazırık Vadisi'ndeki Pazırık Kurganı'ndan bulunan M.Ö. V. yy.'a ait ilk keçeden yapılmış örneklerden anlamak mümkündür. Keçe karşılığı olarak söylenen *kidhiz* kelimesi en eski ve en yaygın bir Türk kültür deyişidir. Kazak Türkçesinde ise keçe sözüne *kiyiz* denir.

Genelde, Kazak Türklerinin el sanatı geleneğinin uzun bir tarihçesi vardır ancak, çalışmamız keçeden yapılmış yaygılarla ilgili olduğundan, özellikle bu konu üzerinde duracağız. Söz konusu olan bu geleneksel el sanatını, gelecek neslin halk kültürüne, özellikle artık günlük yaşamımızdan uzak kalan keçe geleneğine ilgisini artırmak için ele almaktayız.

Konumuzla ilgili çeşitli bilimsel araştırmalar yapılmıştır. Bu bağlamda, Prof. Dr. Nejat Diyarbekirli tarafından 1972 yılında yayımlanan “Hun Sanatı” adlı kitabı (Diyarbekirli, 1972), Prof. Dr. Bahaeddin Ögel tarafından 1978 yılında yayımlanan “Türk Kültür Tarihine Giriş” adlı kitabın üçüncü ve beşinci ciltleri (Ögel, 1978), Prof. Dr. Bekir Deniz'in 2000 yılında yayımladığı “Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları” (Deniz, 2000) adlı eseri, Prof. Dr. Nergis Biray, Doç. Dr. Ekrem Ayan ve Prof. Dr. Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun taraflarından 2018 yılında yayımlanan “Çağdaş Kazak Türkçesi Ses – Şekil – Cümle Bilgisi Metinler” (Biray, Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2018) gibi eserler, konumuzla ilgili bilimsel açıdan önemli bir yere sahiptir.

Rus bilim insanlarının çalışmalarından sanat tarihçisi, Arminiy E. (Magnus Konrad Armin) Felkerzam tarafından 1915 yılında yayımlanan “Starinnye Kovry Sredney Azii” (Felkerzam, 1915) ve etnolog Valentina G. Moshkova'nın 1929-1945 yıllarında yapılan araştırmalar sonucunda 1970 yılında yayımlanan “Kovry Narodov Sredney Azii kontsa

XIX – nachala XX vv.” adlı eserler (Moshkova, 1970) konumuz hakkında önemli bilgileri içermektedir.

Kazakistan bilim insanlarının Prof. Dr. Marat Mukanov tarafından 1981 yılında yayımlanan “Kazahskaya Yurta” adlı kitabı *kiyiz üy* (çadır) ile ilgili yazılmıştır (Mukanov, 1981). Büyük âlim Alkey Margulan’ın 1986 yılında yayımlanan “Kazahskoye Narodnoye Prikladnoye İskusstvo” (Margulan, 1986) ve etnolog Sadık Kasimanov’un 1995 yılında yayımladığı “Qazaq Halqının Qolöneri” (Kasimanov, 1995) adlı kitapları Kazak el sanatlarıyla ilgilidir.

Tarihçi, etnolog Uzbekali Dzhanibekov’un 1995 yılında yayımladığı “Zholayırıqta” adlı kitabı, Kazak Türkleri hakkında genel bilgileri içerir (Dzhanibekov, 1995). Etnolog Alima Iskakkyzy tarafından 2007 yılında yayımlanan “Sırmaq Öneri” adlı eseri, *sırmaq* ve *tekemet* gibi yere serilen desenli keçelerle ilgili önemli bilgilere sahiptir (Iskakkyzy, 2007).

Etnolog Seyit Kenzheakhmetuly’nın 2013 yılında yayımladığı “Qazaqtıñ Salt Dästürleri men Ädet-Ğurıptarı” adlı çalışması Kazak halkının gelenek ve görenekleriyle ilgilidir. Bunun yanı sıra, büyük âlim Nursan Alimbay’ın başkanlığında 2011-2013 yıllarında yayımlanan “Qazaqtıñ Etnografıyalıq Kategoriyalar, Uğımdar men Atavlarıñ Dästürli Jüyesi” adlı ansiklopedi, konumuzla ilgili kayda değer eserlerden biridir (Alimbay, (Ed). 2011-2013: C.1-4).

Tezimizin esas kaynakçası ise 2011 yılında Ahmet Baytursınlı Dil Bilimi Enstitüsü tarafından yayımlanan, “Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi”dir (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) (Iskakov ve Vali (Ed). 2011). Bu sözlük, 2002-2011 yıllarında hazırlanarak 2011 yılında 92.300 kelime ve 57.856 kelime grubunu içeren, 15 cilt şeklinde yayımlanan çok kapsamlı bir sözlüktür (Bayniyazov ve Bayniyazova, 2018). Bu nedenle de, konumuzla ilgili söz varlığı adı geçen sözlükten incelenmiştir.

Kazak Türkçesinde ele aldığımız keçeden yapılmış yaygılarla ilgili söz varlığını Türkiye Türkçesine aktarırken 2003 yılında yayımlanan Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü (KTTTS) (Koç, Bayniyazov ve Başkapan, 2003) ve 2019 yılında yayımlanan Türkiye Türkçesi – Kazak Türkçesi Sözlüğü’nden (TTKTS) (Bayniyazov, Bayniyazova ve Koç, 2019) yararlandık. Bunun yanı sıra, Türkiye Türkçesindeki keçeden yapılmış yaygılarla ilgili söz varlığını tespit etmek amacıyla TDK tarafından 2011 yılında yayımlanan Türkçe Sözlük’e (TS) başvurduk.

Çalışmamızda sözlük tarama, incelediğimiz söz varlığını anlam bakımından sınıflandırma, Kazak Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarma, iki lehçe arasındaki benzer kelimeleri tespit etme, keçe çeşitlerini karşılaştırma ve saha çalışması gibi yöntemleri kullandık.

Tezimiz dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Kazak Türklerinin kültüründe keçeden yapılmış yaygıların tarihçesine yer verdik. İkinci bölümde, Kazak Türklerinin kültüründe keçeden yapılmış yaygıların teknik özelliklerini anlattık. Üçüncü bölümde, Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi'nden (QÄTS) (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) derlenen keçeden yapılmış yaygılarla ilgili söz varlığını inceledik. Dördüncü bölümde ise Kazak Türklerinin keçeden yapılmış yaygılarıyla ilgili kaynak kişilerden (KK) toplanan verileri konu edindik.

1. BÖLÜM

KAZAK TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜNDE KEÇEDEN YAPILMIŞ YAYGILARIN TARİHÇESİ

Tarihi verilere göre, Türklerde, keçe yapmak bir gelenek hâline gelmiştir (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 101). Eski Anadolu Türkleri ile yakın bağları bulunan Eski Mısır Türkleri, Kıpçak Türk kültür çevresinin bir kesiminde de, keçe sözü kullanılıyordu. “Kidhiz”, keçe karşılığı olarak söylenen, en eski ve en yaygın bir Türk kültür değişidir. Bu söz, türlü Türk kültür çevrelerinde, kidiz, kız, küz, kiyiz şeklinde görülür” (Ögel, 1978: C.3. 177). Kazak Türkçesinde ise “keçe” sözüne “kiyiz” denir.

Kaynaklarda belirtildiği gibi, eski zamanlarda Kazak Türkleri geçim kaynaklarının hayvancılığa dayandığından besledikleri hayvanlarına iyi otlak yerleri bulabilmek için diğer Türk boyları gibi göçebe tarzı hayat sürdürmüşlerdir. Bu nedenle kolay taşınabilecek keçeden yapılmış çadırlarda yaşayarak kendi ihtiyaçlarını karşılayacak olan bütün malzemeleri büyük bir ustalıkla yapmışlardır. At, deve, inek, koyun, keçi gibi besledikleri hayvanların hem etinden, sütünden hem de derisi ve yününden yararlanmışlardır (Niyetbay, 2019: 27).

Kazak Türklerinde keçeden yapılmış çadır-otağ’a “kiyiz üy” denir. Kiyiz üy dıştan keçeyle kaplanır. Keçe saf beyaz veya saf siyah renkli yünden yapılır. Buna göre, beyaz renklilerine ak orda ya da boz üy, siyah renklilerine de kara otağ, kara üy veya laşık denir (Deniz, 2000: 160). *Kiyiz üy*’in (çadır) adlandırılması bouytlarına göre değişir.

Kiyiz üy’lerin ortaya çıkmasıyla ilgili çeşitli görüşler yapılmıştır. Bazı kaynaklarda, keçeden yapılmış çadırın M.Ö. IV.-III. yüzyıllarda meydana geldiği belirtilir (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 106). Flaman bir Fransisken misyoner ve kaşif Rubruck’lu William, 1253-1255 yıllarında yaptığı seyahatinde Kıpçakların beyaz keçeden yapılmış çadırlarının parlak görünmesini kireç taşının sayesinde olduğundan bahseder. Bunun yanı sıra keçeden yapılmış çadır ve yaygıların üzeri hayvan tasvirleri veya bitki desenleriyle süslendiğini anlatır (Tohtabayeva, 2017: 9).

Asırlarca göçebe yaşama tecrübesinden meydana gelen Kazak milli keçe çadırı gündüzün sıcağı ile gecenin soğuşundan, yağış ve rüzgardan, tipilerden korumaya yararlı; hem havalandırmalı, hem aydınlık olmasının yanı sıra göçüp konmak için çok elverişlidir.

Günümüzde çadır yaşıntısı olmasa da Nevruz gibi çeşitli kutlamalarda şehirlerde çadır kurulur ve halkın ziyaretine açılır (Parlak, 2007: 153). (bk. Foto.1).

Foto. 1: Kazak Ak-Üy / Keçe Topak Ev'inden Bir Görünüm (Kazak Kültürü). (Parlak, 2007: 154).

Kiyiz üy, genellikle üç parçadan meydana gelir: 1) Evin iskeletinin yapımında kullanılan ahşap; 2) Hasır ve keçe; 3) Bağ ve kolanlar. *Kiyiz üy* içi ise dörde ayrılır. 1) Yüklerin toplandığı ve misafirlerin yer aldığı şeref yeri (tör); 2) Girişin sağ tarafı, ev sahibinin oturduğu yeri; 3) Girişin sol tarafı, çocukların yeri; 4) Kutsal sayılan ateşin yakıldığı ocak (Kenzheakhmetuly, 2013: 186-187).

Kiyiz üy'in ortasında sofra bulunur. Evin içine ise *tekemet* (yere serilen desenli keçe), halı gibi yaygılar, etrafına da minderler, hayvan postu ve yastıklar serilir (Dzhanibekov, 1995: 64). Eski zamanlarda Kazaklar, *kiyiz üy*'in içi sıcak olsun diye, yere toprak, kum dökmüşler, daha sonra saman, hasır veya tahta döşedikten sonra keçeden yapılmış yaygıları sermişlerdir (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 99). (bk. Foto.2).

Foto. 2: Kiyiz Üy'in (Çadır) İç Görünümü.
(Kenzheakhmetuly, 2013: 272).

Kazak Türkleri tarafından yapılan *kiyiz üy*'lerin en güzel örnekleri, 1861 yılında Paris'te düzenlenen uluslararası sergide, 1876 yılında St. Petersburg'da Üçüncü Uluslararası Oryantalistler (Şarkiyatçılar) Kongresi'nin onuruna düzenlenen sergide ve 1890 yılında Kazan şehrinde düzenlenen sergide tanıtılmıştır (Niyetbay, 2019: 28).

Genelde, keçe, Orta Asya'da hem çadırın dış ve iç örtüsü, hem yaygı, hem de bir süsleme malzemesidir (Deniz, 2000: 5). Başka bir deyişle, çadır, baştan aşağıya kadar keçeler ile donanmış, bir oturma yeridir. Bu sebeple çadırın kendisinden, perde ve döşemelerine kadar her yanı keçedir (Ögel, 1978: C.3. 183).

Kaynaklarda, M.Ö. III. yy'a ait Hun aristokratlarının kurganları, M.Ö. V. yy'a ait Pazırık kurganı gibi kurganlardan keçe yaygı ve dokuma örneklerin gün ışığına kavuştuğu belirtilir (Diyarbakirli, 1972: 141). Yedisu (Jetisu) Bölgesinde yer alan Besşatır kurganlarından M.Ö. VII.-V. yüzyıllara ait keçe parçaları, Noin-Ula Kurganı'ndan Hunlular dönemine ait keçeden yapılmış yaygı ve eyer örtüsü, Doğu Kazakistan Vilayeti'ndeki Berel Kurganı'ndan İskitler (Saka) dönemine ait keçe parçaları bulunmuştur (Tohtabayeva, 2017: 8). Bu verilerden de keçe ve keçeden yapılmış yaygıların eskiden beri Türklerde kullanıldığını anlamak mümkündür (bk. Foto.3).

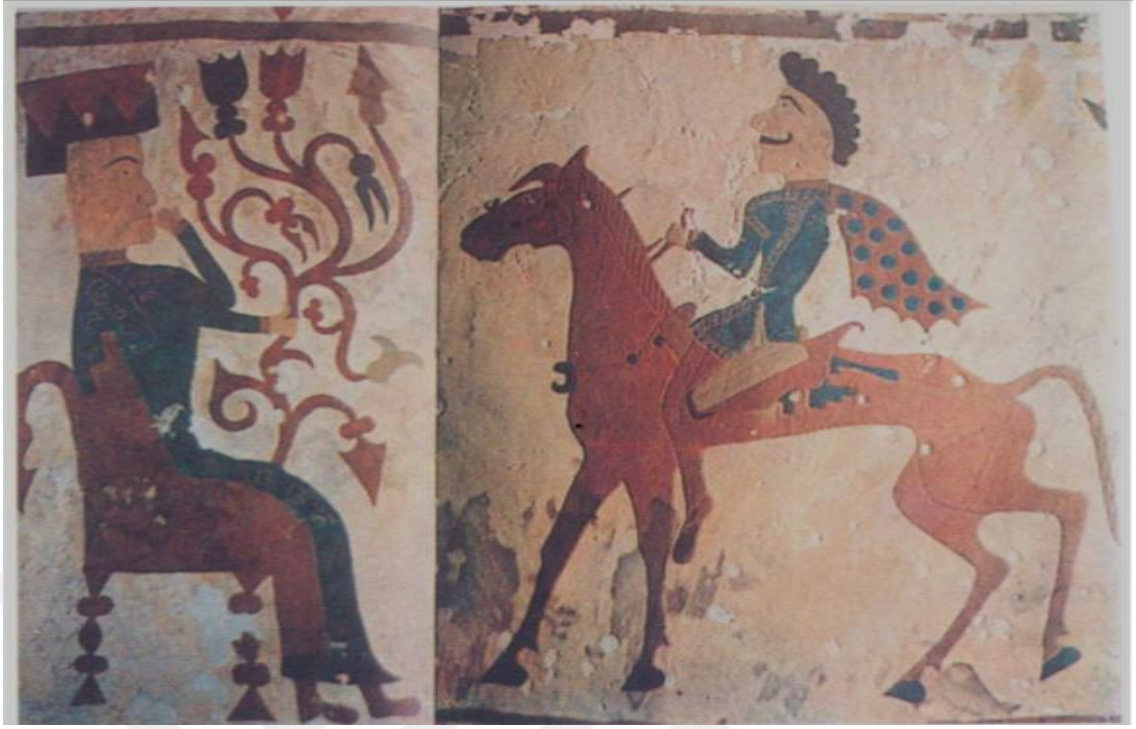

Foto. 3: V. Pazırık Kurganı'ndan Çıkartılan Keçe Örtü (4,5 x 6 m).
(Çağıl, 2009: 8).

XIII. yüzyılda Orta Asya'da gezmiş olan Rubruck'a göre, keçe yapımı her ailenin hepsi tarafından yapılan, bir aile işiydi. Sonradan keçecilik, bir sanat dalı şeklinde bir meslek hâline dönüşmüştür. Orta Asya Türkleri, "Keçe tepme" için, "kiyiz bastı" diyorlardı. (Ögel, 1978: C.3. 179). Kazak Türkçesinde de benzer şekilde "keçe yapma" işine "kiyiz basuv" denir. Kazaklarda keçe ve keçeden yapılmış yaygılar, genellikle, kadınlar tarafından yapılırdı (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 101).

XI yy.'da Kaşgarlı Mahmud "Divanü Lûgat - İt - Türk" adlı eserinde keçe ile yere serilen halı veya kilim gibi dokumaları birbirinden kesin olarak ayırmıştır. Ona göre kidhiz "keçe", kivist, kiwiz ise "halı ve kilim" gibi yere serilen yaygıların adıdır, keçe dokuma değildir yünün sıkıştırılma tekniğidir. İki deyişin birbirine benzemelerine rağmen, anlayış bakımından açık bir ayrılık gösterilmektedir (Ögel, 1978: C.3. 149).

Kazak Türkleri için keçe ve keçeden yapılmış yaygılar önemli bir yere sahiptir. Bu geleneğin izleri günümüzde de devam etmektedir.

2. BÖLÜM

KAZAK TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜNDE KEÇEDEN YAPILMIŞ YAYGILARIN TEKNİK ÖZELLİKLERİ

Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in eserinde belirtildiği üzere, Türklerde *yün* ile ilgili el sanatları, hem köklü, hem de çok eskidir. Yusuf Has Hacib'in "Kutadgu Bilig" adlı eserinde ise *yün* sözü, *koy yüngi* olarak, koyun ile birlikte söylenmiştir (Ögel, 1978: C.5. 149-160). Türkiye Türkçesindeki *yün* kelimesine Kazak Türkçesinde *jün* denir.

Prof. Dr. Bekir Deniz'e göre, yünün *haslık derecesi* (sürtünme ve güneş ışınlarına karşı dayanma gücü) yüksektir (Deniz, 2000: 60). Prof. Dr. Marat Mukanov'un da belirttiği gibi, yün, sürtünme ve güneş ışınlarına karşı dayanma gücünün yüksek olmasıyla birlikte su geçirmeme özelliğine sahiptir. Genelde keçe ve keçeden yapılan yaygıların temel malzemesi koyun yünüdür. Kazak Türklerinde *kiyiz üy*'in dış örtüsünü oluşturan keçe yapımında özellikle Edilbay ve Kargalı koyunlarından elde edilen yün değerli hammadde olarak sayılır (Mukanov, 1981: 36-37). Rus Baron Arminiy E. Felkerzam ise, Orta Asya'da yün kalitesinin iklim ve beslenme şartlarına bağlı değişebileceğini belirtir. Ona göre koyunun yetiştirildiği yerin iklimi ve otlak yerleri ne kadar güzelse, o kadar kaliteli yün elde edilir (Felkerzam, 1915: 10).

Kaynaklarda, koyunların Mayıs ve Eylül aylarında yılda iki kez, kuzu yününün (toklu) ise Temmuz ayının ortaları veya Ağustos ayının başlarına doğru yılda bir kez kesildiği belirtilir (Iskakkyzy, 2007: 35). İlkbaharda kesilen koyun yünü, *ölü jün* veya *jabağı jün*, sonbaharda kesilen koyun yünü ise *küzem jün* veya *tiri jün* diye adlandırılır (Alimbay, (Ed). 2012: C.2. 495). *Kiyiz basuv* (keçe yapma) işlemi için sonbahar kırımından elde edilen koyun ve kuzu (toklu) yünü kullanılır (Kasimanov, 1995: 37).

Kazak Türkçesinde sonbaharda yapılan kırım zamanına *küzem aluv* denir. *Küzem aluv* her bölgenin iklim şartlarına göre değişerek, genellikle Eylül veya Ekim aylarında gerçekleşir. *Küzem aluv* işlemi, *toğıtuv* (koyunları sudan geçirmek), *qırquv* (kırım), *jündi ilğav* (yünleri rengi ve kalitesine göre ayırmak) ve *öñdep uqsatuv* (yaygı yapımı için hazırlamak) gibi birkaç aşamadan oluşur. *Küzem aluv* işlemine gençlerin katılımı istenir. Birçok kişinin toplanarak herhangi bir işte birbirine yardımda bulunmasına *asar* denir (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 248).

Koyunlar birkaç kez sudan geçirildikten sonra (toğıtuv) yünlerin pislenmemesi için koyun ve kuzuların kırılacağı yer temizlenir, yere eski keçeler serilir ve kırkım makası hazırlanır. Kazak Türkçesinde koyundan yünün kesilmesine *qoy qırquv*, kırkım makasına *qırıqtıq*, kırkım yapan kişiye de *qırıqtıqsı* denir. (bk. Foto.4).

Foto. 4: Qoy Qırquv (Kırkım).
Qırıqtıqsı: Aset Baizhuma (45 yaşında). Almatı Bölgesi, Kazakistan, 2020

Kırkım makası ustalar tarafından yapılır. Her evde en az birer kırkım makasından bulunur (Iskakkyzy, 2007: 35-38). Kırkım, havalar ısıdıktan sonra yapılmaktadır. Genelde *tuvırlıq, üzik, tündik* gibi *kiyiz üy*'in dış örtüsü ve *tekemet, ot kiyiz, sırmaq* vb. keçeden yapılmış yaygılar sonbaharda elde edilen yünden yapılır. Bir koyundan yaklaşık bir kilo *küzem jün* elde edilir (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 248).

Kırkım yapıldıktan sonra yün temizleme işlemine geçilir. Temizleme işlemine geçilmeden önce yünler rengi ve kalitesine göre seçilerek ayrı ayrı toplanır. Buna *jündi ulğav* denir. Prof. Dr. Bekir Deniz'e göre, yünler, el ile didilerek, çubuk ile dövülerek ve yün tarağının vasıtasıyla üç şekilde temizlenir (Deniz, 2000: 61).

Kazak Türkçesinde yünlerin çubuk ile dövülme işlemine *jün sabav* denir. Bu işlem, yünlerin rengine göre ayrılmasından sonra toz ve pisliklerinden temizlenmesi, karışmış yerlerinin çözülmesi için *sabav* denilen yün çubuğuyla dövülerek gerçekleşir. Kaynaklarda verildiği gibi, bu çubuk *ırğay* (dağ muşmulası), *tal* (söğüt) gibi bitkilerden elde edilen yaklaşık 110 cm. boyutunda bir çubuktur. Bazen bu çubuğun kabuğu yün temizlemede elverişli olması için soyulur. Genelde, *sabav*'ın (yün çubuğu), iki çeşidi vardır. Bunlardan biri, yünleri *tulaq* (kurutulmuş hayvan derisi) üzerinde pisliklerinden

temizlemek ve kabartmak için kullanılır. Buna *tulaq sabav* denir. Diğeri ise yünleri düzgün bir şekilde *şiy* (hasır) üzerine sermek için kullanılan ince çubuktur. Bu yün çubuğuna *şabaq sabav*, işlemin kendisine de *jün şabaqtav* denir (Iskakkyzy, 2007: 39).

Kazak etnolog Sadık Kasimanov'a göre, yünlerin yün çubuğuyla dövülerek temizlenme işlemi önceden hazırlanmış *tulaq* üzerinde gerçekleşir. *Tulaq*, öküz veya sığırın kurutulmuş derisidir. *Tulaq* yere serildikten sonra yumuşaması için üzerine biraz süt dökülür (Kasimanov, 1995: 38-39). Kazak etnolog Alima Iskakkyzy'nın eserinde ise, *tulaq*'ın, at, inek, keçi derilerinden de hazırlandığı belirtilmiştir. Öncelikle deri temizlenir, yağlıysa üzerine tuz sürülür ve yağlarından arındırılır. Daha sonra deri, kurutulması için bir tahtaya çiviyle çakılır. Genelde *tulaq*, kazanın bulunduğu yerdeki *sırmaq* altına serilir (Iskakkyzy, 2007: 38).

Çubukla yünü çırpan kişiye Kazak Türkçesinde *sabavşı* denir. Bu işlem, hem erkek hem de kadın tarafından yapılır (Kasimanov, 1995: 38). Yünler, birkaç kişi tarafından dövülür ve yün çubuğu, her *sabavşı*'da ikişer taneden bulunur. *Jün sabav* (yün çırpma) işlemi, ailece veya komşuların birbirine yardım etmesiyle gerçekleşir (Iskakkyzy, 2007: 39-42) (bk. Foto.5).

Foto. 5: Jün Sabav (Yünlerin Çubukla Temizleme İşlemi). (Iskakkyzy, 2007: 42).

İki el yardımıyla yünlerin karışıklığından çözülme ve temizlenme işlemine *jün tütöv* (ditme) denir (bk. Foto.6).

Foto. 6: Jün Tütöv (Yün Ditme İşlemi). Keçe Ustası, Aklima Zheldibayeva. Almatı Bölgesi, Güney Kazakistan, 2020

Yün ditme işlemi, *jün taraq* (yün tarağı) denilen ahşaptan iki ayrı tarak olarak yapılmış, her ikisinin üzerine küçük çiviler çakılmış, sapları bulunan alet yardımıyla da gerçekleşir (Alimbay, (Ed). 2012: C.2. 497-498) (bk. Foto.7).

Foto. 7: Jün Taraq (Yün Tarağı). (Alimbay, (Ed). 2012: C.2. 498).

Neticesinde elde edilen yün yıkanır, kurutulur, çubukla dövülür, didilir, gerekirse yün tarağının vasıtasıyla taranır ve daha sonra bu yünden keçe ve keçeden yapılmış yaygılar hazırlanır.

Kaynaklardan elde edilmiş bilgilere göre, renkler, düz (ana) ve karışık (ara) şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Karabaş, 1996: 8). Beyaz (aq), siyah (qara), mavi (kök), sarı (sarı) ve kırmızı (qızıl) renkler, düz veya ana renklerdir. Diğer renkler ise bu ana renklerin birbirleriyle karışımı sonucunda ortaya çıkan karışık veya ara renklerdir (Niyetbay, 2019: 44).

Genelde, Kazak Türklerinin keçeden yapılmış yaygılarında ana renklerle birlikte ara renklerden yeşil (jasıl) ve kahverengi (qoñır) renkler tercih edilir. Bu renklerin her birinin belli bir manaları vardır. Örneğin, kaynaklarda verildiği gibi, Kazaklarda, *aq* (beyaz) rengi, saflık ve hakikatı bildirir; *qara* (siyah), yeryüzü rengi, belirsizlik ve sırrı anlatır; *jasıl* (yeşil), bahar ve bitki rengi, gençlik, yükseliş, verimliliği ifade eder; *sarı* (sarı), güneş rengi, zenginlik, bolluk, akıl, ediplilik ve bilgeliktir; *kögildir*, *kök* (gök, mavi), gökyüzü rengi, barış, sonsuzluk ve Tanrı'ya tapma demektir; *qızıl* (kırmızı), kuvvet, hayat ve aşk sembolüdür (Soltanbayeva, 2016: 103). *Qoñır* (kahverengi) ise uygun, sevimli anlamında kullanılır (Kenzheakhmetuly, 2013: 334).

Aq (beyaz), *qara* (siyah), *qoñır* (kahverengi) ve *sur* (gri) gibi renkler, koyun yünüdür. *Qızıl* (kırmızı), *jasıl* (yeşil), *sarı* (sarı) ve *kögildir*, *kök* (gök, mavi) renkler ise doğal veya sentetik yollarla hazırlanmış boyalarla elde edilir. Bu renkleri elde edebilmek için saf beyaz yün kullanılmaktadır. Kaynaklara göre, bazen gri renkli yün, turuncu, kırmızı, bordo, kahverengi ve siyah renklerin elde edilmesinde tercih edilir (Mukanov, 1981: 145). Genelde boya, boyar madde ve rengi sabitleştirmek için kullanılan *basıttı* (şap) gibi maddeden oluşmaktadır. Doğal ve sentetik olarak ikiye ayrılır (Alimbay, (Ed). 2011: C.1. 529).

Orta Asya'da, XIX. yüzyılın sonuna kadar, doğal boyamada kullanılan en yaygın bitkilerden biri *kökboya* (*Rubia tinctorum*) olarak sayılmıştır (Moshkova, 1970: 33). Kazak Türkçesinde kökboya bitkisine *boyavlı oyran* veya *boyavlıq riyan* denir.

Kaynaklara göre, Kazaklarda kökboya'dan (boyavlıq riyan) başka, kınadan (qına) kırmızı, meşe ağacının (emen) kabuğundan kahverengi, misk otundan (ermen juvsan) yeşil, huş ağacının (qayıñ) yaprağı, misk otu (ermen juvsan) ve pelin (juvsan) otunun karışımından mavi, labada (atquvlaq) kökünden açık sarı, civanperçemi (aqbas juvsan)

ve yavşan (boz juvsan) karışımından da açık sarı renk elde edilmektedir (Alimbay, (Ed). 2011: C.1. 529).

Boyanacak yün, öncelikle suda yıkanır ve daha sonra kurutulur. Bundan sonra, rengin sabitleşmesi için, sıcak su dolu büyük bir kazan içine *basıtqı, aşuvdas* (şap), tuz, boya ve en son boyanacak yün, ip veya beyaz keçeden kesilerek hazırlanmış desenler ilave edilir. Bu malzemeler, boyayı iyice emmesi için *besbaqan* veya *ayır* (dirgen, yaba) denilen beş dişli ahşap aletle yaklaşık bir saat karıştırılarak kaynatılır ve daha sonra 20 dakika suda bekletilir. Yünler, sudan çıkarıldıktan sonra soğuk suda durulanır ve gölgede kurumaya bırakılır. Genelde, bir rengi elde ettikten sonra başka bir rengi elde edebilmek için kazanın içi iyice temizlenir ve bu işlem, yaygı boyamaya gerekli malzemenin hepsi boyanana kadar devam eder (Iskakkyzy, 2007: 222, 227).

Kazak Türkleri yün boyama işlemleriyle çoğunlukla sonbaharda ilgilenmişlerdir. Bu zamana kadar boya için gerekli olan bitkileri toplamışlar, ayrıca bitkilerin kökü, sapı, yaprağı, tohumu, kabuğu ve püsküllerinden bile yararlanmışlardır (Alimbay, (Ed). 2011: C.1. 529).

Orta Asya’da, 1970 yıllardan sonra bitkiden yapılmış doğal boyaların yerini anilin ve alizarin gibi sentetik boyalar değiştirmiştir (Moshkova, 1970: 34). Günümüzde sentetik boyar maddelerin birçoğunun zararlı oldukları nedeniyle doğal boyamacılık kapsamındaki boyamalarda kullanılan yöntemler, standart hâle getirilerek güncelleştirilmektedir (Karadağ, 2007: 11-12).

Kazak Türklerinin hayatında desenler önemli bir yere sahiptir. Örneğin, *kiyiz üy*’in içi çeşitli desenlerle süslenmiş yaygılara doludur. Kazak Türkçesinde desen terimine *oyu-örnek* denir. Bu kelime *oyu* ve *örnek* gibi iki sözcükten meydana gelir ve bazen *oyu* veya *örnek* şeklinde ayrı kullanılabilir. Ancak ayrı kullanılmasına rağmen aynı anlama gelir. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel’in eserinde belirtildiği üzere, *oya* kelimesi, *oymak* fiilinden gelişmiş olmalıdır. Mısır’daki Memlûk Türklerinde *oya* sözüne *oyu* denmiştir. Kırgız Türklerinde ise bu kelime, *oyum* şeklinde geçmektedir (Ögel, 1978: C.5. 341-344).

Kaynaklara göre, Kazak Türklerinde desen sayısı 400’den fazladır (Shoybekov, 2006: 19). Aslında her halkın manevi kültürü geleneksel sanatlara dayanmaktadır. Geleneksel sanatlardan desenler, yüzyıllarca devamını sürdürerek günümüze kadar ulaşabilmiştir (Dzhanibekov, 1995: 12). Genelde desenler, anlamlarına göre birkaç gruba ayrılır. Kazak büyük âlim Alkey Margulan’ın eserinde belirtildiği gibi *oyu-örnek*’ler (desen), *ay* (ayşık),

güneş (kün, künşığar), *yıldız* (juldız, juldızgül) gibi gökyüzü ile ilgili desenler, hayvan tasvirleri, bitki desenleri ve geometrik desenler diye dört gruba ayrılır (Margulan, 1986: 83). Prof. Dr. Bekir Deniz de kendi eserinde en çok geometrik motiflerin, bitki desenlerinin, insan ve hayvan tasvirlerinin, bununla beraber inanç ve geleneklere bağlı semboller ve insanların çevrelerinde gördükleri malzeme, eşya ve hayvan tasvirlerinin işlendiğini belirtir. Ayrıca, desenlerin büyük bir bölümünün Orta Asya Türk geleneklerinin izlerini taşıdığından ve bunların herbirinin yörelere göre değişen isim ve anlamlarının mevcut olduğundan bahseder (Deniz, 2000: 71).

Genelde *ay*, *yıldız* ve *güneş* gibi gökyüzü ile ilgili desenler bir zamanlar Kazak Türklerinin bu unsurlara taptıklarından meydana gelmiştir. Halkın düşüncesine göre, *ay*, güzellik ve zekâ, *yıldız*, gençlik ve bayram, güneş ise sevgi, adalet ve aşkın sembolüdür (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 666-667) (bk. Foto.8).

1) Gökyüzü ile ilgili desenler				
şeñber çember (güneş)	kün güneş	törtqulaq dört taraf	juldız yıldız	ayşıq ay
				

Foto. 8: Gökyüzü ile İlgili Desenler.
(Soltanbayeva, 2016: 114).

Kaynaklara göre, Türkler İslamiyetten önce kendilerini kuştan türediklerine inanmışlardır. Hatta Orta Asya Türk inancında, ölünün ruhunun “kuş gibi göğe uçtuğuna” inanılırdı. Kuş, bu yolculukta, ölünün ruhunu göğe yükselten ve ona eşlik eden kutsal bir yaratık olarak sayılırdı (Deniz, 2000: 185-186). Bu inançlarla beraber Kazaklarda kuş, özgürlük, mutluluk ve barış sembolüdür. Keçeden yapılmış yaygılarda kuş ile ilgili *qusqanat* (kuş kanadı), *qustumsıq*, *qusmurın* (kuş gagası) gibi desenler ortaya çıkmıştır (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 666).

Kuştan sonra Türkler, kendilerinin ayı, kurt, geyik, boğa, inek, koyun gibi hayvanlardan türediklerine inanmışlardır. Neticesinde, “hayvan-Ata” inancı gelişmiş, halk kutsal saydıkları hayvanları Tanrı’ya adanmış ve kullanılan eşyalarına hayvan figürlerini işlemişlerdir (Deniz, 2005: 194). Türk boylarından biri Kazak Türklerinin geçim kaynağı hayvancılığa dayandığından halk, deve, at, sığır, koyun ve keçi gibi besledikleri

hayvanları kutsal saymış ve onları *tört tülük* mal diye isimlendirmiştir. Bu *tört tülük mal*'ın her birinin *pir* denilen koruyucu ruhlarının olduğuna inanılırdı. Kazak halkı, deve pirine *Oysılqara*, yıldı pirine *Jılqısı Ata* veya *Qambar Ata*, sığır pirine *Zeñgi Baba*, koyun pirine *Şopan Ata*, keçi pirine ise *Seksek Ata* demiştir (Niyetbay, 2019: 182).

Zamanla bu inançlar çeşitli desen şeklini almışlardır. Örneğin, deve ile ilgili *tüyetaban* (deve tabanı), *tüyeörkeş* (hörgüç), *botamoyın* (deveboynu), at ile ilgili *atavız*, *aterin* (at ağzı), koyunla ilgili *qoşqarmüyiz* (koçboynuzu) gibi desenler Kazak halkının inanç ve geleneklerinden meydana gelmişlerdir. Genel olarak *müyiz*'i (boynuz) simgeleyen hayvanlarla ilgili desenler mutluluk, bolluk, zenginlik ve bereket anlamına gelmektedir (Soltanbayeva, 2016: 115). Kaynaklara göre, *tekemet*, *tus kiyiz* ve *sırmaq* gibi keçeden yapılmış yaygılarda çoğunlukla *müyiz* (boynuz) ile ilgili desenler kullanılmaktadır (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 640-641) (bk. Foto.9).

2) Hayvan tasvirleri			
botamoyın veya itquyırq - deve boynu	müyiz - boynuz qoşqarmüyiz - koç boynuzu	tüyetaban deve tabanı	örkeş, tüyeörkeş hörgüç
			

Foto. 9: Hayvan Tasvirleri.
(Soltanbayeva, 2016: 112).

Eskide Türklerin düşüncesine göre, kuş - gökyüzünü, balık - suyu, ağaç ise yeryüzünü sembolize etmiştir (Dzhanibekov, 1995: 13). Genelde, evrende gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı gibi üst üste yerleşen üç büyük katman veya bölge vardır. Bunlar, merkezinden geçen bir eksenle birbirlerine bağlı olduklarından birinden ötekine geçilebilmiştir. Gögün ortasında büyük çadırı orta direk gibi tutan *Kutup yıldızı* parlar. Kazak Türkçesinde bu yıldıza *Temirqazıq* denir. Gökle yer arasındaki bağlantıyı mümkün kılan diğer mitsel imgeler ise dağ (kozmik dağ) ve ağaç'tır (evren ağacı) (Eliade, 2006: 293-303).

Keçeden yapılmış yaygılarda *tav* (dağ), *suv* (su), *köl* (göl), *tolqın* (dalga) gibi desenlere ve *ağaç* (ağaç), *japıraq* (yaprak), *gül* (çiçek) gibi bitkilerle ilgili desenlere de rastlanır. Kazaklarda *tav* (dağ) deseni güç, kuvvet ve iyiliğin simgesiye, *suv* (su), *köl* (göl) gibi desenler yaşamı ifade eder. Bitki desenlerinden *gül* (çiçek), baharın gelişi, gençlik, güzellik, aşk ve sevgiyi, *japıraq* (yaprak) ise iyilik ve hayatı simgeler (Alimbay, (Ed).

2013: C.4. 667-670). Bununla beraber *göl* (çiçek), *üç költeli göl* (üç yapraklı çiçek), *bes költeli göl* (beş yapraklı çiçek) desenleri akıl ve zekânın, *ağaç* (ağaç) deseni ise evrenin sembolüdür. İslamiyetten sonra insan tasvirleri, suret yasak olduğundan bitki desenleri gelişmeye devam etmiştir (Soltanbayeva, 2016: 113, 117) (bk. Foto.10).

3) Bitki desenleri				
japıraq yaprak	ağaç ağaç	göl çiçek	üç költeli göl üç yapraklı çiçek	bes költeli göl beş yapraklı çiçek

Foto. 10: Bitki Desenleri.
(Soltanbayeva, 2016: 112).

Keçeden yapılmış yaygılarda *şenber* (çember), *irek* (zikzak), *üşburış* (üçgen), *ayqış* (artı işareti) gibi geometrik desenler de çok kullanılır. Bu desenlerin herbiri belli bir anlam taşır. *Şenber* (çember) güneşin, *irek*, *ireksuv* (zikzak) hayatın sembolüdür. *Ayqış* (artı işareti) yaşam ve mutluluğu ifade eden güneş ve rüzgarın simgesidir. *Üşburış* (üçgen) ise gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı gibi evrenin üç katmanını simgelemekle beraber bolluk ve zenginliği ifade eder. Kazaklarda kutsal sayılan *tumar* (muska) da üçgen şeklindedir ve bununla ilgili *tumarşa* (muska) deseni de mevcuttur. Araştırmacılara göre, *tekemet*'lerde (yere serilen desenli keçe) süslenmiş *üşburış* (üçgen) deseni hayat ağacını da simgeleyebilmektedir (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 668-669) (bk. Foto.11).

4) Geometrik Desenler		
irek zikzak	şarşı kare	qos döñgelek iki çember (sonsuzluk)

Foto. 11: Geometrik Desenler.
(Soltanbayeva, 2016: 112).

Keçe üzerine çeşitli renklerden kumaşların dikilmesi yoluyla, birçok motif ve resimler de yapılmıştır. Daha sonraki Orta Asya kavimlerindeki, “keçe süslemeleri” ile ilgili işlerde de, bu teknik unutulmamıştır (Ögel, 1978: C.5. 349-350).

Prof. Dr. Bekir Deniz'in eserinde belirtildiği üzere, keçeden yapılmış yaygılardan *tekemet*'lerin (yere serilen desenli keçe) zemini genellikle *dörtgen*, içi *qoşqarmüyiz* (koç boynuzu) motifiyle süslü *eşkenardörtgen*, *terme gül* (top gül) ve *tumarşa* (muska) desenleriyle süslenir. Kenar sularında ise *aralıq gül* denilen motifler kullanılır (Deniz, 2000: 160). Bununla beraber *tekemet*'ler, *şarşı* (kare), *üşburış* (üçgen), *irek* (zikzak) vb. geometrik desenler, *sınıq müyiz* (tek boynuz), *qos müyiz* (çift boynuz) vb. hayvan tasvirleri, *bes tüyin*, *gül müyiz*, *şırşa* vb. ağaç ve çiçek şeklindeki bitki desenleri, *juldızşa* (yıldız), *ayşıq* (ay) vb. gökyüzü ile ilgili desenlerle süslenir (Iskakkyzy, 2007: 107).

Koçboynuzu deseninin bir çeşidi ve geometrik desenlerde rastlanan *törtqulaq* (dört taraf) deseni, dünyanın dört tarafını belirtir (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 668). Bu nedenle de *törtqulaq* deseni gökyüzü ile ilgili desenlerin içinde de yer almaktadır (Soltanbayeva, 2016: 114). Kazak büyük âlim Alkey Margulan'ın eserinde belirtildiği gibi, *törtqulaq* deseni Pazırık Kurganı'ndan bulunan duvara asılan keçeden yapılmış yaygıda süslenmiştir. Kazak Türklerinde bu desen *tus kiyiz*'lerde (duvara asılan desenli keçe) kullanılır (Margulan, 1986: 85). Bu desenden başka *tus kiyiz*'ler (duvara asılan desenli keçe), *suv* (su), *müyiz* (boynuz), *gül* (çiçek), *japıraq* (yaprak), *tüye taban* (deve tabanı) gibi desenleriyle süslenir (Kasimanov, 1995: 144).

Sırmaq (yere serilen desenli keçe) ise, *tabaqşa oyu* (tabak), *kese oyu* (kâse), *kebeje oyu* (sandık), *şarşı oyu* (kare), *jürekşe oyu* veya *tüyetaban* (deve tabanı), *qusmurın oyu*, *qustumsıq oyu* (kuş gagası), *besbas oyu* (yaprak) gibi desenlerle süslenir. Kazak Türkçesinde yaygı üzerine süslenen herhangi bir desenin tek kullanılması hâline *tabaq*, *tabaqşa* (tabak) veya *köl* (göl) denir. Aynı desenin bir yaygı üzerinde kullanılması için birkaç sıra yaparak birleşmesine *jeli* denir (Iskakkyzy, 2007: 153, 163-166). Yaygı kenar suyuna ise *şet oyuv* denir ve kenar sularında daha çok *suv* (su) deseni kullanılır.

Kaynaklarda belirtildiği üzere, sanat, bir çeşit haberleşme aracı, bir çeşit dil, felsefe ve dinle ilgili kavramları ileten bir yol, bir usûl" şeklinde tanımlandırıldığı için yaygılarda kullanılan yanlışlar (desen) da bir dil olarak değerlendirilebilmektedir. Görsel sanatlarda en çok kullanılan bu dil, zaman ve mekân tanımaz, toplumların ortak bir dili olabilme özelliğini taşır ve bu özelliklerinden pek çok sanat eserinde görülebilir (Karataş, 2013: 14). Buna Kazak Türklerinin "Sırmaq Şertken Sır" (Sumağın Sırrı) adlı efsanesi örnek olabilir. Efsaneye göre, "Eskide Oyu Han adında adaletli bir *han* (padişah) varmış. Bu padişahın zamanında el sanatları ve *oyu-örnek*'ler (desen) o kadar gelişmiş ki halk kendi

aralarında *oyu-örnek* dilinde konuşabilmiş. Yıllar sonra Joyu Han adında bir padişah Oyu Han'a savaş açmış. Oyu Han'ı tahtından indirdikten sonra da yerine kendisi geçmiş. Joyu Han bütün gelenekleri yok edip kendine göre yeni bir düzen kurmak istemiş. Bir gün Joyu Han'ın tek oğlu ava çıkmış ve yolunda karşılaşan bütün hayvanları yaralamış. Bundan sonra avladığı hayvanları kendisiyle götürmeye niyetlenirken bir baykuş onun gözlerini oymuş. Artık hiçbir şeyi göremeyen padişahın oğlu önündeki uçurumdan göle doğru düşerek ölmüş. Bu arada Joyu Han oğlunu aratmaya başlamış. Ancak, oğlunun ölümüyle ilgili haber vereni de öldüreceğine dair söz vermiş. Bunu duyan Oyu Han, padişahın oğlunu aramaya çıkmış ve yolunda rastladığı hayvanları tedavi etmiş. En son kanadı kırık baykuşu iyileştirirken bütün olanları ondan öğrenmiş. Daha sonra Oyu Han evine gelir gelmez duyduklarını sırasıyla *sırmaq* (sumak) üzerine geçirdikten sonra Joyu Han'ın önüne sermiş (bk. Foto.12).

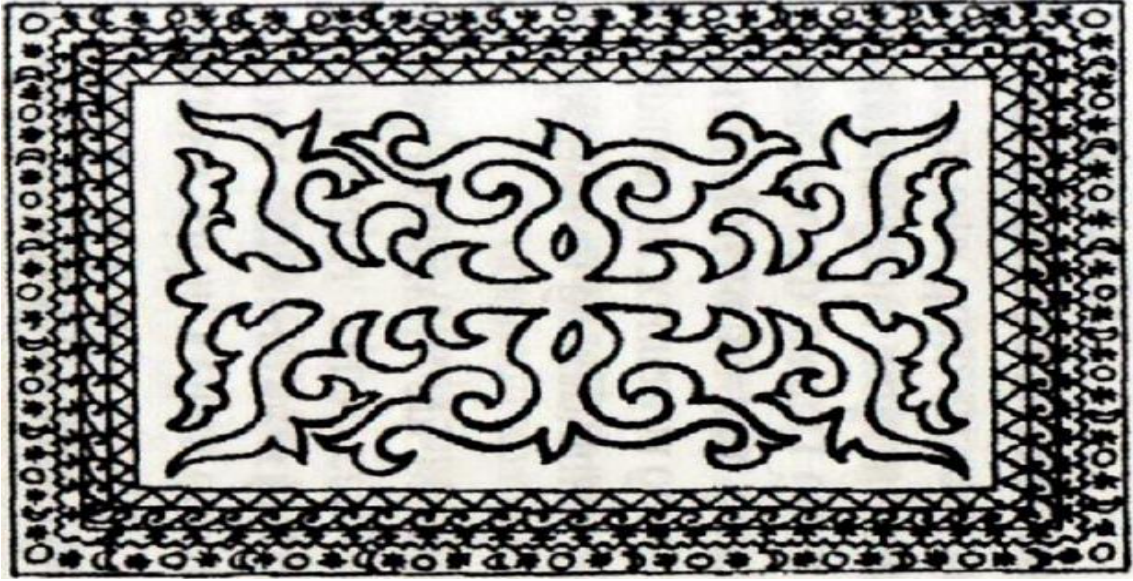

Foto. 12: Sırmaq (Yere Serilen Desenli Keçe).

Joyu Han serili sırmaq'ın (sumak) desenlerine bakarak oğlunun başına gelenleri halkına yorumlamış. Padişah desenlerin anlamlarını açıklarken,

oğlunun yüksek dağları aştığını,

ormana geldiğini,

derin sulardan geçtiğini,

gece gündüz yol yürüdüğünü

yolunda kuşlarla,

geyikle,

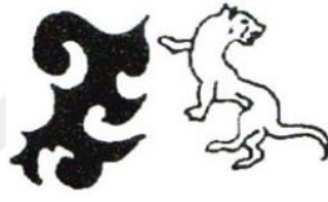
dağ koyunuyla,

yabani yakla

fareyle,

kaplanla,

balıkla bile karşılaşp,

göle düştüğünü anlatmış.

Joyu Han oğlunun gücünü düşmanların yerine hayvanlara gösterdiğine üzölmüş. En son gördüğü desenden oğlunun öldüğünü anlayan padişah, bu haberi ileten Oyu Han'ı öldürmek istemiş. Fakat Oyu Han böyle bir haberin padişahın kendisinden duyduğunu söyleyince halk Oyu Han'ı desteklemiş. Böylece desenli *sırmaq*'ın (sumak) sayesinde halk zölüm bir padişahıan kurtulmuş" (Medevbekule, 1999: 159-165).

Bu efsaneden anlaşıldığı üzere, halk kendi düşüncelerini doğadan esinlenerek yaygı üzerine süslemiştir. Her desenin belli bir anlamının olduğu için Kazak halkı desenlere büyük bir önem vermiştir.

Kazak Türklerinin günlük hayatında önemli sayılan *tekemet*, *sırmaq* gibi yere serilen ve *tus kiyiz* gibi duvara asılan keçeler, benzer desenlere sahip olmalarına rağmen yapılış teknikleri birbirinden farklıdır.

Genel olarak, *kiyiz basuv* (keçe yapma) işlemi için yün, hasır, yün çubuğu, sıcak su ve urgan hazırlanır (Iskakkyzy, 2007: 96)

Kiyiz basuv (keçe yapma) işleminde önceden yıkanmış, kurutulmuş, yün çubuğu ile dövülerek, el ile didilerek veya yün tarağı ile pisliklerinden temizlenmiş yün, keçenin gerekli boyutuna göre *şiy* (hasır) üzerine yine yün çubuğunun vasıtasıyla düzgün bir şekilde serilir. Buna *jün şabaqtav* veya *jabdıqtav* denir (Kasimanov, 1995: 38-39). Bu işlem 2-3 kişi tarafından yapılır (Iskakkyzy, 2007: 96) (bk. Foto.13).

Foto. 13: Jün Şabaqtav (Yünleri Hasır Üzerine Sermek).
(Iskakkyzy, 2007: 93).

Keçe ustaları, yünleri hasır üzerine yün çubuğu ile serdikten sonra baştan sona kadar yünleri el ile bir daha doldururlar. Buna *jün tartuv* denir (Kasimanov, 1995: 39) (bk. Foto.14).

Foto. 14: Jün Tartuv (Yünleri Hasır Üzerine Yerleştirmek).
(Iskakkyzy, 2007: 96).

Yünlerin hasır üzerine yerleştirilmesi yapılacak keçenin kalınlığına göre değişebilir. Örneğin, *kiyiz üy*'in (adır) *tuvırlıq*, *üzik* gibi dış örtülerini yapmak için yünler 6-7 cm. kalınlıkta, *sırmaq* gibi yaygıların yapımı için 4 cm. kalınlıkta doldurulur. Bazen kahverengi renkli saf yünün üzerine saf beyaz renkli yün doldurulur. Bu işlem de 2-3 kişi tarafından gerçekleşir. İşlem yapılırken yünlerin sabit kalabilmesi için üzerinden çubuklarla bastırılır (Iskakkyzy, 2007: 96-97).

Bundan sonra yün üzerine büyük *kepser* (kepçe) ile yavaş yavaş sıcak su sepilerek hasırla birlikte yuvarlanır. Bu arada, keçe boyutuna göre hasır üzeri *arqan* (urgan) ile iyice bağlanır ve ileri doğru çekmek için bir veya birkaç yerinden yine urgan geçirilir. Daha sonra yünle birlikte yuvarlanmış hasır üzerine baştan sona kadar *şelek* (kova) veya *şömiş* (öme) ile yavaşça sıcak su dökülür ve 1-2 kişi tarafından urganla ileri doğru çekilirken birçok kişi yardımıyla tepilir. Bu işlem seri bir şekilde yaklaşık 2-3 saat devam eder. Buna *kiyiz tebüv* (keçe tepme) denir (Kasimanov, 1995: 39-40) (bk. Foto.15).

Foto. 15: Kiyiz Teböv (Keçe Tepme).
(Iskakkyzy, 2007: 100).

Keçe tepme işlemi bittikten sonra hasır üzeri açılır ve bu sefer keçenin kendisi urganla bağlandıktan sonra dirsek ve kol vasıtasıyla yuvarlanarak bastırılır. Buna *bilektev* denir (bk. Foto.16). Keçe hazır olduktan sonra her tarafı düzeltilir. Buna *qarpuv* denir. Bazen *qarpuv* işlemi yapıldıktan sonra keçe bir daha dirsek ve kol vasıtasıyla baştan sona kadar bastırılır. Buna *uzındav* denir. Temizlenmesi için ise keçe üzerine su dökülür. Buna *kirlev* denir. En son hazır keçe kurutulmaya bırakılır (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 104).

Foto. 16: Bilektev (Keçenin Dirsek ve Kol Vasıtasıyla Bastırılması).
(Iskakkyzy, 2007: 100).

Kaynaklarda verildiği gibi bazen keçe iyice keçeleşmemişse kuruduktan sonra üzerine sıcak su dökülerek dirsek ve kol vasıtasıyla bir daha bastırılır. Buna *kiyiz pisirüv* veya *pısıqtav* denir (Kasimanov, 1995: 42).

Keçe hazır olduktan sonra kalınlığı ve boyutuna göre *kiyiz üy*'in dış veya iç örtüsü şeklinde kullanılabilir. Yaygın amaçlı yapılan desensiz keçe, *tekemet* veya *sırmaq* gibi desenli keçelerin altına serilir. *Tekemet*'in (yere serilen desenli keçe) yapımı keçe yapımına benzer, ancak keçe üzeri çeşitli desenlerle süslenir. Genelde *tekemet*'ler, 200-250 cm. eninde ve 300-400 cm. boyutundadır (Iskakkyzy, 2007: 106). Kaynaklarda belirtildiği üzere, *tekemet* yapma işlemi bölgeye göre değişebilir (Kasimanov, 1995: 46). *Tekemet* yapmanın birkaç yöntemi vardır. Onlardan birine *tür oyıstırıp saluv*, ikincisine de *türdi şüykelep saluv* denir. *Tür oyıstırıp saluv* işleminde, öncelikle *kiyiz basuv* yöntemiyle keçe yapılır. Buna *taldırma* denir. Bu *taldırma*'dan büyük makasla *oyu-örnek*'ler (desen) kesilir ve çeşitli renge boyanır. Bundan sonra bir *taldırma* (keçe) daha yapılır ve onun üzerine önceden hazırlanmış desenler yerleştirilir. En son keçe üzerine sıcak su sepilerek hasırla birlikte yuvarlanmak için birkaç yerinden bağlanır. Ayrıca, ileri doğru çekmek için birkaç yerinden urgan geçirilir ve iyice tepilir. Daha sonra hasır üzeri açılır ve keçe, dirsek ve kol vasıtasıyla baştan sona kadar bastırılır. En son desenli keçe üzerine temizlenmesi için su dökülür ve kurutulmaya bırakılır. *Türdi şüykelep saluv* yönteminde ise *taldırma* (keçe) üzerine keçeden kesilerek hazırlanmış desenlerin yerine çeşitli renge boyanmış yün yerleştirilir ve *kiyiz basuv* yöntemiyle yapılır (Iskakkyzy, 2007: 106).

Prof. Dr. Bekir Deniz'e göre, Kazak Türklerinde *sırmaq* (sırma, sumak) beyaz ve siyah renkli keçeden kesilerek yapılır. *Tekemet*'te görülen desenlere sahiptir. Yine, asıl süslemeler dörtgen ve eşkenar dörtgen gibi geometrik karakterlidir. Bazı örneklerde *bitpes* denilen, karmaşık desenler kullanılır. Bu tür desenli örneklere *bitpes* (bitmez) *sırmaq* denir. Desenler birbirinden *ara gül* motifleriyle ayrılır ve kırmızı, siyah, sarı, kahverengi, gri, beyaz renkli iplerle sırlır (dikilir). Bazen iki renkli ip de kullanılır (Deniz, 2000: 160).

Genelde, *sırmaq* (yere serilen desenli keçe) yapmak için *oyulı sırmaq*, *oyıstırılğan sırmaq*, *jiyek sırmaq* ve *kesteli sırmaq* şeklinde dört yöntem kullanılır. *Oyulı sırmaq* yapmak için, *oyu-örnek*'ler (desen) kırmızı, yeşil renkli kumaşlardan kesilir. Daha sonra bu desenler, saf beyaz veya başka renkte yapılmış keçe ya da kumaş üzerine

yerleştirilerek dikilir. *Oyıştırılğan sırmaq* yapımı, eskide saf beyaz renkli keçe üzerine siyah renkli keçeden kesilmiş desenlerin veya saf siyah renkli keçe üzerine beyaz renkli keçeden kesilmiş desenlerin birbirine birleştirilerek dikilmesiyle gerçekleşmiştir. Zamanla bu *sırmaq* türü, desenlerin saf beyaz renkli keçeden kesildikten sonra çeşitli renge boyanmasıyla da yapılmaya başlamıştır. Çeşitli renge boyanmış keçe parçalarını birbirleriyle birleştirirken üzerinde dikme yoluyla desen yapmaya *jiyek sırmaq* denir. Keçe üzerinde desen yapmaya da *jiyek sırmaq* denir. *Kesteli sırmaq* yapımında ise desenler keçe üzerine işlenir veya önce kumaş üzerinde desen yapılır ve daha sonra keçeyle birleştirilir (Iskakzy, 2007: 142-146).

Prof. Dr. Bekir Deniz'in eserinde belirtildiği gibi, Kazak Türklerinde *tus kiyiz*'lerde desenler, *tekemet* ve *sırmaq* keçelerin aksine sıkıştırma yoluyla yapılır. Duvara asıldığı için çok süslüdür. Halk arasında, kumaş üzerinde desen yapmaya da *tus kiyiz* denir (Deniz, 2000: 161).

Tus kiyiz'ler (duvara asılan desenli keçe) kızların çeyizi için de yapılmıştır. Genel olarak, *tus kiyiz* yapmanın üç yöntemi vardır. Onlardan biri, kumaş üzerinde renkli iplerle desenler yapmayla, ikincisi çeşitli renkteki kumaşlardan kesilmiş desenlerin kumaş üzerine dikilmesiyle, üçüncü yolu ise çeşitli renkteki kumaş üzerinde desen işlendikten sonra keçe üzerine dikilmesiyle gerçekleşir. Üçüncü yöntem, Kazakların *debiske sırmaq* türüne benzemektedir (Kasimanov, 1995: 142). Bunun yanı sıra *tus kiyiz*, desenlerin saf beyaz renkli keçeden kesilerek çeşitli renge boyanmasından sonra beyaz keçe üzerine dikilmesiyle de yapılır (Margulan, 1986: 145-146).

Genelde, *kiyiz üy*'in eşyası, *tuvırlıq* (çadırın iskeletini (kerege) dıştan örten keçe), *üzik* (çadırın kubbesini oluşturan çubukların (uvıq) üzerine örtülen keçe), *dödege* (*üzik* kenarına süslenen keçeden yapılmış desen), *tündik* (çadırın tepesini (şañıraq) örten dört köşeli keçe) (bk. Foto.17) gibi dış örtüler ve *tus kiyiz* (duvara asılan desenli keçe), *sırmaq* (yere serilen desenli keçe) ve *tekemet* (yere serilen desenli keçe) gibi iç örtülerden oluşur (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 113).

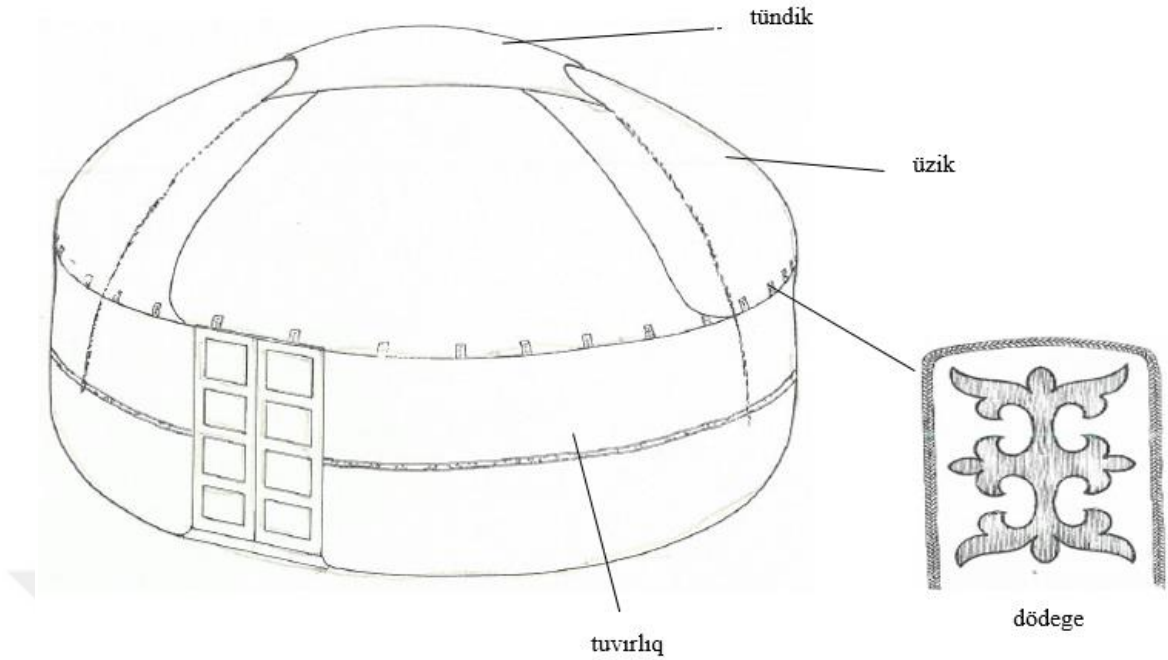

Foto. 17: Kiyiz Üy'in (Çadır) Dış Örtüleri.
(Mukanov, 1981: 39-40).

Öncelikle *kiyiz üy*'in içine soğuğu önlemek adına yaygı amaçlı yapılan desensiz keçeler, daha sonra süs amaçlı yapılan *sırmaq* ve *tekemet* gibi desenli keçeler serilir. *Tus kiyiz* ise hem evi sıcak tutmak hem de süs nedeni duvara asılır.

Yere serilen keçeden yapılmış desenli yaygılardan biri *tekemet*'lerin yapma tekniği, Kıpçakların zamanına kadar dayanmaktadır. Kıpçakların halı dokuma veya keçe yapma geleneği Kazak Türklerinden başka Kumuk, Karaçay, Çerkes, Nogay gibi Kuzey Kafkasya halklarında da devamını sürdürmüştür (Margulan, 1986: 145) (bk. Foto.18).

Foto. 18: Tekemet (Yere Serilen Desenli Keçe), 187 x 404 cm.
Yün Malzemeli, 1944. Keçe Ustası, Bijan Tölevtayeva, Almatı Bölgesi, Güney Kazakistan.
Tekemet Üzerinde İsim, Soyisim ve Yıl Yazılmıştır (KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 145).

Yere serilen keçeden yapılmış diğer desenli yaygı türü de *sırmaq*'tır. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in eserinde belirtildiği üzere, Kaşgarlı Mahmud'a göre XI. yüzyıl Türkleri, "o, keçeyi nakışladı, keçenin üzerini kaplan derisi gibi süsledi" demek için, "Ol kidizni esriledi" diyorlardı. Keçelerin kenarları da şık dikişle dikilirdi. Bunlar da çoğu zaman, süslü olurlardı. XI. yüzyıl Türkleri bu işe, "ol kidhiz sırdı" derlerdi. Anadolu'nun birçok yerlerinde, "sağlam ve şık olarak dikme" işine, sırıma denir (Ögel, 1978: C.3. 181-182). Kazak Türkçesinde "sırmaq" kelimesi sırı fiiline maq (mak) ekinin eklenmesiyle sırımaq olarak tanımlanmıştır. Ancak, zamanla "ı" harfinin düşmesiyle sırmaq şeklinde söylenmeye başlanmıştır. Bu kelimeden sırmaq'ın sırıma yoluyla yapıldığını anlamak mümkündür (Iskakkyzy, 2007: 110). Sovyet döneminde *sırmaq* (sırıma, sumak) yapımında *oyu-örnek*'ler (desen), keçe yerine kumaştan yapılmaya başlamıştır. Bu işlem, istenen boyutta makasla kesilerek kumaştan elde edilen desenlerin keçe üzerine konulduktan sonra birleştirilerek dikilmesiyle yapılır (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 99) (bk. Foto.19).

Foto. 19: Sırmaq (Yere Serilen Desenli Keçe), 161 x 271 cm. 1960.
Keçe Ustası, T. İliysova, Keçe, *Şuğa* (Çuha), *Qıjim* (Pelüş).
Aktöbe Bölgesi, Batı Kazakistan (KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 193).

Sırmaq'lar, kullanılış nedenlerine göre, *ot sırmaq*, *ot bası sırmağı*, *tör sırmaq*, *mayavza sırmaq*, *tize sırmaq*, *köş sırmağı*, *jasav sırmaq* şeklinde isimlendirilir. Örneğin, Kazak Türkçesindeki *ot* kelimesi Türkiye Türkçesinde *ateş* anlamına gelir. Bu nedenle, Kazak Türklerinde evin ocağının etrafına serilen desenli keçeye *ot kiyiz* veya *ot sırmaq* denmektedir. *Ot bası sırmaq*'ı ise *ot sırmaq*'ların üzerine serilmektedir. *Tör sırmaq*, sadece eve gelen misafirler için kullanılmaktadır. *Mayavza sırmaq*, yaşlı adamlar için

yapılmaktadır. *Tize sırmaq* 'lar, daha çok evin hanımlarına ev işlerini yaparken kullanıma elverişli olması için küçük boyutlarındadır. *Köş sırmaq*, 3-4 m. boyutunda bir yerden ikinci bir yere göç ederken deve üzerine konulan yük örtüsü, *jasav sırmaq* ise kızların çeyizleri için yapılmaktadır (Iskakkyzy, 2007: 116-132) (bk. Foto.20).

Foto. 20: Sırmaq (Yere Serilen Desenli Keçe), 173 x 284 cm.
Yün Malzemeli, 1970. Keçe Ustası, Kümışjan Şaykenova, Kökşetav Bölgesi, Kuzey Kazakistan.
(KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 191).

Duvara asılan keçeden yapılmış başka bir yaygı çeşidi *tus kiyiz*'dir. Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, *tus kiyiz*'le ilgili “nakışlı keçeler, üzerine nakışlar yapılan veya dikilen renkli bez parçaları ile süslenmiş keçeler idiler. Altay dağlarında, Hun mezarları içinde bulunmuş keçeler üzerinde de bu tekniği görüyoruz”, demiştir (Ögel, 1978: C.3. 181-182). *Tus kiyiz*'lerin *kadife* (barqıt), ipek (jibek) gibi kumaşlardan da yapılan çeşitleri mevcuttur. Bu sebeple, *tus kiyiz*'ler yapılış tekniklerine göre, *biz keste*, *tus keste*, *ilme keste* gibi isimler almaktadır (Dzhanibekov, 1995: 74) (bk. Foto.21-23).

Foto. 21: Tus Kiyiz (Duvara Asılan Desenli Keçe), 147 x 334 cm. XIX. yy. Sonları ve XX. yy. Başları. Keçe Ustası, Bibi Aysayeva, Keçe, İpek, Kaplan Postu, *Tüsti Jipter* (Renkli İplikler), Sim, *Biz Keste* (Dikme). Doğu Kazakistan (KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 365).

Foto. 22: Tus Kiyiz (Duvara Asılan Desenli Keçe), 137 x 285 cm. 1960. Keçe Ustası, Gaynijamal Zavirbekova, Keçe, *Mata* (Kumaş) ve *Tüsti Jipter* (Renkli İplikler). Almatı Bölgesi, Güney Kazakistan (KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 372).

Foto. 23: Tus Kiyiz (Duvara Asılan Desenli Keçe), 162 x 271 cm. 1960.
Keçe Ustası, Bigan Bergibayeva, Keçe, Kadife, *Sarja* (Kumaş Türü) ve *Tüsti Jipter* (Renkli İplikler).
Almatı Bölgesi, Güney Kazakistan (KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 372).

Ayrıca, keçeden *ayaq qap* (kap kacak konulan torba) (bk. Foto.24), *jaynamaz* (namazlık) (bk. Foto.25), *jerjastıq* (yastık) (bk. Foto.26), *tösek qap* (yatak örtüsü) (bk. Foto.27), *sandıq qap* (sandık örtüsü) (bk. Foto.28), *teñ* (yükçük) (bk. Foto.29), gibi evin ihtiyacını karşılayan bütün eşyalar, giyisi ve ayakkabı bile yapılmıştır. Keçeden masa örtüsü de yapılmıştır. Kazak Türkçesinde buna *şay kiyiz* (bk. Foto.30) denir. *Şay kiyiz*, 1-1,5 m. boyutunda saf siyah renkli yünden ince olarak masa üstünü örtmek için yapılmış bir keçedir. Keçe kenarları renkli ipliklerle nakışlanır. Bunun yanı sıra, sıcak mutfak araçlarını tutmak için kullanılan *tutqış* (tutacak) (bk. Foto.31) dahi keçeden yapılmıştır (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 113).

Foto. 24: Ayaq qap (Kap Kacak Konulan Torba). 61 x 67 cm. 1970.

Keçe Ustası, Kızıdığoy Stıbayeva.
Keçe, *Jün Jipter* (Renkli İplikler), *Qijim* (Pelüş).
Şımkent Bölgesi, Güney Kazakistan.
(KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 205).

Foto. 25: Jaynamaz (Namazlık), 84 x 96 cm. 1970, Keçe Ustası, Sara Boranqulova.

Keçe, Batı Kazakistan.
(KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 207).

Foto. 26: Jerjastıq (Yastık), 45 x 86 cm. 1950.

Keçe Ustası, Kabira Rakhmetova.
Keçe ve Renkli İplikler.
Jezkazgan Bölgesi, Merkez Kazakistan.
(KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 207).

Foto. 27: Tösek Qap (Yatak Örtüsü), 1950.

Keçe Ustası, Ayjan Turgambayeva.
73 X 99 cm. Keçe ve Sırma (Sırma, Dikme).
Almatı Bölgesi, Güney Kazakistan.
(KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 207).

Foto. 28: Sandıq Qap (Sandık Örtüsü), 42 x 39 x 80 cm. 1950.
Keçe, Keste (Nakış) ve Sırma (Sırma, Dikme).
Batı Kazakistan (KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 210).

Foto. 29: Teñ (Yüklük), 30 x 40 x 90 cm. 1950.
Keçe Ustası, Jamal Ergaliyeva. Keçe ve Säten (Saten).
Almatı Bölgesi, Güney Kazakistan (KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 207).

Foto. 30: Şay Kiyiz (Masa Örtüsü), 38 x 127 cm. 1950.
Keçe Ustası, D. Soltanmuradova. Keçe, Nakış, Sırma (Sırma, Dikme).
Batı Kazakistan (KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 212).

Foto. 31: Tutqış (Tutacak), 14 x 24 cm. 1960.
Keçe ve Kumaş. Almatı Bölgesi, Güney Kazakistan.
(KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 211).

At eyerlenecekse, eyerin atın sırtını ağırtmaması için eyer altına örtü serilir. Bu eski bir Türk geleneğidir. Böyle bir örtünün ilk örneğine Hunlular dönemine ait Pazırık Halısı'nda rastlanmıştır (Deniz, 2000: 77). Kazak Türkçesinde bu tür örtü *at jabuv* (bk. Foto.32) diye adlandırılmaktadır. *At jabuv*'ın hem keçeden yapılmış hem de dokunmuş örneklerine rastlanır (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 101).

Foto. 32: At Jabuv (Eyer Altı Örtüsü), 76 x 153 cm. 1950.
Keçe ve Nakış. Kızılorda Bölgesi, Güney Kazakistan.
(KNPİ. (Qazaq Qolöneri). Katalog, 2010: 205).

3. BÖLÜM

QAZAQ ÄDEBİ TİLİNİŇ SÖZDİĞİ’NDEN DERLENEN KEÇEDEN YAPILMIŞ YAYGILARLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

3.1. KEÇEDEN YAPILMIŞ YAYGILARLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞININ SINIFLANDIRILMASI

“Qazaq Ädebi Tiliniň Sözdigi” (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Kazakistan Cumhuriyeti, Ahmet Baytursınuı Dil Bilimi Enstitüsü tarafından 2011 yılında yayımlanan çok kapsamlı bir sözlüktür. Bu bağlamda, çalışmamızda keçeden yapılmış yaygılarla ilgili söz varlığını bu sözlükten incelememiz, verilen konu ile ilgili böyle bir araştırmanın daha önce yapılmadığından kaynaklanmaktadır.

“Qazaq Ädebi Tiliniň Sözdigi”nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) konumuzla ilgili 190 kelime ve kelime grubu tespit edildi. Ele alınan keçeden yapılmış yaygılarla ilgili söz varlığı, malzeme, boya, desen özelliği, teknik ve çeşit açısından incelenerek,

- 3.1.1. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Malzeme Adları;
- 3.1.2. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Araç ve Gereç Adları;
- 3.1.3. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Renk Adları;
- 3.1.4. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Boya ve Boyar Madde Adları;
- 3.1.5. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Oyu-Örnek (Desen) Adları;
- 3.1.6. Keçeden Yapılmış Yaygıların Yapımında Kullanılan Sıfatlar;
- 3.1.7. Keçeden Yapılmış Yaygıların Yapımında Kullanılan Fiiller;
- 3.1.8. Kiyiz Üy (Çadır) ve Dış Örtüleriyle İlgili Kelimeler;
- 3.1.9. Keçeden Yapılmış Yaygı Çeşitleri;
- 3.1.10. Keçecilikle İlgili Meslek Adları;
- 3.1.11. Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Gelenek ve Görenekler;
- 3.1.12. Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Diğer Kelimeler, şeklinde on iki madde başlığı altında sınıflandırıldı. On ikinci maddede ele alınan sözcükler de konumuzla ilgili önem arz etmektedir.

Öncelikle kelime ve kelime grupları sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise Latin alfabesi ile sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi ve sözcükler, numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Bunun yanı sıra sözcüklerin isim, sıfat

veya fiil oldukları kısaltma şeklinde Kazak Türkçesinde yazıldı. Kısaltılan kelimeler tezimizin kısaltmalar dizininde yer almaktadır.

Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü” (KTTTS, 2003), “Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü” (TTKTS, 2019) ve “Türkçe Sözlük” (TS, 2011) gibi kaynaklardan bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu 190 kelime ve kelime grubunun içinde 123’ünün Türkiye Türkçesindeki (TT) isim karşılıkları, 67 kelimenin de izahı verildi. Bunun yanı sıra, kelimelerle ilgili daha detaylı bilgi verebilmek için diğer kaynaklardan da yararlanıldı.

Ayrıca, Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de mevcuttur. Bu bağlamda, her madde başlığının sonunda bu kelimelerle ilgili tahlil yapıldı.

3.1.1. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Malzeme Adları

1) Барқыт (barqıt)

zam. a) Yüzeyi tüylü, yumuşak ve parlak, pelüşe benzer bir kumaş türü. b) Bu kumaştan yapılmış veya bu kumaşla kaplanmış yaygı (QÄTS, 2011: C.2. 727). KT'ndeki *barqıt* kelimesine TT'nde *kadife* denmektedir (KTTTS, 2003: 79). Kazaklarda *tus kiyiz*'ler bazen, *barqıt* (kadife) üzerinde desenlerin süslenmesinden sonra keçe üzerine birleştirilerek dikilmesiyle yapılır (bk. Foto.23).

2) Жиек (jiyek)

zam. қолөнер. Saf beyaz yünden eğirildikten sonra çeşitli renge boyanmış ve *sırmaq* gibi keçeden yapılmış yaygıların kenarlarını süslemek (dikmek) için kullanılan renkli iplikler (QÄTS, 2011: C.6. 414); (Kasimanov, 1995: 49) (bk. Foto.24). KT'ndeki *jiyek* kelimesinin diğer anlamına TT'nde *kenar* veya *kenar süslemesi* denmektedir (KTTTS, 2003: 178).

3) Жүн (jün)

zam. Genel olarak deve, koyun (toklu) yünü, tiftik (keçi kılı) değerli hammaddedir. Yün, soğuğu geçirmez, nemi önler, sürtünme ve güneş ışınlarına karşı dayanıklıdır. İplik, kumaş, keçe, halı ve düz dokuma yaygıların yapımında kullanılmaktadır (QÄTS, 2011: C.6. 626-627). KT'ndeki *jün* kelimesine TT'nde *yün* denmektedir (KTTTS, 2003: 189).

4) Жібек (jibek)

zam. İpek böceğinin kozasından elde edilen ince, esnek tel (QÄTS, 2011: C.7. 14). KT'ndeki *jibek* kelimesine TT'nde *ipek* denmektedir (KTTTS, 2003: 195). İpek, *tus kiyiz*'lerin yapımında süs amaçlı kullanılır (bk. Foto.21).

5) Жібек жіп (jibek jip)

İpek liflerinden elde edilmiş iplik (QÄTS, 2011: C.7. 14-15). KT'ndeki *jibek jip* kelimesine TT'nde *ipek ipliği* denmektedir (TS, 2011: 1202). Kalınca bükülmüş ipek iplik ise *ibrişim* anlamına gelir (TTKTS, 2019: 271).

6) Жіп (jip)

zam. Yün, pamuk, ipek vb. liflerinden elde edilmiş ip, iplik (QÄTS, 2011: C.7. 47). KT'ndeki *jip* kelimesine TT'nde *ip* veya *iplik* denmektedir (KTTTS, 2003: 195); (TTKTS, 2019: 286). Genelde, keçeden yapılmış yaygılar veya yaygı kenarları renkli ipliklerle süslenmektedir (bk. Foto.21-23, 26).

7) Зер жип (zer jip)

Altın veya gümüş görünüşünde ve parlaklığında iplik (QÄTS, 2011: C.7. 132). KT’ndeki *zer jip* kelimesine TT’nde *sim* denmektedir (TS, 2011: 2114). *Zer jip* (sim), *tus kiyiz*’lerde, süs nedenli kullanılır (bk. Foto.21).

8) Күзем (küzem)

zam. этн. Güzleğe geldikten sonra kesilen (kırkılan) yün. KT’nde ilkbaharda kırkılan yün, *jabağı veya ölü jün*, sonbaharda kırkılan yün ise, *küzem, күзем jün* veya *tiri jün* diye isimlendirilir (QÄTS, 2011: C.8. 429). *bk. күзем jün, tiri jün.*

9) Күзем жүн (küzem jün)

Sonbaharda elde edilen yün. Bu yünden keçe yapılır (QÄTS, 2011: C.8. 429). *bk. күзем, tiri jün.*

10) Қозы жүні (qozi jüni)

Beş veya altı aylık kuzu (toklu) yünüdür. Bu yünden yapılmış keçe yaygılar çok değerlidir (QÄTS, 2011: C. 9. 658).

11) Қыжым (qijim) veya пілүш (pilüş)

zam. Bir yüzü tüylü, yumuşak, kadifeye benzer bir kumaştır. KT’ndeki *qijim* kelimesinin diğer anlamı *pilüş*’tür (QÄTS, 2011: C.10. 474). TT’nde ise bu kumaş türüne *pelüş* denmektedir (KTTTS, 2003: 342). (bk. Foto.19, 24).

12) Мата (mata)

zam. Pamuk ve yünden elde edilmiş dokuma türü. KT’nde *mata* kelimesinin diğer anlamları *bul* ve *kezdeme*’dir (QÄTS, 2011: C.11. 97). TT’nde ise bu kelime *kumaş* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 370). Genelde, *tus kiyiz, sırmaq* ve diğer keçe yaygılar, kumaş üzerinde desen süslendikten sonra keçe üzerine birleştirilerek dikilmesiyle yapılır (bk. Foto.22, 31).

13) Саржа (sarja)

zam. Parlak ve sağlam astarlık kumaş türü (QÄTS, 2011: C.12. 687). KT’ndeki *sarja* kelimesine TT’nde *astarlık* denmektedir (KTTTS, 2003: 469). Bazı *tus kiyiz*’ler, astarlık üzerinde desenlerin süslenmesiyle yapılır (bk. Foto.23).

14) Сәтен (säten)

zam. Yüzü parlak, sık dokunmuş pamuklu kumaş (QÄTS, 2011: C.13. 95). KT’ndeki *säten* kelimesine TT’nde *saten* denmektedir (KTTTS, 2003: 475). (bk. Foto.29).

15) Tepi (teri)

zam. Hayvan derisi, postu (QÄTS, 2011: C.14. 159). Bazen *tus kiyiz*'ler, süs amaçlı kaplan gibi hayvanların derisiyle süslenmektedir (bk. Foto.21). KT'ndeki *teri*, *añ terisi* kelimelerinin anlamları TT'nde *deri* veya *post*'tur (KTTTS, 2003: 535).

16) Tipi жүн (tiri jün)

Sonbaharda elde edilen koyun ve kuzu yününe *tiri jün* denmektedir (QÄTS, 2011: C.6. 628). *bk. küzem, küzem jün.*

17) Шұға (şuğa)

zam. İnce dokunmuş yumuşak yün kumaş ve bu kumaştan yapılmış yaygı (QÄTS, 2011: C.15. 449). *Tus kiyiz, sırmaq* gibi desenli keçeleri yapmanın diğer bir yöntemi de, bu kumaş üzerinde desen işlendikten sonra keçe üzerine birleştirilerek dikilmesiyle gerçekleşir (bk. Foto.19). KT'ndeki *şuğa* kelimesine TT'nde *çuha* denmektedir (KTTTS, 2003: 647).

18) Шүйке жүн (şüyke jün)

Bir yumak yün (QÄTS, 2011: C.15. 477). Keçe yapımında çeşitli renge boyanmış yünler ayrı ayrı toplanarak yumak hâline getirilir. Yuvarlak biçimde sarılmış olan bu yüne TT'nde *yün yumağı* denir (TTKTS, 2019: 583).

19) Шүйкелік жүн (şüykelik jün)

Yumak hâline getirilmek üzere hazırlanmış yündür (QÄTS, 2011: C.15. 478).

“Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu bölümün (3.1.1.) maddesinde keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan 19 çeşit malzeme adı ele alındı. Bu malzeme adları numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Öncelikle malzeme adları sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi. Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü” (KTTTS, 2003), “Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü” (TTKTS, 2019) ve “Türkçe Sözlük” (TS, 2011) gibi kaynaklardan bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu on dokuz kelime ve kelime grubunun içinde on dördünün Türkiye Türkçesindeki (TT) isim karşılıkları, beş kelimenin de izahı verildi. Bunun yanı sıra, kelimelerle ilgili daha detaylı bilgi verebilmek için diğer kaynaklardan da yararlandı. TT'nde izahları verilen *küzem, küzem jün, tiri jün* gibi KT'nde aynı anlamı taşıyan üç sözcük, sonbaharda elde edilen yün anlamına gelir. Bunun yanı sıra altı aylık *qozı jüni* (kuzu, toklu yünü) de sonbaharda kesilir (kırkılır) ve

bu yünden yapılan keçe değerli sayılır. KT'ndeki *şüyekelik jün* sözcüğü ise temizlendikten sonra yumak hâline getirilmek üzere hazırlanmış yün anlamında kullanılır. Ayrıca, Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de mevcuttur. Bu bağlamda, TT'ndeki kelime başındaki bütün y- sesleri KT'nde j- sesidir, yani y- > j- (c-) (Biray ve diğerleri, 2018: 52). Buna ele aldığımız, KT'ndeki *jün* kelimesinin TT'nde *yün* şeklinde kullanılması örnek olabilmektedir. Bununla beraber j- ünsüzü, düzenli ve kurallı olmayan ünsüz türeme grubuna girmektedir. Neticesinde ip > yip > jip, ipek > yipek > jibek şeklinde değişime uğramıştır. Bu arada kelime ortasında b- ünsüzü p-'ye dönüşür, yani p- > b-, ipek > jibek şeklinde ifade edilir (Biray ve diğerleri, 2018: 49, 33). Eski Türkçede kelime başındaki t- ünsüzü Kazak Türkçesinde (KT) de varlığını devam ettirmektedir. Bu ses Türkiye Türkçesinde (TT) d- olarak değişmiştir. Örneğin, *teri* > *deri*. TT'ndeki bütün ç- sesleri kelimenin neresinde olursa olsun KT'nde ş- olarak söylenir. Bunun yanı sıra, kelime sonundaki iki ünlü arasında kalan ünsüzlerin sedalılışması kuralına göre, genellikle q- > ğ-'ya dönüşür. Sürekli ünsüzlerin süreksiz ünsüzlere dönüşmesi kuralına göre ise q- > h-'ya dönüşür. Örneğin, *şuğa* > *çuha* (Biray ve diğerleri, 2018: 45-47). TT'nde *e* ile söylenen *pelüş* kelimesi ünlü daralması kuralına göre *e* > *i*, KT'nde *i*'ye dönüşerek *pilüş* şeklinde, TT'nde *a* ile söylenen *saten* kelimesi ise ünlü incilmesi kuralına göre *a* > *ä*, KT'nde *ä*'ye dönüşerek *säten* şeklinde söylenir (Biray ve diğerleri, 2018: 26, 28).

3.1.2. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Araç ve Gereç Adları

1) Айыр (ayır)

zam. Çok dişli çatal biçiminde ahşap veya demirden yapılan araç (QÄTS, 2011: C.1. 193). KT'ndeki *ayır* kelimesine TT'nde *dirgen* veya *yaba* denmektedir (KTTTS, 2003: 33); (TTKTS, 2019: 559). Kaynaklarda belirtildiği üzere, halk ağzında *ayır* kelimesine genellikle beş dişli olduğu için *besbaqan* da denir. Bu alet, boyama esnasında yün veya beyaz keçeden kesilerek hazırlanmış desenleri karıştırmak için kullanılmaktadır (Iskakkyzy, 2007: 222).

2) Арқан (arqan)

zam. Yün, kıl veya kenevirden yapılan uzun, kalın ip (QÄTS, 2011: C.1. 619). KT'ndeki *arqan* kelimesine TT'nde *urgan* denmektedir (KTTTS, 2003: 50). Urgan, keçe yapımında hem *kiyiz tebüv* (keçe tepme), hem de *bilektev* (keçenin dirsek ve kol vasıtasıyla bastırılması) işlemlerinde kullanılmaktadır (bk. Foto.15-16).

3) Біз (biz)

zam. Katı bir şeyi dikerken iğne geçirecek yeri delmek için kullanılan demirden yapılmış, sivri uçlu, saplı bir araç (QÄTS, 2011: C.4. 108). KT'ndeki *biz* kelimesine TT'nde *biz* veya *tığ* denmektedir (KTTTS, 2003: 103).

4) Жуалдыз (juvaldız)

zam. Demir, ahşap veya kemikten yapılan büyük iğne. *Juvaldız*, keçenin boyutuna göre hazırlanan *şiy*'leri (hasır) teyellemek için, bununla beraber desenli keçe yapımında kullanılmaktadır. *Juvaldız* kelimesinin eş anlamlısı *teben*'dir (QÄTS, 2011: C.6. 521); (Iskakkyzy, 2007: 93). KT'ndeki *juvaldız* kelimesine TT'nde *çuvaldız* denmektedir (KTTTS, 2003: 184).

5) Кепсер (kepser)

zam. Yuvarlak biçimli ve delikli araç, kevgir (QÄTS, 2011: C.7. 629). Keçe yapımı esnasında yün üzerine sıcak su sepmek için kullanılmaktadır. KT'ndeki *kepser* kelimesine TT'nde *kepçe* denmektedir (KTTTS, 2003: 230).

6) Қазан (qazan)

zam. Dökme demir veya bakırdan yapılan büyük, derin kap (QÄTS, 2011: C.8. 739). KT'ndeki *qazan* kelimesine TT'nde *kazan* denmektedir (KTTTS, 2003: 271). *Qazan*, yün

veya keçeden kesilerek hazırlanmış desenleri boyamak için kullanılan büyük bir tenceredir.

7) Қайшы (qayşı)

zam. Her türlü nesneyi kesmeye yarayan metal araç (QÄTS, 2011: C.9. 63). KT'ndeki *qayşı* kelimesine TT'nde *makas* denmektedir (KTTTS, 2003: 276). Keçe yapımında *qayşı*, desenleri istenen örneğe göre kesmek için ve dikme işleminde kullanılmaktadır.

8) Қап (qap)

zam. Yün, kenevir veya pamuktan dokunmuş büyük torba (QÄTS, 2011: C.9. 253). KT'ndeki *qap* kelimesine TT'nde *çuval* denmektedir (KTTTS, 2003: 287). *Qap*'larda, kırkım yapıldıktan sonra rengi ve kalitesine göre toplanmış yünler, temizleme işleminden geçirilen yünler, çeşitli renge boyandıktan sonra rengine göre ayrılmış yünler saklanmaktadır.

9) Қырықтық (qırıqtıq)

zam. Koyun, kuzu (toklu) yünlerini kesmek (kırkmak) için kullanılan araç (QÄTS, 2011: C.10. 616). KT'ndeki *qırıqtıq* kelimesine TT'nde *kırkım makası* veya *kırkı* denmektedir (KTTTS, 2003: 351); (TTKTS, 2019: 336).

10) Сабау (sabav)

zam. Yünleri toz ve pisliklerinden temizlemek, çırpmaq, kabartmaq için kullanılan çubuk (QÄTS, 2011: C.12. 515). KT'ndeki *sabav* kelimesine TT'nde *yün çubuğu* denmektedir (KTTTS, 2003: 457) (bk. Foto.5).

11) Тарақ (taraq)

zam. Yünlerin karışıklığını gidermek için kullanılan araç (QÄTS, 2011: C.13. 725). KT'ndeki *taraq* veya *jün taraq* denilen bu sözcük, TT'nde *tarak* veya *yün tarağı* anlamına gelmektedir (TTKTS, 2019: 508) (bk. Foto.7).

12) Тулақ (tulaq)

zam. Üzerinde yün çırpmaq veya kabartmaq için kullanılan kurutulmuş hayvan derisi (QÄTS, 2011: C.14. 393). KT'ndeki *tulaq* kelimesine TT'nde *post* denmektedir (KTTTS, 2003: 551); (TTKTS, 2019: 433).

13) Шелек (şelek)

zam. Su taşımak için kullanılan saplı kap. Eskiden ustalar bu kapları ahşap veya gönden yapmışlardır (QÄTS, 2011: C.15. 332). KT'ndeki *şelek* kelimesine TT'nde *kova* denmektedir (KTTTS, 2003: 636). Keçe yapımı esnasında *şelek* (kova) içine sıcak su

doldurulur. Bu sıcak su, kepçeyle yünlerin üzerine sepilir. Bundan sonra yünle birlikte yuvarlanmış hasır üzerine baştan sona kadar *şömiş* (çömçe) (bk. 15. kelime) veya kova ile yavaşça sıcak su dökülür ve böylece keçe tepme işlemi gerçekleşir. Ayrıca, keçe hazır olduktan sonra temizlenmesi için kova ile keçe üzerine soğuk su dökülür.

14) Шн (şiy)

zam. 1. *өс. лам.* lasiagrostis. Sapı uzun ve ince kamışa benzer bir bitkidir. 2. *Şiy* (çığ) otundan dokunmuş eşyaya da *şiy* (hasır) denir. Yapılacak keçe boyutuna göre, *şiy* (hasır) parçaları birleştirilerek teyellenir (QÄTS, 2011: C.15. 359). Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'in eserinde de Orta Asya'da hasır dokunan *şiy* adlı bir saz çeşidinden bahsedilmiştir. Eserde, "Çığ (şiy), konargöçer Türklerin çığ otundan yaptıkları bir çadır örtüsüdür. Bu bitki, kamıştan daha ince ve yumuşaktır" diye XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud'un çığ otu ile ilgili verdiği bilgi belirtilmiştir (Ögel, 1978: C.3. 193). Keçe yapımında *şiy* (çığ) otundan hasır dokunur ve bu hasır keçe ve keçeden yapılmış yaygıların yapım esnasında kullanılmaktadır. TTKTS'nde de kelimenin anlamı *hasır* diye verilmiştir (TTKTS, 2019: 246).

15) Шөміш (şömiş)

zam. Büyük tahta kepçe (QÄTS, 2011: C.15. 418). KT'ndeki *şömiş* kelimesine TT'nde *çömçe* denmektedir (KTTTS, 2003: 645).

"Qazaq Ädabi Tiliniñ Sözdigi'nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı" başlıklı bu bölümün (3.1.2.) maddesinde keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan 15 çeşit araç ve gereç adı ele alındı. Bu alet adları numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Öncelikle araç ve gereç adları sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi.

Bundan sonra, "Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü" (KTTTS, 2003) ve "Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü" (TTKTS, 2019) gibi kaynaklardan bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu on beş kelimenin Türkiye Türkçesindeki (TT) isim karşılıkları verildi. Bunun yanı sıra, kelimelerle ilgili daha detaylı bilgi verebilmek için diğer kaynaklardan da yararlanıldı.

Tus kiyiz yapımında kullanılan ele aldığımız *biz* aleti, hem Kazak hem de Türkiye Türkçesinde aynı anlamı taşıyan ortak bir kelimedir. Ancak, Kazak Türkçesindeki *i* sesi,

diğer Türk lehçelerinde kullanılan *i* sesine göre daha kısadır (Biray ve diğerleri, 2018: 19-20).

Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de mevcuttur. Bu bağlamda, ünlü genişlemesi kuralına göre *u > a*'ya dönüşür. Sedalı ünsüzün sedasız ünsüze dönüşmesi kuralına göre ise *g- > q-*'ya dönüşerek TT'ndeki *urgan* kelimesi KT'nde *arqan*, yani *urgan > arqan* şeklinde söylenmektedir (Biray ve diğerleri, 2018: 27, 46).

Bazen TT'nde *ç-* ile söylenen *çuvaldız* kelimesi KT'nde *j-*'ye dönüşerek *ç- > j-* *juvaldız* şeklinde söylenebilir. Süreksiz ünsüzlerin sürekli ünsüzlere dönüşmesi kuralına göre *ç- > s-*'ya dönüşür ve KT'nde kelime sonuna *-r* eki eklenerek *kepçe > kepser* şeklinde söylenmektedir (Biray ve diğerleri, 2018: 38, 46, 76). TT'ndeki bütün *ç-* sesleri kelimenin neresinde olursa olsun KT'nde *ş*'dir. Örneğin, *çömçe > şömiş*. *Şömiş* kelimesinin sonuna eklenen *-iş* eki ise alet ve eşya adları yapan bir ektir (Biray ve diğerleri, 2018: 51, 73). KT'ndeki sedasız ve patlayıcı *q* ünsüzü TT'nde genellikle *k*'ye dönüşür. Buna ele aldığımız, *qazan > kazan*, *tarraq > tarak* ve *qırıqtıq > kırkı* kelimeleri örnektir. TT'ndeki *kırkı* kelimesi yer değiştirme kuralına göre KT'nde *qırıqtıq* şeklinde söylenir. Kelime sonuna eklenen *+tıq* eki ise eşya ve alet adlarını yapan bir ektir (Biray ve diğerleri, 2018: 42, 50, 61).

3.1.3. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Renk Adları

1) Ақ (aq)

сын. Kar veya süt rengi (QÄTS, 2011: C.1. 211). KT'ndeki *aq* kelimesine TT'nde *ak* veya *beyaz* denmektedir (KTTTS, 2003: 34).

2) Боз (boz)

сын. Beyazımsı, kül rengi veya açık toprak rengi (QÄTS, 2011: C.3. 402). KT'ndeki *boz* kelimesine TT'nde de aynı şekilde *boz* denmektedir (KTTTS, 2003: 90).

3) Жасыл (jasıl)

сын. Yaprak rengi (QÄTS, 2011: C.6. 170). KT'ndeki *jasıl* kelimesine TT'nde *yeşil* denmektedir (KTTTS, 2003: 167). Bu renk, sarı ile mavinin karışmasından meydana gelmektedir.

4) Көк (kök)

сын. 1. Gökyüzü rengi. 2. Yeşil renk (QÄTS, 2011: C.8. 221). KT'ndeki *kök* kelimesi TT'nde hem *mavi* hem de *yeşil* anlamında kullanılmaktadır (KTTTS, 2003: 243).

5) Күлгін (külgin)

сын. Solgun, kül rengi (QÄTS, 2011: C.8. 464). KT'ndeki *külgin* kelimesi TT'nde hem *kül rengi* hem de *mor* anlamında kullanılmaktadır (KTTTS, 2003: 256); (TTKTS, 2019: 359, 387). Kül rengi, külün akla kara arasındaki renktir. Mor rengi ise kırmızı ile mavinin karışmasından meydana gelmektedir.

6) Күрең қызыл (küreñ qızıl)

Koyu kırmızı (QÄTS, 2011: C.8. 550). KT'ndeki *küreñ qızıl* kelimesine TT'nde *bordo* denmektedir (TTKTS, 2019: 89). Bordo rengi, kırmızı ile siyahın karışmasından ortaya çıkmaktadır.

7) Қара (qara)

сын. Kömür rengi (QÄTS, 2011: C.9. 274). KT'ndeki *qara* kelimesine TT'nde *kara*, *siyah* denmektedir (KTTTS, 2003: 289).

8) Қара көк (qara kök)

Siyah ile mavinin karışmasından ortaya çıkan renk (QÄTS, 2011: C.9. 285). KT'ndeki *qara kök* veya *qoyu kök* kelimesi TT'nde *lacivert* anlamına gelmektedir (TTKTS, 2019: 363).

9) Қоңыр (qoñır)

сын. Siyah ve kırmızı arasındaki renk, kahve rengi (QÄTS, 2011: C.10. 48). KT'ndeki *qoñır* kelimesine TT'nde *kahverengi* denmektedir (KTTTS, 2003: 318). Kahverengi, kırmızı ile yeşilin karışmasından ortaya çıkmaktadır.

10) Қызғылт (qızğıлт)

сын. Kırmızı ile beyazın karışmasından ortaya çıkan renk (QÄTS, 2011: C.10. 485). KT'ndeki *qızğıлт* kelimesine TT'nde *pembe* denmektedir (KTTTS, 2003: 342).

11) Қызғылт сары (qızğıлт сары)

Sarı ile kırmızının karışmasından ortaya çıkan renk (QÄTS, 2011: C.12. 705). KT'ndeki *qızğıлт сары* kelimesine TT'nde *turuncu* denmektedir (TTKTS, 2019: 534).

12) Қызыл (qızıl)

сын. Kanın rengi, kızıl (QÄTS, 2011: C.10. 499). KT'ndeki *qızıl* kelimesine TT'nde *kırmızı*, *kızıl* veya *al* denmektedir (KTTTS, 2003: 344).

13) Сары (sarı)

сын. Altın rengi (QÄTS, 2011: C.12. 704). KT’ndeki *sarı* kelimesine TT’nde de aynı şekilde *sarı* denmektedir (KTTTS, 2003: 470).

14) Сұр (sur)

сын. Boz renk, kül rengi (QÄTS, 2011: C.13. 375). KT’ndeki *sur* kelimesi, TT’nde *gri*, *kül rengi veya boz* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 494).

“Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu bölümün (3.1.3.) maddesinde keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan 14 çeşit renk adı ele alındı. Bu renk adları numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Öncelikle renklerle ilgili kelimeler, sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi.

Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü” (KTTTS, 2003) ve “Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü” (TTKTS, 2019) gibi kaynaklardan bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu on dört kelimenin Türkiye Türkçesindeki (TT) isim karşılıkları verildi.

Keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan renklerden *boz* ve *sarı*, hem Kazak hem de Türkiye Türkçesinde aynen söylenen ve aynı anlamı taşıyan ortak bir kelimedir.

Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de mevcuttur. Bu bağlamda, KT’ndeki sedasız ve patlayıcı q- ünsüzü TT’nde genellikle k-’ye dönüşür. Örneğin, kızıl > kızıl (kırmızı), qara > kara, aq > ak. TT’ndeki kelime başındaki bütün y- sesleri KT’nde j- sesidir, yani y- > j- (c-). Örneğin, yeşil > jasıl. Bu kelimedeki ş > s sesi ise Kazak Türkçesini diğer bir çok Türk lehçesinden ayırırken Karakalpak ve Nogay lehçeleriyle ortaklaştıran bir ses olayıdır (Biray ve diğerleri, 2018: 42, 52, 45).

Ayrıca, KT’ndeki *qızğılt* kelimesindeki + ğılt eki renk bildiren adlara eklenip renkte solgunluk bildirir. Bu kelime TT’nde *pembe*, *qızğılt sarı* ise *turuncu* anlamına gelmektedir (Biray ve diğerleri, 2018: 63).

3.1.4. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Boya ve Boyar Madde Adları

1) Ақбас жусан (aqbas juvsan)

zam. өс. (лат. Achillea millefolium). Birleşikgillerden, birçok türü bulunan çok yıllık ve dayanıklı bir bitkidir (QÄTS, 2011: C.1. 237-238). GTS’te verildiği gibi, bu bitki TT’nde *civanperçemi* anlamına gelmektedir. *Aqbas juvsan* (civanperçemi) ve *boz juvsan* (yavşan) karışımı sonucunda açık sarı renk elde edilmektedir. *bk. boz juvsan*.

2) Атқұлақ (atqulaq)

zam. өс. (лат. Rumex confertus). Çok yıllık ve yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitkidir (QÄTS, 2011: C.2.107). GTS’te verildiği gibi, bu bitki TT’nde *labada* (efelik) anlamına gelmektedir. *Atqulaq* (labada) kökünden açık sarı renk elde edilmektedir.

3) Ашудас (aşuvdas)

zam. хим. Boyama esnasında rengi sabitleştirmek için kullanılan madde (QÄTS, 2011: C.2. 273). KT’ndeki *aşuvdas* kelimesi, TT’nde *şap* anlamına gelmektedir (TTKTS, 2019: 491).

4) Басытқы (basıtqı)

zam. Boyama esnasında rengi sabitleştirmek için kullanılan *aşuvdas* (şap), *müsätir* (amonyak), *tuz*, *yağ* vb. maddelerin genel adıdır (QÄTS, 2011: C.2. 273).

5) Боз жусан (boz juvsan)

zam. бот. (лат. Artemisia glauca). *Juvsan* (pelin) otuna benzer çok yıllık bir bitkidir (QÄTS, 2011: C.3. 411). GTS’te verildiği gibi, bu bitki TT’nde *yavşan* anlamına gelmektedir. *Boz juvsan* (yavşan) ve *aqbas juvsan* (civanperçemi) karışımı sonucunda açık sarı renk elde edilmektedir. *bk. aqbas juvsan*.

6) Бояғыш (boyağış)

zam. хим. Yün, ip, deri vb. boyamak için kullanılan organik bileşikler. Boyar maddeler kimyasal bileşime göre *azo-boyağıştar* (azo boyar maddeleri), *nitrozo-boyağıştar* (nitrozo boyar maddeleri), *hinonimindi* (kinonimin boyar maddeleri) ve *indigoidti* (indigo boyar maddeleri) şeklinde birkaç gruba ayrılmaktadır (QÄTS, 2011: C.3. 517). KT’ndeki *boyağış* kelimesi, TT’nde *boyar madde* anlamına gelmektedir. Boyar madde, bazı ortamlarda çözünerek ortama belli renk veren, doğal veya yapay renkli maddedir (TS, 2011: 387).

7) Бояу (boyav)

зат. Үүн, ір, vb. malzemeleri boyamak için kullanılan renkli madde (QÄTS, 2011: C.3. 519). KT'ndeki *boyav* kelimesi, TT'nde *boya* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 93). Boya, renk vermek, dış etkilere korumak için eşyanın üzerine sürülen veya içine katılan renkli maddedir (TS, 2011: 386).

8) Бояулы ойран (boyavlı oyran)

өс. (лат. Rubia tinctorum). Kırmızı rengin elde edilmesinde kullanılan çok yıllık bir bitki türüdür, kökboya bitkisi. *Boyavlı oyran* bitkisine *boyavlıq riyan* da denmektedir (QÄTS, 2011: C.3. 520).

9) Емен (emen)

зат. өс. (лат. Quercus). Kayıngillerden, kerestesi dayanıklı bir orman ağacı (QÄTS, 2011: C.5. 264). KT'ndeki *emen* kelimesi, TT'nde *meşe ağacı* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 139). *Emen* (meşe ağacı) kabuğundan kahverengi renk elde edilmektedir (Alimbay, (Ed). 2012: C.3. 529).

10) Ермен (ermen)

зат. өс. (лат. Artemisia vulgaris). *Jusan* (pelin) olarak da bilinen bir bitkidir (QÄTS, 2011: C.5. 357). GTS'te verildiği gibi, KT'ndeki *ermen* veya *ermen juvsan* kelimesi, TT'nde *misk otu* anlamına gelmektedir. *Ermen juvsan* (misk) otundan yeşil renk elde edilmektedir. Ayrıca, *ermen juvsan* (misk otu), *juvsan* (pelin) ve *qayıñ* (huş ağacı) yaprağının karışımı sonucunda mavi renk elde edilmektedir (Alimbay, (Ed). 2011: C.1. 529) *bk. juvsan, qayıñ*.

11) Жусан (juvsan)

зат. өс. (лат. Artemisia). Birleşikgillerden, çok yıllık ve otsu bir bitkidir (QÄTS, 2011: C.6. 527). KT'ndeki *juvsan* kelimesi, TT'nde *pelin* veya *akpelin* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 184); (TTKTS, 2019: 428). *Juvsan* (pelin), *ermen juvsan* (misk otu) ve *qayıñ* (huş ağacı) yaprağının karışımı sonucunda mavi renk elde edilmektedir (Alimbay, (Ed). 2011: C.1. 529) *bk. ermen, qayıñ*.

12) Қайың (qayıñ)

зат. өс. (лат. Betula). Huşgiller familyasından bir ağaçtır (QÄTS, 2011: C.9. 69-70). KT'ndeki *qayıñ* kelimesi, TT'nde *huş* anlamına gelmektedir (TTKTS, 2019: 263). *Qayıñ* (huş ağacı) yaprağı, *ermen juvsan* (misk otu) ve *juvsan* (pelin) otunun karışımı sonucunda mavi renk elde edilmektedir (Alimbay, (Ed). 2011: C.1. 529) *bk. ermen, juvsan*.

13) Қына (qına)

zam. өс. Ağaç ve taş üzerinde yetişen yosunun (mük) bir türüdür (QÄTS, 2011: C.10. 567). KT’ndeki *qına* kelimesi, TT’nde *kına* veya *taş kınası* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 348); (TTKTS, 2019: 335). *Qına*’dan (kına) kırmızı renk elde edilmektedir (Alimbay, (Ed). 2011: C.1. 529).

14) Тұз (tuz)

zam. Boyama esnasında rengi sabitleştirmek için kullanılan maddedir (QÄTS, 2011: C.14. 408). KT’ndeki *tuz* kelimesine, TT’nde de aynı şekilde *tuz* denmektedir (KTTTS, 2003: 553).

“Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygırlar İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu bölümün (3.1.4.) maddesinde keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan 14 çeşit boya ve boyar madde adı ele alındı. Bu boya ve boyar madde adları numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Öncelikle boya ve boyar maddelerle ilgili kelimeler sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi. Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü” (KTTTS, 2003), “Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü” (TTKTS, 2019) ve “Türkçe Sözlük” (TS, 2011) gibi kaynaklardan bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu on dört kelime ve kelime grubunun içinde on üçünün Türkiye Türkçesindeki (TT) isim karşılıkları, bir kelimenin de, yani *basıttı* kelimesinin izahı verildi. Bunun yanı sıra, kelimelerle ilgili daha detaylı bilgi verebilmek için diğer kaynaklardan da yararlanıldı.

Boyama esnasında rengi sabitleştirmek için kullanılan *tuz* kelimesi hem Kazak hem de Türkiye Türkçesinde aynı anlamı taşıyan ortak bir kelimedir (Biray ve diğerleri, 2018: 21).

Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de mevcuttur. Bu bağlamda, KT’ndeki sedasız ve patlayıcı q- ünsüzü TT’nde genellikle k-’ye dönüşür. Örneğin, *qına* > *kına*. *Boyaw* (boyav) > *boya* kelimesinde görülen -w (-v) sesi ise Kazak Türkçesinde mastar ekidir. Bu kelimede nesne adını yapmıştır (Biray ve diğerleri, 2018: 42, 71).

3.1.5. Keçeden Yapılmış Yaygılarda Kullanılan Oyu-Örnek (Desen) Adları

1) Айшықгүл (ayşıqgül) veya айшық (ayşıq)

зам. қолөнер. *Ayşıq, ayşıqgül* adı verilen bir tür desen (QÄTS, 2011: C.1. 185). KT'ndeki *ayşıq* kelimesi, TT'nde *hilal, ayça* veya *yeni ay, gül* ise *çiçek* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 33, 113). Günümüzde bu desene daha çok *jaynamaz*'larda (namazlık) rastlamak mümkündür (Kasimanov, 1995: 16). Eskiden bu desen türü *tekemet* veya *sırmaq* gibi yere serilen desenli keçelerde süslenmiştir (Iskakkyzy, 2007: 107) (bk. Foto.8, 12).

2) Алақұрт (alaqurt)

зам. қолөнер. Çoğunlukla yaygı kenarlarında süslenen bir desen türü (QÄTS, 2011: C.1. 357). Bu desen, *tekemet* veya *sırmaq* gibi yere serilen desenli keçelerin kenar sularında görülmektedir. Genelde beyaz ile siyah renkli yünlerin çubuk şeklinde sırayla yerleştirilmesinden meydana gelmektedir (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 639).

3) Аламыш (alamış)

зам. сөйл. Keçeden yapılmış yaygılarda görülen bir tür desen. Bu desen, satranç tahtasına benzer şekilde kısa veya uzun çizgilerden meydana gelmektedir (QÄTS, 2011, C.1: 361). KT'ndeki *alamış* veya *älemiş* kelimesine, TT'nde *alacalı* denmektedir (TTKTS, 2019: 27).

4) Арқармүйіз (arqarmüyiz)

зам. қолөнер. *Qoşqarmüyiz* (koşboynuzu) desenine benzer bir desen (QÄTS, 2011: C.1. 624). KT'ndeki *arqar* kelimesi TT'nde *dağ koyunu, mүйiz* ise *boynuz* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 50, 389). Bu desen türü, *tekemet* ve *sırmaq* gibi yere serilen desenli keçelerde görülmektedir (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 635) (bk. Foto.12).

5) Атауыз (ataviz)

зам. қолөнер. Atın ağızına benzeyen desen türü (QÄTS, 2011: C.2. 100). Genelde *ataviz, aterin* gibi desenler, *sırmaq*'larda süslenmektedir (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 664) *bk. aterin.*

6) Атерін (aterin)

зам. қолөнер. Atın ağızını andıran *ataviz* desenine benzer bir desen türü (QÄTS, 2011: C.2. 102) *bk. ataviz.*

7) Ботамойын (botamoyın)

зат. қолөнер. Kazak, Kırgız, Karakalpak gibi Türk halklarında görülen *irek* (zikzak) veya S harfine benzer bir desen türü (QÄTS, 2011: C.3. 514). KT'ndeki *bota* kelimesi TT'nde *deve yavrusu*, *moyın* ise *boyun*, yani *deveboyну* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 93, 382) (bk. Foto.9).

8) Геометриялық оюлар (geometriyalıq oyular)

өнер. Geometrik şekillerden esinlenerek meydana gelen desenler (QÄTS, 2011: C.4. 293). KT'ndeki *geometriyalıq oyular* sözcüğü TT'nde *geometrik desen*, *motif* anlamına gelmektedir (Deniz, 2013: 570) (bk. Foto.11).

9) Жапырақ (japıraq)

зат. қолөнер. *Besbas oyu* gibi bir desen türü (QÄTS, 2011: C.6. 61); (Iskakkyzy, 2007: 164). KT'ndeki *japıraq* sözcüğüne TT'nde *yaprak* denmektedir (KTTTS, 2003: 162). Bunun gibi bitki desenleri keçeden yapılmış yaygılarda yaygındır (Soltanbayeva, 2016: 112) (bk. Foto.10).

10) Желі өрнегі (jeli örneği)

қолөнер. Desenlerin birbirleriyle birleşerek devam etmesini sağlayan desen türü (QÄTS, 2011: C.6. 307).

11) Жұлдызгүл (juldızgöl) veya жұлдыз (juldız)

зат. қолөнер. Kazak el sanatının türlerinde *juldız* veya *juldızgöl* gibi desenlere rastlamak mümkündür (QÄTS, 2011: C.6. 546). KT'ndeki *juldız* kelimesi TT'nde *yıldız* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 185) (bk. Foto.8, 12).

12) Жыланбауыр (jılanbavır)

зат. қолөнер. Ылана benzer desen türü, ылан motifi (QÄTS, 2011: C.6. 672). KT'ndeki *jılan* kelimesine TT'nde *yılan* denmektedir (KTTTS, 2003: 190). Bu desen, *sırmaq*'larda görülmektedir (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 642).

13) Ирек өрнегі (irek örneği)

қолөнер. Dalga gibi geometrik desen türü (QÄTS, 2011: C.7. 339). KT'ndeki *irek* veya *irek suv* kelimeleri TT'nde *zikzak* anlamına gelmektedir (TTKTS, 2019: 592) *bk. irek suv* (bk. Foto.11).

14) Ирек су (irek suv)

қолөнер. *Tus kiyiz*'lerde görülen desen türü, *zikzak* motifi (QÄTS, 2011: C.7. 339). *bk. irek*.

15) Күншығар (kūnşıǵar)

зат. қолөнер. *Kūn, kūnşıǵar* veya *şıqqan gün*, güneşin doğuşunu simgeleyen desen türü (QÄTS, 2011: C.8. 525); (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 639). KT'ndeki *kūn* kelimesi TT'nde *güneş*'dir, yani güneş motifidir (KTTTS, 2003: 258); (Acar, 1975: 53) (bk. Foto.8, 12).

16) Қиықша (qıyıqşa)

зат. қолөнер. Çubuk veya üçgen şekline benzer desen (QÄTS, 2011: C.9. 580). Bu desen türü daha çok *sırmaq*'larda görülmektedir (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 641).

17) Қошқармүйіз (qoşqarmүйіз)

зат. этн. қолөнер. Koçun boynuzunu hatırlatan bir desen türü. *Qoşqarmүйіз* (koçboynuzu), *qusqanat* (kuş kanadı), *tüyetaban* (deve tabanı) gibi desenlerin Kazak Türklerinin hemen hemen bütün el sanatlarında süslenmesi dikkat çekicidir (QÄTS, 2011: C.10. 159). KT'ndeki *qoşqarmүйіз* sözcüğüne TT'nde *koçboynuzu* motifi denmektedir (Deniz, 2013: 570) (bk. Foto.9).

18) Құсмұрын өрнегі (qusmurın örneği)

қолөнер. *Qusmurın* veya *qustumsıq*, kuşun gagasını simgeleyen desendir (QÄTS, 2011: C.10. 452). KT'ndeki bu desen türüne TT'nde *kuş motifi* denmektedir (Deniz, 2013: 570) (bk. Foto.12).

19) Мақлұқаты (maqluqatı)

зат. қолөнер. Hayvan tasvirleriyle ilgili desenlerin genel adı (QÄTS, 2011: C.11. 21).

20) Мүйіз өрнегі (mүйіз örneği)

этн. Hayvanların boynuzlarına benzeyen desenlerin genel adı. *Qoşqarmүйіз* (koçboynuzu), *qosmүйіз* (çift boynuz), *sıñarmүйіз* (tek boynuz), *sınıqmүйіз* (kırık boynuz), *maralmүйіз* (maral boynuzu), *sırğa* (küpe), *törtqulaq* (dört taraf), *tüyemoynaq* (deveboynu) gibi desenlerin halk arasında pek çok türü mevcuttur (QÄTS, 2011: C.11. 379). KT'ndeki *mүйіз* kelimesi TT'nde *boynuz* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 389) (bk. Foto.9).

21) Су өрнегі (suv örneği)

қолөнер. Bir tür desen. Bu desen paralel çizgi arasında bazen zikzak, yuvarlak, dörtgen gibi şekillerden meydana gelmektedir (QÄTS, 2011: C.13. 324). Genelde keçeden yapılmış yaygıların kenar sularında görülmektedir (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 658). KT'ndeki bu desen türüne TT'nde *su motifi* denmektedir (Deniz, 2000: 162) (bk. Foto.12).

22) Сыңармүйіз (sıñarmüyiz)

қолөнер. Tekemet, halı ve hasırlarda süslenen hayvanın iki boynuzundan birini simgeleyen desen türü, *tek boynuz motifi* (QÄTS, 2011: C.13. 524).

23) Текемүйіз (tekemüyiz)

зат. қолөнер. Кеңе ve halılarda rastlanan ve keçi boynuzunu andıran desen türü. Bu desen bazen *ayır*, *ayırtuяaq* veya *örkeş* diye de adlandırılmaktadır (QÄTS, 2011: C.14. 94). KT’ndeki bu desen türüne TT’nde *yaban keçisi boynuzu* denmektedir (Deniz, 2013: 576).

24) Түйетабан (tüyetaban)

зат. қолөнер. Devenin tabanına benzeyen desen türü (QÄTS, 2011: C.14. 473). Bu desen, *jürekşe oyu* şeklinde de isimlendirilmekte ve çoğunlukla *sırmaq*’larda görülmektedir (Iskakkyzy, 2007: 164). KT’ndeki bu desen türü, TT’nde *deve tabanı* anlamına gelmektedir (Deniz, 2000: 162).

25) Тіке сызықты (tike sızıqtı)

кәс. Geometrik desenlerden çubuға benzeyen ve *tekemet*’lerde süslenen desen türü (QÄTS, 2011: C.14. 596).

26) Шыраш (şıраш)

зат. қолөнер. Genelde kumaş üzerinde, *sırmaq*’larda süslenen nakış türü (QÄTS, 2011: C.15. 589); (Alimbay, (Ed). 2013: C.4. 642).

“Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu bölümün (3.1.5.) maddesinde keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan 26 çeşit oyu-örnek (desen) adı ele alındı. Bu desen adları numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Öncelikle desenlerle ilgili sözcükler, sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi. Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü” (KTTTS, 2003) ve “Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü” (TTKTS, 2019) gibi kaynaklardan bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu yirmi altı kelime ve kelime grubunun içinde on yedisinin Türkiye Türkçesindeki (TT) isim karşılıkları verildi. *Alaqurt*, *arqarmüyiz*, *atavız*, *aterin*, *jeli örneği*, *qiyıqşa*, *maqлуatı*, *tike sızıqtı* ve *şıраш* gibi dokuz desen adının da izahı verildi. Bunun yanı sıra, kelimelerle ilgili daha detaylı bilgi verebilmek için diğer kaynaklardan yararlanıldı.

Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de mevcuttur. Bu bağlamda, KT'nde *ayşırq* kelimesindeki +şırq eki küçültme ve sevgiyi bildirir. Hilal, yeni ayı simgeler (Biray ve diğerleri, 2018: 64). TT'nde ise bu kelime *ayça* anlamına gelir. KT'nde *alamış* kelimesindeki +mış eki sıfat ve soyut adlar yapar (Biray ve diğerleri, 2018: 74). TT'nde ise *alamış* kelimesi *alacalı* anlamına gelir. TT'nde kelime içindeki ğ- ünsüzünün büyük bir kısmı KT'nde w-' veya v'-dir (Biray ve diğerleri, 2018: 54). Buna ele aldığımız *at ağzı* kelimesindeki ağız > awız sözcüğü örnek olabilir. Genel olarak *ayşırq*, *alamış* ve *at ağzı* (*at erin*) sözcüklerindeki *ay*, *ala* ve *at* kelimeleri, hem Kazak hem de Türkiye Türkçesinde aynen söylenmekte ve aynı anlamı taşımaktadır.

KT'ndeki *botamoyın* kelimesi TT'nde *deve yavrusu boynu*, yani *deveboynu* anlamına gelir. Burada süreksiz ünsüzlerin sürekli ünsüzlere dönüşmesi kuralına göre, b- > m-'ya dönüşerek TT'ndeki *boyun* kelimesi KT'nde *moyın* şeklinde söylenmektedir. TT'ndeki kelime başındaki bütün y- sesleri KT'nde j-'dir (Biray ve diğerleri, 2018: 47, 52). Buna ele aldığımız, *yaprak* > *japıraq*, *yıldız* > *jıldız* (*jıldızgül*) ve *yılan* > *jılan* (*jılanbavır*) kelimeleri örnekler. TT'ndeki *yaprak* sözcüğü, ünlü türemesi kuralına göre, KT'nde *japıraq* şeklinde söylenir. KT'nde kelime sonundaki sedasız ve patlayıcı q- ünsüzü TT'nde k-'ye dönüşür. TT'nde *yıldız* sözcüğündeki ı ünlüsü ise, ünlü yuvarlaklaşması kuralına göre, KT'nde *jıldız* şeklinde söylenmektedir (Biray ve diğerleri, 2018: 29, 43, 27).

Genelde TT'nde g- ile başlayan bütün kelimeler KT'nde k- ile başlar. Örneğin, *güneş* > *kün* (*künşırqar*, *şırqqan kün*) motifi. KT'ndeki *müyiz* kelimesi akıcılışma kuralına göre, *müñüz* > *mügüz* > *müyiz*'e dönüşür ve TT'nde *boynuz* anlamına gelir (Biray ve diğerleri, 2018: 53, 48). *Müyiz* (boynuz) deseni, hayvanların boynuzlarını simgeleyen desenlerin genel adıdır. Örneğin, *qoşqarmüyiz* (koçboynuzu), *arqarmüyiz* (dağ koyunu boynuzu), *sıñarmüyiz* (tek boynuz) ve *tekemüyiz* (yaban keçisi boynuzu) vb.

Genelde, KT'ndeki sedasız ve patlayıcı q- ünsüzü TT'nde kelime başında da k-'ye dönüşür (Biray ve diğerleri, 2018: 42). Örneğin, *qoşqarmüyiz* > *koçboynuzu*, *qus* (*qusmurın*) > *kuş* (*kuş gagası*) motifleri. Bunun yanı sıra, TT'nde *kuş* sözcüğündeki ş- > s'-ya dönüşerek KT'nde *qus* şeklinde, *koçboynuzu* kelimesindeki ç- > ş'-ye dönüşerek *qoşqarmüyiz* şeklinde söylenir. Burada *qoşqar* (koç) kelimesindeki +qar eki ise ünsüz türemesi kuralına göre eklenmiştir. TT'ndeki *su* kelimesine de KT'nde v- ünsüzü

eklenerek ünsüz türemesi kuralına göre *suv* şeklinde söylenir (Biray ve diğerleri, 2018: 45, 49).

KT’nde *tüyetaban* kelimesindeki *tüye* sözcüğü, ünlü yuvarlaklaşması kuralına göre, *tewe* > *tüye* şeklinde dönüşür ve TT’nde *deve* anlamına gelir. Ayrıca, KT’ndeki *geometriyalıq* (*oyular*) kelimesindeki +lıq eki eşya ve alet adları yapar. Bu kelime TT’nde *geometrik* (*desen*) anlamına gelmektedir (Biray ve diğerleri, 2018: 27, 61).

3.1.6. Keçeden Yapılmış Yaygıların Yapımında Kullanılan Sıfatlar

1) Айшықты (ayşıqtı)

сын. Desenli, motifli (QÄTS, 2011: C.1. 186); (KTTTS, 2003: 33). *bk. naqıstı, naqıştı, oyulı, örnekti.*

2) Басулы (basuvlı)

сын. Yapılmış, hazırlanmış keçe (QÄTS, 2011: C.3. 82).

3) Бояулы (boyavlı)

сын. Boyalı, Boyanmış (QÄTS, 2011: C.3. 520); (KTTTS, 2003: 93).

4) Кестелі (kesteli)

сын. Nakışlı (QÄTS, 2011: C.7. 702); (KTTTS, 2003: 233).

5) Күземе (küzeme)

сын. Kırkılan, kırkılmış yün (QÄTS, 2011: C.8. 429); (KTTTS, 2003: 254).

6) Нақысты (naqıstı)

сын. Desenli (QÄTS, 2011: C.11. 466); (KTTTS, 2003: 396). *bk. ayşıqtı, naqıştı, oyulı, örnekti.*

7) Нақышты (naqıştı)

сын. Desenli (QÄTS, 2011: C.11. 467); (KTTTS, 2003: 396). *bk. ayşıqtı, naqıstı, oyulı, örnekti.*

8) Оюлы (oyulı)

сын. Desenli, süslü (QÄTS, 2011: C.12. 63); (KTTTS, 2003: 421). *bk. ayşıqtı, naqıstı, naqıştı, örnekti.*

9) Өрнектес (örnektes)

сын. Deseni, nakış, motifi aynı olan (QÄTS, 2011: C.12. 205); (KTTTS, 2003: 431).

10) Өрнекті (örnekti)

сын. Desenli, süslü (QÄTS, 2011: C.12. 206); (TTKTS, 2019: 150). *bk. ayşıqtı, naqıstı, naqıştı, oyultı.*

11) Сырмалы (sırmalı)

сын. Sağlam ve sıkıca dikilmiş, sırlanmış (QÄTS, 2011: C.13. 549).

12) Төсеулі (tösevli)

сын. Serili, serilmiş, dōşenmiş (QÄTS, 2011: C.14. 367); (TS, 2011: 2071).

13) Тігулі (tigüvli)

сын. Dikili, dikilmiş (QÄTS, 2011: C.14. 584); (KTTTS, 2003: 571).

“Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygırlar İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu bölümün (3.1.6.) maddesinde keçeden yapılmış yaygırların yapımında kullanılan 13 sıfat ele alındı. Bu sıfatlar numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Öncelikle sıfatlarla ilgili kelimeler sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi. Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü” (KTTTS, 2003), “Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü” (TTKTS, 2019) ve “Türkçe Sözlük” (TS, 2011) gibi kaynaklardan bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu on üç kelimenin içinde on ikisinin Türkiye Türkçesindeki (TT) isim karşılıkları, bir kelimenin de, yani *basuvlı* sıfatının izahı verildi.

Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de mevcuttur. Bu bağlamda, KT’ndeki ele aldığımız *boyavlı* (boyalı) sözcüğündeki +lı eki, *tösevli* (dōşenmiş), *tigüvli* (dikili, dikilmiş) kelimelerindeki +li eki ve *ayşıqtı* (desenli) kelimesindeki +tı eki sıfat olarak kullanabilen olumlu anlamda vasıf adları yapar (Biray ve diğerleri, 2018: 61).

TT’ndeki *boyalı* (*boyanmış*) kelimesine KT’nde v- ünsüzü eklenerek ünsüz türemesi kuralına göre *boyavlı* şeklinde söylenir. KT’ndeki *tösevli* (dōşenmiş) ve *tigüvli* (dikili, dikilmiş) sözcüklerindeki v- ünsüzü de bu kurala uyar (Biray ve diğerleri, 2018: 49). Türkçe kökenli kelimelerde Türkiye Türkçesinde d- ile başlayan neredeyse bütün kelimeler Kazak Türkçesinde t- ile başlar. Örneğin, dōşenmiş > tösevli, dikili (dikilmiş) > tigüvli. Bunun yanı sıra, TT’nde dōşenmiş sözcüğündeki ş- > s’-ya dönüşerek KT’nde *tösevli* şeklinde söylenir. Kelime içinde, iki ünlü arasında kalan bütün k- sesleri KT’nde g- olur. Bu kurala göre, dikili (dikilmiş) > tigüvli şeklinde söylenir (Biray ve diğerleri,

2018: 52, 45, 54). KT'nde *sırmalı* kelimesindeki +malı eki ise sıfat yapar ve TT'nde *sırılmış* anlamına gelir (Biray ve diğerleri, 2018: 75).

3.1.7. Keçeden Yapılmış Yaygıların Yapımında Kullanılan Fiiller

1) Айшықта- (ayşıqta-)

em. Yarım ay şeklinde süslemek (QÄTS, 2011: C.1. 185). Bu fiil TT'nde *desenle süslemek, desenlemek* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 33). *bk. naqısta-, naqışta-, oyula-, oyulastır-, örnek sal-, örnekte-.*

2) Боя- (boya-)

em. Boyaya batırarak renk vermek (QÄTS, 2011: C.3. 516). Bu fiil TT'nde *boyamak* anlamına gelmektedir (KTTTS, 2003: 93).

3) Білекте- (bilekte-)

em. этн. кәс. Keçe tepme işlemi bittikten sonra hasır üzeri açılır. Bu sefer keçenin kendisi organla bağlanarak dirsek ve kol vasıtasıyla bastırılır. Bu işleme *bilektev* denmektedir (QÄTS, 2011: C.4. 122) (*bk. Foto.16*).

4) Жайыл (jayıl-)

em. Serilmek, yayılmak, döşenmek (QÄTS, 2011: C.5. 595); (KTTTS, 2003: 153). *bk. tösev-.*

5) Жүн өңдеу (jün öñdev)

этно. Yünleri yaygı yapımı için hazırlamak (QÄTS, 2011, C.6: 627).

6) Жүн саба- (jün saba-)

этно. Yünleri toz ve pisliklerinden temizlemek için *tulaq* (hayvan postu) üzerine sererek *sabav* (yün çubuğu) ile dövmek, temizlemek (QÄTS, 2011: C.6. 627) (*bk. Foto.5*). KT'ndeki *jün saba-* fiili TT'nde *yün çırpmaq* anlamına gelmektedir (Deniz, 2000: 61). *bk. saba-.*

7) Зер салды (zer saldı)

этно. Simle nakışladı, süsledi (QÄTS, 2011: C.7. 132) *bk. 3.1.1. madde, 7. kelime.*

8) Кестеле- (kestele-)

em. Nakışlamak, nakışla bezemek (QÄTS, 2011: C.7. 701); (KTTTS, 2003: 233) *bk. kestelep tigüv.*

9) Кестелеп тигү (kestelep tigüv)

кәс. Kumaş veya keçe üzerinde renkli ipliklerle nakış yapmak, nakışlamak (QÄTS, 2011: C.14. 583) *bk. kestele-*.

10) Киіз басы (kiyiz basuv)

әтн. Keçe уармак (QÄTS, 2011: C.3. 81).

11) Киіз басылды (kiyiz basıldı)

Keçe уарылды. Keçe уарма işlemi tamamlandı (QÄTS, 2011: C.3. 85).

12) Киіз басысты (kiyiz basıstı)

Keçe уармауа уардым etmek. Keçe уарымında уардым etti (QÄTS, 2011: C.3. 91).

13) Киіз пісірү (kiyiz pisirüv)

әтн. Sıcak su ile keçeyi iyice bastırmak (bilektev) (QÄTS, 2011: C.8. 40); (KTTTS, 2003: 447) *bk. pısıqta, pısır.*

14) Киіз тебү (kiyiz tebüv)

әтн. Keçe tepme işlemini gerçekleştirmek, keçe tepmek (QÄTS, 2011: C.8. 40) (*bk. Foto.15*).

15) Күземде- (küzemde-)

ем. Yünleri kırmak (kesmek) (QÄTS, 2011: C.8. 429). Bu fiil, TT’nde koyun vb. hayvanların yünlerini kesmek, *kırmak* anlamına gelmektedir (TS, 2011: 1418). *bk. күзем (jün) al-*.

16) Күзем (жүн) ал- (küzem (jün) al-)

әтн. Koyunun yaz boyunca uzayan yünlerini kırmak (kesmek) (QÄTS, 2011: C.8. 429). *bk. күземде-*.

17) Кірле- (kirle-)

ем. әтн. Keçe hazır olduktan sonra temizlenmesi için üzerine su dökmek (QÄTS, 2011: C.8. 627).

18) Қарпы- (qarpy-)

ем. Keçe hazır olduktan sonra her tarafını düzeltmek (QÄTS, 2011: C.9. 382).

19) Нақыста- (naqısta-)

ем. Desenlemek, desenle süslemek (QÄTS, 2011: C.11. 465); (TTKTS, 2019: 150). *bk. ауşıқта-, naqıšta-, oyula-, oyulastır-, örnek sal-, örnekte-*.

20) Нақышта- (naqışta-)

em. Desenlemek, desenle süslemek (QÄTS, 2011: C.11. 466); (TTKTS, 2019: 150). *bk. ayşıqta-, naqışta-, oyula-, oyulastır-, örnek sal-, örnekte-.*

21) Оюла- (oyula-)

em. Desenlemek, desenle süslemek (QÄTS, 2011: C.12. 62); (TTKTS, 2019: 150). *bk. ayşıqta-, naqışta-, naqışta-, oyulastır-, örnek sal-, örnekte-.*

22) Оюластыр (oyulastır-)

em. Desenlemek, desenle süslemek (QÄTS, 2011: C.12. 62); (TTKTS, 2019: 150). *bk. ayşıqta-, naqışta-, naqışta-, oyula-, örnek sal-, örnekte-.*

23) Оюластырып кестелеу (oyulastırıp kestelev)

қолөнер. Kumaş üzerinde aynı örnekteki desenleri birleştirerek nakış yapmak (QÄTS, 2011: C.12. 62).

24) Өрнек сал- (örnek sal-)

қолөнер. Desenlemek, desenle süslemek (QÄTS, 2011: C.12. 613); (TTKTS, 2019: 150). *bk. ayşıqta-, naqışta-, naqışta-, oyula-, oyulastır-, örnekte-.*

25) Өрнекте- (örnekte-)

em. Desenlemek, desenle süslemek (QÄTS, 2011: C.12. 205); (TTKTS, 2019: 150). *bk. ayşıqta-, naqışta-, naqışta-, oyula-, oyulastır-, örnek sal-.*

26) Пысықта- (pısıqta-)

em. Sıcak su ile keçeyi iyice bastırmak (bilektev) (QÄTS, 2011: C.12. 414); (KTTTS, 2003: 447) *bk. kiyiz pisirüv, pısır.*

27) Пысыр- (pısır-)

em. Sıcak su ile keçeyi iyice bastırmak (bilektev) (QÄTS, 2011, C.12: 416); (KTTTS, 2003: 447) *bk. kiyiz pisirüv, pısıqta.*

28) Саба- (saba-)

em. Yünleri toz ve pisliklerinden temizlemek için *tulaq* (hayvan postu) üzerine sererek *sabav* (yün çubuğu) ile dövmek, temizlemek, yün çırpmaq (QÄTS, 2011: C.12. 506) (*bk. Foto.5*). *bk. jün saba-.*

29) Сабасы (sabasuv)

em. *Sabav* (yün çubuğu) ile döverek yünleri toz ve pisliklerinden temizlemede yardım etmek (QÄTS, 2011: C.12. 514) (*bk. Foto.5*).

30) Сырмала- (sırmala-)

em. Sağlam ve sıkıca dikmek (QÄTS, 2011: C.13. 549); (KTTTS, 2003: 507). GTS’te verildiği gibi, bu fiil TT’nde *sırmak* anlamına gelmektedir. *bk. sırtı-*.

31) Сыры- (sırı-)

em. Sağlam ve sıkıca dikmek (QÄTS, 2011: C.13. 558); (KTTTS, 2003: 507). GTS’te verildiği gibi, bu fiil TT’nde *sırmak* anlamına gelmektedir. *bk. sırmala-*.

32) Төсей (tösey)

em. Döşemek, sermek (QÄTS, 2011: C.14. 367); (KTTTS, 2003: 549). *bk. jayıl-*.

33) Түт- (tüt-)

em. Ditmek, yün ditmek (QÄTS, 2011: C.14. 526); (KTTTS, 2003: 566). (bk. Foto.6).

34) Тігу (tigüv)

em. Dikmek (QÄTS, 2011: C.14. 583); (KTTTS, 2003: 572).

35) Шабақта- (şabaqta-)

em. Yünleri keçenin gerekli boyutuna göre *şiy* (hasır) üzerine *sabav*’ın (yün çubuğu) vasıtasıyla düzgün bir şekilde sermek (QÄTS, 2011: C.15. 180) (bk. Foto.13). *bk. şabaqtas-*.

36) Шабақтас- (şabaqtas-)

em. Yünleri keçenin gerekli boyutuna göre hasır üzerine yün çubuğunun vasıtasıyla düzgün bir şekilde sermeye yardım etmek (QÄTS, 2011: C.15. 180) (bk. Foto.13). *bk. şabaqta-*.

37) Шүйкелеу (şüykelev)

em. Yünü yumak hâline getirmek, yumaklamak (QÄTS, 2011: C.15. 478); (TS, 2011: 2614).

38) Шыраптап тігу (şıraştap tigüv)

кәс. Kumaş veya keçe üzerinde desen yapmak için kullanılan dikiş türü (QÄTS, 2011: C.14. 584).

“Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu bölümün (3.1.7.) maddesinde keçeden yapılmış yaygıların yapımında kullanılan 38 fiil ele alındı. Bu fiiller numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Öncelikle fiillerle ilgili kelimeler sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi.

Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü” (KTTTS, 2003), “Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü” (TTKTS, 2019) ve “Türkçe Sözlük” (TS, 2011) gibi kaynaklardan bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu 38 kelime ve kelime grubunun içinde yirmi ikisinin Türkiye Türkçesindeki (TT) isim karşılıkları verildi.

Bilekte-, *jün öñdev*, *kiyiz basuv*, *kiyiz basıldı*, *kiyiz basıstı*, *kiyiz pisirüv*, *kiyiz tebüv*, *kirle*, *qarpı-*, *oyulastırıp kestelev*, *pısıqta-*, *pısır-*, *sabasuv*, *şabaqta-*, *şabaqtas-* ve *şıraştap tigüv* gibi on altı fiilin ise izahı verildi. Bunun yanı sıra, kelimelerle ilgili daha detaylı bilgi verebilmek için diğer kaynaklardan da yararlanıldı.

Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de mevcuttur. Öncelikle, Kazak Türkçesinde -w, -uw, -üw veya -v, -uv, -üv mastar ekidir. Fiillerden geçici hareket adları yapar (Biray ve diğerleri, 2018: 71). Örneğin, *ayşıqta-v* (desenlemek), *boya-v* (boyamak), *jayıl-uv* (yayılmak, serilmek), *sırmala-v* ya da *sırı-uv* > *sıruv* (sırmak), *töse-v* (döşemek), *tütü-v* (ditmek, yün ditmek), *tigü-v* (dikmek) vb.

TT’ndeki kelime başındaki bütün y- sesleri KT’nde j-’dir (Biray ve diğerleri, 2018: 52). Buna ele aldığımız, yayılmak > jayıluv, bunun yanı sıra *jün öñdev* (yünleri yaygı yapımı için hazırlamak), *jün sabav* (yün çırpma) ve *küzem (jün) al* (yünleri kırmak, kesmek) kelimelerindeki *jün* (yün) sözcüğü örnektir.

Kiyiz basuv (keçe yapmak), *kiyiz basıldı* (keçe yapıldı), *kiyiz basıstı* (keçe yapmaya yardım etmek), *kiyiz pisirüv* (sıcak su ile keçeyi iyice bastırmak) ve *kiyiz tebüv* (keçe tepmek) kelimelerindeki *kiyiz* sözcüğü TT’nde *keçe* anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra, KT’nde *kiyiz tebüv* (keçe tepmek) fiilindeki sedalı ve patlayıcı b- ünsüzü TT’nde p- ünsüzüne dönüşerek *keçe tepmek* şeklinde söylenir (Biray ve diğerleri, 2018: 37, 33).

Türkçe kökenli kelimelerde Türkiye Türkçesinde d- ile başlayan neredeyse bütün kelimeler Kazak Türkçesinde t- ile başlar. Örneğin, döşemek (sermek) > tösev, dikmek > tigüv, ditmek (yün ditmek) > tütüv (Biray ve diğerleri, 2018: 52).

Burada, TT’nde *döşemek* fiilindeki ş- > s’-ya dönüşerek KT’nde *töse* şeklinde söylenir. Kelime içinde, iki ünlü arasında kalan bütün k- sesleri KT’nde g- olur. Bu kurala göre, dikmek > tigüv şeklinde söylenir (Biray ve diğerleri, 2018: 45, 54). KT’ndeki *tütüv* fiili ünlü yuvarlaklaşması kuralına göre, tütig > tütiv > tütüv’e dönüşerek TT’nde *ditmek* anlamına gelir. *Sıruv* fiili ise sırig > sıriv > sıruv’a dönüşerek TT’nde *sırmak* şeklinde söylenir (Biray ve diğerleri, 2018: 27).

3.1.8. Kiyiz Üy (Çadır) ve Dış Örtüleriyle İlgili Kelimeler

1) Дөдеге (dödege)

зам. этн. *Üzik* kenarına süslenen keçeden yapılmış desen (QÄTS, 2011: C.4. 726). bk. *üzik*.

2) Киіз үй (kiyiz üy)

этно. Kazak Türklerinde kolay taşınabilen ve kurulabilen, keçeden yapılmış çadıra *kiyiz üy* veya *qazaq üy* denmektedir (QÄTS, 2011: C.8. 40) (Bk. Foto.1, 2, 17).

3) Туырлық (tuvırılıq)

зам. этн. Çadırın iskeletini (kerege) dıştan örten keçe (QÄTS, 2011: C.14. 403).

4) Түндік (tündik)

зам. этн. Çadırın tepesini (şañıraq) örten dört köşeli keçe (QÄTS, 2011: C.14. 491); (KTTTS, 2003: 563).

5) Үзік (üzik)

зам. этн. Çadırın kubbesini oluşturan çubukların (uvıq) üzerine örtülen keçe (QÄTS, 2011: C.15. 17); (KTTTS, 2003: 594).

“Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu bölümün (3.1.8.) maddesinde *kiyiz üy* (çadır) ve dış örtüleriyle ilgili 5 kelime ele alındı. Bu sözcükler numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi.

Öncelikle kelimeler sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi. Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü’nden” (KTTTS, 2003) bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu beş kelime ve kelime grubunun Türkiye Türkçesindeki (TT) izahı verildi (bk. Foto.17).

3.1.9. Keçeden Yapılmış Yayı Çeşitleri

1) Ақ киіз (aq kiyiz)

эти. Beyaz keçeden yapılan yaygı türü (QÄTS, 2011: C.1. 219).

2) Ат жабу (at jabuv)

эти. Atın sırtını ağırtmaması için eyerin altına serilen örtü (QÄTS, 2011: C.2. 70) (bk. Foto.32).

3) Бауыр киіз (bavır kiyiz)

эти. Üzerine yerleştirilen yükü tutmak için bağlanan ipin devenin karnını acıtmaması nedeniyle yapılan keçe (QÄTS, 2011: C.3. 133).

4) Дебіске (debiske)

зат. қолөнер. Bu *сırмақ* түрү, çeşitli renkteki kumaşlardan kesilerek hazırlanan desenlerin keçe üzerine dikilmesiyle yapılmaktadır (QÄTS, 2011: C.4. 595).

5) Жабдан киіз (jabdan kiyiz)

эти. Desensiz, düz keçe (QÄTS, 2011: C.5. 493).

6) Жабдық (jabdıq)

зат. эти. Devenin sırtını acıtmaması için semerin altına serilen keçe örtü (QÄTS, 2011: C.5. 494).

7) Жайнамаз (jajnamaz)

зат. діни. Üzerinde namaz kılmak için dokunmuş veya keçeden yapılmış namazlık (QÄTS, 2011: C.5. 586); (TTKTS, 2019: 396) (bk. Foto.25).

8) Жержастық (jerjastıq)

зат. Kılıfı halı tekniği ile dokunmuş, kumaştan veya desenli keçeden yapılmış büyük yastık (QÄTS, 2011: C.6. 364); (TTKTS, 2019: 569) (bk. Foto.26).

9) Жиекті сырмақ (jiyekti sırmaq)

қолөнер. Keçe üzerinde desenlerin renkli ipliklerle (jiyek) süslenmesiyle yapılan *сırмақ* түрү (QÄTS, 2011: C.6. 415).

10) Киіз (kiyiz)

зат. Sonbahar kırkımından (küzem jün) elde edilen koyun veya kuzu (toklu) yününden yapılan *kiyiz*, TT'nde *keçe* anlamına gelmektedir (QÄTS, 2011: C.8. 38); (KTTTS, 2003: 237).

11) Киіз жабу (kiyiz jabuv)

этно. Deve, at vb. hayvanların semeri ya da eyer altına serilen keçeden yapılmış örtü. Buna *jabuv* da denmektedir (QÄTS, 2011: C.8. 39); (KTTTS, 2003: 148).

12) Көш сырмақ (köş sırmaq)

қолөнер. Bir yerden ikinci bir yere göç ederken deve üzerine konulan yük örtüsü (QÄTS, 2011: C.8. 388).

13) Қауыздау (qavızdav)

жергі. Beşik tahtasının üzerine serilen keçe. Buna *qavızdav* kiyiz de denmektedir (QÄTS, 2011: C.9. 503).

14) Қозы жүнді киіз (qozi jündi kiyiz)

этно. Kuzu (toklu) yününden yapılan keçe (QÄTS, 2011: C.9. 658).

15) Маяуза (mayavza)

зат. этно. Yuvarlak veya kare şeklinde keçeden yapılmış minder (QÄTS, 2011: C.11. 115). Kaynaklarda verildiği gibi, genelde *mayavza sırmaq*'lar, yaşlı adamlar için yapılmaktadır (Iskakkyzy, 2007: 124).

16) От киіз (ot kiyiz)

этно. Genelde evin ocağının etrafına serilen desenli keçeye *ot kiyiz* veya *ot sırmaq* denmektedir (QÄTS, 2011: C.12. 34); (Iskakkyzy, 2007: 116-117).

17) Өре киіз (öre kiyiz)

этно. Yaklaşık üç kulaç, yani 5,5 metre boyutlarında yapılan büyük keçe (QÄTS, 2011: C.8. 41).

18) Сырмақ (sırmaq)

зат. Kumaştan veya keçeden kesilerek hazırlanan desenlerin keçe üzerine birleştirilerek dikilmesiyle yapılan yere serilen desenli keçe (QÄTS, 2011: C.13. 549) (bk. Foto.19-20).

19) Текемет (tekemet)

зат. этно. Yere serilen desenli keçe (QÄTS, 2011: C.14. 94) (bk. Foto.18).

20) Төр сырмақ (tör sırmaq)

этно. Eve gelen misafirler için serilen desenli keçe (QÄTS, 2011: C.14. 350).

21) Тұс киіз (tus kiyiz)

зат. этно. Duvara asılan desenli keçe (QÄTS, 2011: C.14. 442) (bk. Foto.21-23).

“Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu bölümün (3.1.9.) maddesinde keçeden yapılmış 21 yaygı çeşidi ele alındı. Bu yaygı adları numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Öncelikle yaygı çeşitleri sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi. Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü” (KTTTS, 2003) ve “Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü” (TTKTS, 2019) gibi kaynaklardan bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu sözcüklerin içinde *jaynamaz (namazlık)*, *jerjastıq (yastık)* ve *kiyiz (keçe)* kelimelerinin Türkiye Türkçesinde (TT) isim karşılığı, diğer 18 kelime ve kelime grubunun ise izahı verildi. Bunun yanı sıra, kelimelerle ilgili daha detaylı bilgi verebilmek için diğer kaynaklardan da yararlanıldı. Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de mevcuttur. Öncelikle, *aq kiyiz* (beyaz keçe), *bavır kiyiz* (devenin karnını acıtmaması için yapılan keçe) *jabdan kiyiz* (desensiz keçe), *kiyiz* (keçe), *kiyiz jabuv* (eyer altına serilen keçe örtü), *qavızdav kiyiz* (beşik tahtasının üzerine serilen keçe), *qozı jündi kiyiz* (kuzu yününden yapılan keçe), *ot kiyiz* (ev ocağının etrafına serilen desenli keçe) ve *öre kiyiz* (büyük boyutlu keçe) kelimelerindeki *kiyiz* sözcüğü TT’nde *keçe* anlamına gelmektedir (Biray ve diğerleri, 2018: 37). TT’ndeki kelime başındaki bütün y- sesleri KT’nde j-’dir. Örneğin, yastık > jastıq (jerjastıq). Bu kelime sonundaki sedasız ve patlayıcı q- ünsüzü TT’nde genellikle k-’ye dönüşür (Biray ve diğerleri, 2018: 52, 43).

3.1.10. Keçecilikle İlgili Meslek Adları

1) Киізші (kiyizşi)

зам. этн. Keçe yapan kimse, keçe ustası, keçeci (QÄTS, 2011: C.8. 42); (TTKTS, 2019: 328).

2) Қырықтықшы (qırıqtıqşı)

зам. Койун vb. hayvanların yün veya kıllarını kıran kimse (QÄTS, 2011: C.10. 616). KT’ndeki *qırıqtıqşı* kelimesine TT’nde *kırkımcı* veya *kırkıcı* denmektedir (KTTTS, 2003: 351).

3) Оюшы (oyuşı)

зам. этн. Desen yapan kimse, desenci (QÄTS, 2011: C.12. 63); (TTKTS, 2019: 150).
bk. *örnekşi*.

4) Өрнекші (örnekşi)

зам. Desenci (QÄTS, 2011: C.12. 206); (TTKTS, 2019: 150). *bk. oyuşı*.

5) Сабаушы (sabavşı)

зам. Yün çubuğu ile yünleri toz ve pisliklerinden temizleme, çırpma ve kabartma işini yapan kimse (QÄTS, 2011: C.12. 515). KT’ndeki *sabavşı* kelimesine TT’nde *hallaç*, *atımcı* veya *çırpıcı* denmektedir (TS, 2011: 1035); (Deniz, 2000: 61).

6) Сырмақшы (sırmaqşı)

зам. *Sırmaq* yapan kimse (QÄTS, 2011: C.13. 549).

“Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygırlarla İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu bölümün (3.1.10.) maddesinde keçecilikle ilgili 6 meslek adı ele alındı. Bu meslek adları numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Öncelikle bu kelimeler sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi.

Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü” (KTTTS, 2003), “Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü” (TTKTS, 2019) ve “Türkçe Sözlük” (TS, 2011) gibi kaynaklardan bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu altı kelimenin içinde beşinin Türkiye Türkçesindeki (TT) isim karşılıkları, bir kelimenin de, yani *sırmaqşı* kelimesinin izahı verildi. Bunun yanı sıra, kelimelerle ilgili daha detaylı bilgi verebilmek için diğer kaynaklardan da yararlanıldı.

Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de mevcuttur. Buna ele aldığımız, *kiyizşi* > *keçeci* ve *qırıqtıqşı* > *kırkıcı* (*kırkımcı*) kelimeleri örnektir. Bu meslek adlarındaki +*şi* ve +*şı* ekleri, bir iş, bir uğraş, bir meslek adı yapar. *Kiyizşi* kelimesindeki *kiyiz* sözcüğü TT’nde *keçe* anlamına gelmektedir (Biray ve diğerleri, 2018: 62, 37). TT’ndeki *kırkıcı* kelimesi yer değiştirme kuralına göre, KT’nde *qırıqtıqşı* şeklinde söylenir. Kelime sonuna eklenen +*tıq* eki burada meslek ve uğraşı adlarını yapan bir ektir (Biray ve diğerleri, 2018: 42, 50, 61).

3.1.11. Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Gelenek ve Görenekler

1) Ақ киізге орады (aq kiyizge oradı)

көне. этн. Aq kiyizge köterdi, aq kiyizge saldı veya aq kiyizge oradı, halk tarafından seçilen hükümdar (han) için yapılan resmî törendir. Geleneğe göre, başa geçen hükümdar, taht üzerine serilen beyaz keçe (aq kiyiz) üzerine oturtulur (QÄTS, 2011: C.11. 714).

2) Жасау (jasav)

зат. этн. Anne-babası tarafından kıza verilen ev eşyası (QÄTS, 2011: C.6. 158). Evlenmeden önce hazırlanan kızın ev eşyasının arasında keçeden yapılmış yaygılar da vardır. KT’ndeki *jasav* kelimesine TT’nde *çeyiz* denmektedir (KTTTS, 2003: 166).

3) Иманкиіз (imankiyiz)

зат. этн. Ahiretlik olan kişinin cesedi keçeye sarılır. Bu keçe türüne *imankiyiz* denmektedir (QÄTS, 2011: C.7. 243).

4) Киіз күйдіріп басы (kiyiz küydirip basuv)

этно. Halk hekimliğine göre, yaralının kanını durdurmak için yandırılan keçe yara üzerine bastırılır (QÄTS, 2011: C.8. 439-440).

5) Күзем алу думаны (küzem aluv dumanı)

этно. Güzün koyun kırkma zamanında yapılan şenlik. Bu şenliğin ardından keçe yapılır (QÄTS, 2011: C.8. 429).

6) Күзем шай (küzem şay)

этно. Kazaklarda keçe yapma (kiyiz basuv) işleminde yardım edenlere yemek verilir. Buna *küzdik şay* veya *küzem şay* denir (QÄTS, 2011: C.8. 429).

7) Қой басты (qoy bastı)

зат. этн. Keçe yapma (kiyiz basuv) esnasında yapılan gelenek (QÄTS, 2011: C.9. 670). Bu geleneğe göre, keçe tepme (*kiyiz tebüv*) işlemini yapanlar bir evden (kiyiz üy) keçeyi yuvarlatarak teperken ikinci bir eve geldiklerinde, “qoy bastı, qoy bastı” diye seslenirler. Bu cümle, “koyunlarınız çoğalsın” anlamına gelmektedir. Bunu duyan evin sahibi teşekkür amaçlı keçe yapanlara yemek verir (Kasimanov, 1995: 40) (bk. Foto.15).

8) Сабау (sabav)

ет. Geleneğe göre, yün çubuğu ile döverek yünleri toz ve pisliklerinden temizleme ve kabartma işlemini yapanlar kendi aralarında şakalaşarak, birbirlerine hikâye anlatırlar (QÄTS, 2011: C.12. 515).

“Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu bölümün (3.1.11.) maddesinde keçeden yapılmış yaygılarla ilgili 8 gelenek ve görenekle ilgili kelimeler ele alındı.

Bu kelimeler numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Öncelikle kelime ve kelime grupları sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi.

Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü’nden” (KTTTS, 2003) bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu sözcüklerin içinde *jasav* kelimesinin Türkiye Türkçesinde (TT) *çeyiz* şeklinde isim karşılığı verildi. Bu *jasav* kelimesinin sonundaki Kazak Türkçesinde -w, -uw, -üw veya -v, -uv, -üv mastar ekidir. Bu anlamında eşya ve nesne adını yapar (Biray ve diğerleri, 2018: 71).

Diğer 7 kelime ve kelime grubunun ise izahı verildi. Bunun yanı sıra, kelimelerle ilgili daha detaylı bilgi verebilmek için diğer kaynaklardan da yararlanıldı.

3.1.12. Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Diğer Kelimeler

1) Кесте (keste)

қолөнер. Kumaş, deri veya keçe üzerine renkli iplikler ya da sim kullanarak elle yapılan işleme, el işi (QÄTS, 2011: C.7. 700). KT’ndeki *keste* kelimesine TT’nde *nakış* denmektedir (KTTTS, 2003: 233).

2) Күзем (küzem)

зам. эмн. Güzün koyun kırkma zamanı (QÄTS, 2011: C.8. 429); (KTTTS, 2003: 254). *bk. күзем üsti.*

3) Күзем үстi (küzem üsti)

эмн. Güzün koyunların kırıldıkları mevsim (QÄTS, 2011: C.8. 429). *bk. күзем.*

4) Күйе (küye)

зам. зоол. Küye denilen zararlı böceğin yememesi için yaygıların içine tütün atılır veya naftalin konur (QÄTS, 2011: C.8. 440). Bunun yanı sıra, yaygılar yılda en az bir kez güneşlendirilir. KT’ndeki *küye* kelimesine TT’nde *güve* denmektedir (KTTTS, 2003: 255).

5) Қойбастар (qoybatar)

зат. этн. қолөнер. *Kiyiz tebüv* (кеңе тепме) ішлеміні герчеклештирмек ішін юнле birlikte yuvarlanmış hasır üzerine bağlanan urganı ileri doğru çeken kişiye *qoybatar* denmektedir (QÄTS, 2011: C.9. 670) (bk. Foto.15).

6) Қырықтық (qırıqtıq)

этн. Koyun kırkma mevsimi (QÄTS, 2011: C.10. 616). KT’ndeki *qırıqtıq* kelimesine TT’nde *kırkım* denmektedir (TS, 2011: 1417).

7) Ою (oyu)

зат. этн. Desen, motif (QÄTS, 2011: C.12. 62); (KTTTS, 2003: 421). bk. *oyu-örnek*, *örnek*.

8) Ою-өрнек (oyu-örnek)

зат. Desen, motif (QÄTS, 2011: C.12. 63). bk. *oyu*, *örnek*.

9) Өрнек (örnek)

зат. Desen, motif (QÄTS, 2011: C.12. 204). bk. *oyu*, *oyu-örnek*.

10) Сыру (sıruv)

зат. қолөнер. Sağlam ve sıkıca yapılan dikiş türü (QÄTS, 2011: C.13. 558).

11) Төсеніш (töseniş)

зат. Yere serilen keçe vb. yaygıların genel adı, yaygı (QÄTS, 2011: C.14. 366); (TTKTS, 2019: 572).

“Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sözlüğü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı” başlıklı bu bölümün (3.1.12.) maddesinde keçeden yapılmış yaygılarla ilgili 11 diğer kelime ele alındı. Bu kelimeler numaralandırılarak alfabetik sıraya göre verildi. Öncelikle bu sözcükler, sözlükte olduğu gibi Kazak Türkçesinde yazıldı. Parantez içinde ise sözcüklerin transkripsiyonu gösterildi.

Bundan sonra, “Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü” (KTTTS, 2003), “Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü” (TTKTS, 2019) ve “Türkçe Sözlük” (TS, 2011) gibi kaynaklardan bakılarak Kazak Türkçesinde (KT) verilen bu on bir kelime ve kelime grubunun içinde yedi sözcüğün Türkiye Türkçesindeki (TT) isim karşılıkları verildi. *Küzem*, *küzem üsti*, *qoybatar* ve *sıruv* gibi diğer dört kelimenin ise izahı verildi.

Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de mevcuttur. Buna ele aldığımız, küye > güve ve qırıqtıq > kırkım kelimeleri

örnektir. Türkçe kökenli kelimelerde TT’nde g- ile başlayan bütün kelimeler KT’nde k- ile başlar. Örneğin, güve > küye. TT’ndeki *kırkım* kelimesi ise yer değiştirme kuralına göre KT’nde *qırıqtıq* şeklinde söylenir. Kelime sonuna eklenen +*tıq* eki ise eşya ve alet adlarını yapan bir ektir (Biray ve diğerleri, 2018: 53, 61).

4. BÖLÜM

KAZAK TÜRKLERİNDE KEÇEDEN YAPILMIŞ YAYGILARLA İLGİLİ KAYNAK KİŞİLERDEN TOPLANAN VERİLER

4.1. KEÇE USTALARINDAN TOPLANAN VERİLERE BİR BAKIŞ

Kazak Türklerinin kültüründe keçeden yapılmış yaygılarla ilgili söz varlığını incelerken daha fazla bilgi verebilmek için yazılı kaynaklarla beraber sözlü kaynaklardan da yararlandık. Bu bağlamda, kaynak kişilerden toplanan veri soruları, Prof. Dr. Metin Ekici tarafından yayımlanan “Derleme ve İnceleme Yöntemleri” (Ekici, 2004) adlı eserinden esinlenerek anket şeklinde hazırlandı.

Konumuzla ilgili bu veriler, Kazakistan’ın Güney tarafında yer alan Almatı, Jambıl ve Türkistan Eyaletlerindeki keçe ustalarından elde edildi. Anket yöntemi alana çıkmadan uygulanabildiği için önceden hazırlanmış sorular, Kazak Türkçesine çevirilerek internet üzerinden kaynak kişilere ulaşıldı. Kaynak kişiler ise kendilerine verilen sorulara cevap verdikten sonra keçeden yapılmış yaygıların fotoğraflarını gönderdi. Kaynak kişilerin içinde keçe ustası rahmetli annem Orıntay Satybaldiyeva ve ablam Aklima Zheldibayeva’nın yaptığı keçeden yapılmış yaygıları konumuza dahil edildi.

Ayrıca, “Qazaq Ądebi Tiliniń Sızdigi’nden (Kazak Edebi Dili Sızlüzü 15 Cilt) Derlenen Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Sız Varlığı” başlıklı çalışmamızın 3. Bölümünde ele alınan söz varlığını kaynak kişilerden toplanan verilerle karşılaştırarak konumuzla ilgili daha detaylı bilgi vermeye çalıştık.

Hem yazılı hem de sözlü kaynaklara göre, keçe yapımında *tiri jün* veya *küzem jün* diye adlandırılan koyun, kuzu (toklu) yünü tercih edilir. Ancak kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre, keçeden yapılmış yaygıların yumuşak olması için ilkbaharda elde edilen yün de kullanılır. İlkbaharda elde edilen yüne *öli jün* veya *jabağı* denir. Keçe yapımında yünle birlikte saten, pelüş, çuha, kadife gibi değerli kumaş türü, renkli iplikler ve süs amaçlı sim ve boncuklar da kullanılabilir. Keçe yapımına gerekli malzemeler elde edildikten sonra yün çubuğu, yün tarağı, post, hasır, çömçe, kepçe, urgan ve makas gibi araç ve gereçler hazırlanır.

Keçe yapımında beyaz, siyah, kırmızı, sarı, mavi gibi ana renklerle beraber, yeşil, kahverengi, gri, mor gibi ara renkler de tercih edilir. Yün hem boyanmadan saf şeklinde,

hem de doğal veya sentetik yollarla elde edilen boyalarla istenen renge boyanarak kullanılır. Eskide halk, keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan boyaları doğal yollarla bitkilerden elde etmiştir. Daha sonra pazardan temin edilen hazır (sentetik) boyaları kullanmaya başlamıştır. Rengi sabitleştirmek için ise yün, iplik veya keçeleri boyamak için kaynatılan suya *aşuvdas* (şap), *limon suyu*, *sirke*, *misk otu* veya *tuz* katmışlardır.

Sözlü kaynakların verdiği bilgilere göre, keçeden yapılmış yaygılar daha çok müyiz (boynuz), qoşqarmüyiz (koçboynuzu), sıñarmüyiz (tek boynuz), qosmüyiz (çift boynuz), qazmoyın (kaz boynu) gibi hayvan tasvirleri, çiçek gibi bitki desenleri, şarşı (kare), irek, irek suv (zikzak) gibi geometrik desenlerle süslenir ve desenler çoğunlukla ezbere yapılır. Yaygı ortasındaki desene *tabaq* (göl), kenar sularına ise *şet oyu* denir.

Genelde, *tekemet*, *sırmaq* ve *tus kiyiz* şeklinde isimlendirilen üç tür keçeden yapılmış yaygılardan bahsetmek mümkündür. *Tekemet* ve *sırmaq* yere serilen desenli keçe, *tus kiyiz* ise duvara asılan desenli keçedir. Bu keçe yaygıların yapılış tekniği yörelere göre değişebilir. Bunun yanı sıra keçeden yapılmış yaygılar, *ot kiyiz*, *tör sırmaq*, *jasav sırmaq* gibi kullanılış şekillerine göre de çeşitli isimlerle anılır.

Genelde *tekemet*, 5-6 kişi tarafından yaklaşık bir hafta, *sırmaq* ve *tus kiyiz* ise gerekli malzemelerin hazırlanmasından sonra bir kişi tarafından yaklaşık bir ayda yapılır. Keçeden yapılmış yaygılar, yılda bir defa güneşlendirilir, kışın karın üzerinde ve her gün süpürgeyle temizlenir. Kullanılmadığı takdirde güve yememesi için yaygı içine tütün veya naftalin konur. Keçeden yapılmış yaygılar ev eşyası amaçlı, çeyiz için veya satmak için yapılır. Genel olarak keçe, nemi önler, soğuğu geçirmez ve çok sıcak olduğu için de değerlidir.

Kaynak kişi: Aklima Zheldibayeva, ablam.

Yaşı: 73.

Doğum Yeri: Kazakistan, Almatı Eyaleti, Kogamşıl Köyü.

Adresi: Almatı Eyaleti, Jambıl İlçesi, Sarıbay Biy Köyü.

Eğitim durumu: Lise mezunu, emekli.

Yaptığı keçe yaygılar: *Tekemet*, *sırmaq* gibi yere serilen desenli keçeler ve *tus kiyiz* gibi duvara asılan desenli keçe.

Kimden öğrendiği: Anneanesi Toigan Zhambylkyzy ve annesi Orıntay Satybaldiyeva'dan öğrendi.

Kime öğrettiği: Annesi dört kızına keçe yapmayı öğretti ve bütün kızlarının çeyizlerine birer *tekemet*, *sırmaq* ve *tus kiyiz* verdi.

Günümüzde keçe yapıp yapmadığı: Günümüzde keçe yapmıyor.

Keçeyi kaç yıldan beri yaptığı: 1967 yılında evlenene kadar keçe yaptı.

Keçe yapımında kullanılan malzeme: Koyun yünü.

Yünün elde edilişi ve kirkım zamanı: Kendi koyunları vardı. Sonbaharda elde edilen yün tercih edilir.

Keçe yapımında kullanılan aletler: *bk. 3.1.2. madde.*

Keçe yapımında kullanılan renkler: Genellikle beyaz, siyah, mavi, kırmızı, sarı, kahverengi ve yeşil renkler kullanılır.

Keçe yapımında kullanılan boyaların elde edilişi ve boyama tekniği: Pazardan temin edilen sentetik (hazır) boyalar kullanılır. Rengi sabitleştirmek için *ermen* (misk otu), sirke ve tuz katılır.

Keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan desen adları: *Müyiz* (boynuz) motifi, *sıñarmüyiz* (tek boynuz motifi), *qoşqarmüyiz* (koçboynuzu motifi), *törtqulaq* (dört taraf) motifi, *tav* (dağ motifi), *suv* (su motifi).

Tekemet'in (yere serilen desenli keçe) yapılış tekniği: Öncelikle beyaz ve kahverengi renkli yünden iki çeşit keçe yapılır. Beyaz keçe ince olup, bu keçeden desen hazırlanır. Bundan sonra hasır üzerine kahverengi renkli keçe, onun üzerine beyaz keçeden hazırlanan desenler konur. Desen içi ise boyanmış renkli yünlerle doldurulur. En son keçe sıcak su sepilerek hasırla birlikte yuvarlanır. Keçe boyutuna göre hasır üzeri urganla iyice bağlanır ve ileri doğru çekmek için bir veya birkaç yerinden yine urgan geçirilir. Daha sonra yünle birlikte yuvarlanmış hasır üzerine baştan sona kadar kova ile sıcak su dökülür

ve 1-2 kişi tarafından urganla ileri doğru çekilirken 5-6 kişi yardımıyla da tepilir (kiyiz tebüv). Bu işlem seri bir şekilde yaklaşık 1,5 - 2 saat devam eder. Keçe tepme işlemi bittikten sonra hasır üzeri açılır ve bu sefer keçenin kendisi urganla bağlandıktan sonra dirsek ve kol vasıtasıyla yuvarlanarak iyice bastırılır (bilektev). Keçe hazır olduktan sonra her tarafı düzeltilir (qarpuv). Temizlenmesi için ise keçe üzerine bol su dökülür (kirlev). En son hazır *tekemet* kurutulmaya bırakılır.

Sırmaq'ın (yere serilen desenli keçe) yapılış tekniği: Öncelikle beyaz ve siyah renkli yünden iki çeşit keçe yapılır. Beyaz keçe, birkaç yerinden makasla kesildikten sonra istenen renge boyanır ve bu keçelerden desen hazırlanır. Bu desenler ise siyah keçe üzerine konduktan sonra teyellenir ve dikilir.

Tus kiyiz'in (duvara asılan desenli keçe) yapılış tekniği: *Tus kiyiz*'leri yapmanın iki yolu vardır.

- 1) *Kadife*, *pelüş*, *saten* gibi kumaş üzerinde renkli iplerle veya biz ile desenler nakışlanır ve keçeyle birleştirilerek dikilir.
- 2) Renkli kumaşlardan makasla kesilerek hazırlanan desenler *tus kiyiz* boyutuna göre seçilen kumaş üzerine dikilir ve daha sonra keçeyle birleştirilir.

Keçenin kullanılmasının nedeni ve yararları: Ev eşyası amaçlı ve çeyiz için yapmıştır. Yalnız 2003 yılında annesi, Orıntay Satybaldiyeva Amerikan araştırmacısına kendi yaptığı bir *tekemet*'i satmıştır. Keçe, nemi önler, soğuğu geçirmez ve çok sıcaktır.

Keçe yapımı için çalışan kişi sayısı ve keçenin yapılma süresi: Kişi sayısı ve yapılma süresi yapılacak keçe boyutuna göre değişir. Genelde bir keçe yayęı 5-6 kişi tarafından yaklaşık 1-2 haftada yapılır.

Keçeden yapılmış yayęıların temizlenme şekli: Keçeden yapılmış yayęılar, yılda bir defa güneşlendirilir, kışın karın üzerinde ve her gün el süpürgesiyle temizlenir. Ayrıca, kullanılmadığı takdirde güve yememesi için yayęı içine naftalin konur.

Derleme Tarihi: Ağustos 2020

Foto. 33: Rahmetli Annemiz, Orintay Satybaldiyeva'nın Yaptığı Tekemet'i. (2003 Yılında Bir Amerikan Araştırmacısına Satılmıştır).

Foto. 34: Rahmetli Annemiz, Orıntay Satybaldiyeva'nın Yaptığı Tus kiyiz'i.
Malzemesi: keçe, kadife ve renkli ipler. Biz (tığ) ile nakışlanmıştır. 160 x 250 cm. 1954-1955
(Tus kiyiz'in sağ tarafında yapıldığı yıl ve "Toigan bizim annemiz" yazıları bulunmaktadır).

Foto. 35: Aklıma Zheldibayeva'nın Yaptığı Sırmaq'ı.
Malzemesi: Keçe, Kumaş ve Renkli İpler. 100 x 200 cm. 2000.
Törtqulaq (Dört Taraf) Deseniyle Süslenmiştir.

Kaynak kişi: Kabira Toktagan.

Yaşı: 72.

Doğum Yeri: Çin Halk Cumhuriyeti, Urumçi Şehri

Adresi: Almatı Eyaleti, Jambıl İlçesi, Uzınağaş Köyü.

Eğitim durumu: Ortaokul mezunu, emekli.

Yaptığı keçe yaygılar: *Sırmaq* gibi yere serilen desenli keçe ve *tus kiyiz* gibi duvara asılan desenli keçe. Bunun sıra, *kiyiz üy*'in (çadır) dış örtülerini yapmıştır. *bk. 3.1.8. madde.*

Kimden öğrendiği: Komşu ninelerden öğrendi.

Kime öğrettiği: Komşularına öğretti.

Günümüzde keçe yapıp yapmadığı: En son 2019 yılında *sırmaq* yapmıştır.

Keçeyi kaç yıldan beri yaptığı: Çocukluğundan beri keçe yaygılar yapmaktadır.

Keçe yapımında kullanılan malzeme: Koyun yünü.

Yünün elde edilişi ve kırkım zamanı: Kendi koyunları vardı. Sonbaharda elde edilen yün tercih edilir. Bu yüne *tiri jün* denir.

Keçe yapımında kullanılan aletler: *bk. 3.1.2. madde.*

Keçe yapımında kullanılan renkler: Çoğunlukla, beyaz, siyah, yeşil, kırmızı, sarı ve mor renkler kullanılır.

Keçe yapımında kullanılan boyaların elde edilişi ve boyama tekniği: Kaynayan suya pazardan temin edilen sentetik (hazır) boya ve rengi sabitleştirmek için *basıttı* (şap), tuz gibi maddeler katılır.

Keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan desen adları: *Müyiz* (boynuz) motifi, *sıñarmüyiz* (tek boynuz motifi), *qoşqarmüyiz* (koçboynuzu motifi), *şarşı* (kare), *suv* (su motifi), *irek* (zikzak), *örkeş* (hörgüç) motifi, *gül* (çiçek) motifi, *aqquv* (kuğu) motifi vb.

Tus kiyiz'in (duvara asılan desenli keçe) yapılış tekniği: Kırmızı, siyah kadife üzerine süt, sabun veya mavi mürekkeple ezber desen çizilir ve daha sonra üzeri renkli ipliklerle nakışlanır. Renkli iplikler, pazardan temin edilen hazır iplikler veya yünden eğirildikten sonra çeşitli renge boyanmış ipliklerdir. Bazen *tus kiyiz* yapımında astarlık kumaş ta kullanılır.

Sırmaq'ın (yere serilen desenli keçe) yapılış tekniği: Öncelikle beyaz ve siyah renkli yünden iki çeşit keçe yapılır. Daha sonra, beyaz renkli keçe üzerine siyah renkli keçeden kesilerek hazırlanmış desenler, siyah renkli keçe üzerine ise beyaz renkli keçeden

kesilerek hazırlanmış desenler önceden hazırlanmış keçeye çuvaldız ile birleştirilerek dikilir. Buna *oyuşturılğan sırmaq* denir.

Keçenin kullanılmasının nedeni ve yararları: Ev eşyası amaçlı yapılmıştır. Keçe, nemi önler, soğuğu geçirmez ve çok sıcaktır.

Keçe yapımı için çalışan kişi sayısı ve keçenin yapılma süresi: Gerekli malzemeleri hazırladıktan sonra *tus kiyiz* yaklaşık bir ayda, *sırmaq* ise yaklaşık 2 haftada yapılır.

Keçeden yapılmış yaygıların temizlenme şekli: Keçeden yapılmış yaygılar, yılda bir defa güneşlendirilir, kışın karın üzerinde ve her gün süpürgeyle temizlenir.

Derleme Tarihi: Eylül 2020

Foto. 36: Kabira Toktagan'ın Yaptığı Tus Kiyiz'i. 150 x 200 cm. 2000.
Malzemesi: Kadife, Astarlık Kumaş, Sim, Boncuk, ve Renkli İplikler. Biz (Tığ) ile Nakışlanmıştır.

Foto. 37: Kabira Toktagan'ın Yaptığı Sırmag'ı. 120 x 250 cm. 1.
Malzemesi: Keçe ve Renkli İplikler. Oyıştırılğan Sırmag. 2000.

Foto. 38: Kabira Toktagan'ın Yaptığı Sırmag'ı. 120 x 250 cm. 2.
Malzemesi: Keçe ve Renkli İplikler. Oyıştırılğan Sırmag. 2000.

Kaynak kişi: Amanzhan Maliyeva.

Yaşı: 79.

Doğum Yeri: Kazakistan, Jambıl Eyaleti, Kerbulak Köyü.

Adresi: Jambıl Eyaleti, Şu Şehri.

Eğitim durumu: Kolej mezunu, emekli.

Yaptığı keçe yaygılar: *Tekemet* (yere serilen desenli keçe) yapmıştır. Hem keçe ustası hem de desencidir.

Kimden öğrendiği: Annesinden öğrendi.

Kime öğrettiği: Kızlarına öğretti.

Günümüzde keçe yapıp yapmadığı: Günümüzde keçe yapmıyor.

Keçeyi kaç yıldan beri yaptığı: 1980 yılına kadar keçe yaptı.

Keçe yapımında kullanılan malzeme: Koyun yünü.

Yünün elde edilişı ve kırkım zamanı: Kendi koyunları vardı. Sonbaharda elde edilen yün tercih edilir.

Keçe yapımında kullanılan aletler: *bk. 3.1.2. madde.*

Keçe yapımında kullanılan renkler: Çoğunlukla kırmızı, sarı, yeşil ve kahverengi renkler kullanılır.

Keçe yapımında kullanılan boyaların elde edilişı ve boyama tekniği: Pazardan temin edilen sentetik (hazır) boyalar kullanılır. Rengi sabitleştirmek için ise limon suyu, sirke ve tuz katılır.

Keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan desen adları: *müyiz* (boynuz) motifi, *qoşqarmüyiz* (koçboynuzu motifi), *şarşı* (kare) motifi, *suv* (su motifi).

Tekemet'in (yere serilen desenli keçe) yapılış tekniği: Öncelikle iki çeşit keçe yapılır. Biri kahverengi renklidir. İkinci keçe ise kırmızı renklidir. Bu keçeyi yapmak için önce yünler kırmızı renge boyanır ve daha sonra keçe yapılır. İnce yapılan kırmızı renkli keçeden makasla kesilerek desen hazırlanır. Bundan sonra hasır üzerine kahverengi renkli keçe, onun üzerine kırmızı renkli keçeden hazırlanan desenler konur. Desen etrafı ise sarı ve yeşil renge boyanmış yünlerle doldurulur. En son keçe tepilir (kiyiz tebüv), dirsek ve kol vasıtasıyla iyice bastırılır (bilektev) ve her tarafı düzeltilir (qarpuv). Temizlenmesi için ise keçe üzerine bol su dökülür (kirlev) ve hazır *tekemet* (yere serilen desenli keçe) kurutulmaya bırakılır.

Keçenin kullanılmasının nedeni ve yararları: Ev eşyası amaçlı ve çeyiz için yapmıştır. Keçe, nemi önler ve soğuğu geçirmez.

Keçe yapımı için çalışan kişi sayısı ve keçenin yapılma süresi: Kişi sayısı ve yapılma süresi yapılacak keçe boyutuna göre değişir. Genelde bir keçe yaygı 5-6 kişi tarafından yaklaşık bir haftada yapılır.

Keçeden yapılmış yaygıların temizlenme şekli: *Tekemet*, yazın bir kez güneşlendirilir, kışın karın üzerinde ve her gün el süpürgesiyle temizlenir. Kullanılmadığı takdirde yaygı içine *tütün* veya naftalin konur.

Derleme Tarihi: Ekim 2020.

Foto. 39: Amanzhan Maliyeva'nın Yaptığı Deseni. 1.
Qoşqarmüyiz (Koçboynuzu) ve Dörtqulaq (Dört Taraf) Motifleri.

Foto. 40: Amanzhan Maliyeva'nın Yaptığı Deseni. 2.
Tekemet Motifi.

Kaynak kişi: Erkesh Karakoishiyeva.

Yaşı: 58.

Doğum Yeri: Kazakistan, Almatı Eyaleti.

Adresi: Türkistan Eyaleti, Arıs Şehri.

Eğitim durumu: Lise mezunu, “El Sanatları” Bölümü öğretmeni.

Yaptığı keçe yaygılar: *Tekemet*, *sırmaq* gibi yere serilen desenli keçeler ve *tus kiyiz* gibi duvara asılan desenli keçe, heybe vb.

Kimden öğrendiği: Anneanesi ve annesinden öğrendi.

Kime öğrettiği: Öğrencilere öğretmektedir.

Günümüzde keçe yapıp yapmadığı: Günümüzde *tus kiyiz* ve *sırmaq* gibi yaygıları satmak için yapar.

Keçeyi kaç yıldan beri yaptığı: Çocukluğundan beri keçe yaygılar yapmaktadır.

Keçe yapımında kullanılan malzeme: Koyun yünü.

Yünün elde edilişi ve kırım zamanı: Kendi koyunları vardı. İlkabahrda kırılan yüne *ölü jün*, sonbaharda elde edilen yüne ise *tiri jün* veya *küzem jün* denir. Genelde, keçeden yapılmış yaygıları yapmak için sonbaharda elde edilen yün tercih edilir, ancak biraz daha yumuşak olması için ilkbaharda elde edilen yün de kullanılır.

Keçe yapımında kullanılan aletler: bk. 3.1.2. madde.

Keçe yapımında kullanılan renkler: bk. 3.1.3. madde. Beyaz, kırmızı ve sarı renkler ise daha çok kullanılır.

Keçe yapımında kullanılan boyaların elde edilişi ve boyama tekniği: Pazardan temin edilen sentetik (hazır) boyalar kullanılır. Rengi sabitleştirmek için tuz, *aşuvdaş* (şap) eklenir. Genelde, sarı renk alabilmek için beyaz yün boyanır. Koyu kırmızı (bordo) rengi elde edebilmek için kahverengi renkli yün boyanır. Yeşil ve mavi renk için gri renkli yün boyanır. Siyah renkli yünü ise daha da siyahlaştırmak için siyah renge boyamak gerekmektedir.

Keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan desen adları: *müyiz* (boynuz) motifi, *arqarmüyiz* (dağ koyunu boynuzu) motifi, *qosmüyiz* (çift boynuz) motifi, *qoşqarmüyiz* (koçboynuzu motifi), *törtqulaq* (dört taraf), *qazmoyun* (kazboynu motifi), *bitpes* (bitmez motifi), *itquyırq* veya *botamoyın* (deveboynu motifi).

Tekemet'in (yere serilen desenli keçe) yapılış tekniği: Ortası kahverengi ve gri renkli, kalan tarafı ise siyah renkli yünler, keçenin gerekli boyutuna göre hasır üzerine yün

çubuğunun vasıtasıyla düzgün bir şekilde serilir (şabaqtav). Bundan sonra önceden boyanmış yünlerden desenler yapılarak serili yün üstüne konur ve bunların üzeri kumaşla kapatılarak bir gün bekletilir. Ertesi gün yün üzerine sıcak su sepilerek tepilir (kiyiz tebüv), dirsek ve kol vasıtasıyla iyice bastırılır (bilektev) ve her tarafı düzeltilir (qarpuv). Temizlenmesi için ise keçe üzerine bol su dökülür (kirlev) ve hazır *tekemet* kurutulmaya bırakılır.

Sırmaq'ın (yere serilen desenli keçe) yapılış tekniği: Öncelikle farklı renklerde iki çeşit keçe yapılır ve bu keçelerden desen hazırlanır. Daha sonra bu desenler ince yapılan keçe üzerine birleştirilip dikilir.

Tus kiyiz'in (duvara asılan desenli keçe) yapılış tekniği: Çuha, kadife gibi kumaşlardan makasla kesilerek hazırlanan desenler, keçe üzerine birleştirilip dikilir.

Keçenin kullanılmasının nedeni ve yararları: Kendileri için, çeyiz için ve satmak için yapmıştır. Keçe, nemi önler, soğuğu geçirmez ve çok sıcak ve negatif enerjiyi alma özelliğine sahiptir.

Keçe yapımı için çalışan kişi sayısı ve keçenin yapılma süresi: *Tekemet* 5-6 kişi tarafından 1-2 günde yapılır. *Sırmaq* ve *tus kiyiz*'i tek başına 2-3 haftada yapar.

Keçeden yapılmış yaygıların temizlenme şekli: Keçeden yapılmış yaygılar, yılda bir defa güneşlendirilir, kışın karın üzerinde ve her gün süpürgeyle temizlenir.

Derleme Tarihi: Kasım 2020

Foto. 41: Erkeshe Karakoyshiyeva'nın Yaptığı Heybesi.
Keçe, Kumaş ve Renkli İplikler. 65 x 150 cm. 2012.

Foto. 42: Erkesh Karakoyshiyeva'nın Yaptığı Sırmag'ı.
Keçe, Kumaş ve Renkli İplikler. 180 x 290 cm. 2010.

Foto. 43: Erkesh Karakoyshiyeva'nın Yaptığı Tus Kiyiz'i.
Kumaş ve Renkli İplikler. 160 x 250 cm. 2018.

Kaynak kişi: Altın Tasbolatova.

Yaşı: 63.

Doğum Yeri: Kazakistan, Türkistan Eyaleti, Şardara İlçesi.

Adresi: Türkistan Eyaleti, Şardara İlçesi.

Eğitim durumu: Üniversite mezunu

Yaptığı keçe yaygılar: *Tekemet*, *sırmaq* gibi yere serilen desenli keçeler, *tus kiyiz* gibi duvara asılan desenli keçe ve kiyiz üy'in (çadır) dış örtülerini yapmıştır *bk. 3.1.8. madde*. Ayrıca, ahiretlik olan kişinin cesedini sarmak için yapılan beyaz keçeden *imankiyiz* yapmıştır.

Kimden öğrendiği: Annesinden öğrendi.

Kime öğrettiği: Bu el sanatı türünü öğrenmek isteyen genç kızlara öğretmektedir.

Günümüzde keçe yapıp yapmadığı: Günümüzde daha çok örgü işlerini yapmaktadır.

Keçeyi kaç yıldan beri yaptığı: Çocukluğundan beri keçe yapmaktadır.

Keçe yapımında kullanılan malzeme: Koyun yünü.

Yünün elde edilişi ve kırkım zamanı: Kendi koyunları vardı. Sonbaharda elde edilen yün tercih edilir.

Keçe yapımında kullanılan aletler: *bk. 3.1.2. madde*.

Keçe yapımında kullanılan renkler: *bk. 3.1.3. madde*. Çoğunlukla beyaz, kırmızı ve siyah renkler kullanılır.

Keçe yapımında kullanılan boyaların elde edilişi ve boyama tekniği: Pazardan temin edilen sentetik (hazır) boyalar kullanılır. Rengi sabitleştirmek için sirke ve tuz eklenir. Eskide annesi *jıngıl* (ılgın ağacı) ve *qına*'dan (kına) kırmızı boya elde etmiştir.

Keçeden yapılmış yaygılarda kullanılan desen adları: *Müyiz* (boynuz) motifi, *sıñarmüyiz* (tek boynuz motifi), *qoşqarmüyiz* (koçboynuzu motifi) vb.

Tekemet'in (yere serilen desenli keçe) yapılış tekniği: Yünler, keçenin gerekli boyutuna göre hasır üzerine yün çubuğunun vasıtasıyla düzgün bir şekilde serilir (şabaqtav). Bundan sonra önceden ince yapılmış kırmızı renkli keçeden makasla kesilerek hazırlanan desenler bu yün üzerine konur. Daha sonra yün ve desen üzerine sıcak su sepilerek tepilir (kiyiz tebüv), dirsek ve kol vasıtasıyla iyice bastırılır (bilektev) ve her tarafı düzeltilir (qarpuv). Temizlenmesi için ise keçe üzerine bol su dökülür (kirlev) ve hazır *tekemet* kurutulmaya bırakılır.

Sırmaq'ın (yere serilen desenli keçe) yapılış tekniği: Öncelikle beyaz ve siyah renkli yünden iki çeşit keçe yapılır. Daha sonra, beyaz renkli keçe üzerine siyah renkli keçeden kesilerek hazırlanmış desenler, siyah renkli keçe üzerine ise beyaz renkli keçeden kesilerek hazırlanmış desenler önceden hazırlanmış keçeye birleştirilerek dikilir.

Tus kiyiz'in (duvara asılan desenli keçe) yapılış tekniği: 1) Pelüş, kadife gibi kumaşlardan makasla kesilerek hazırlanan desenler, keçe üzerine birleştirilip dikilir. 2) *Tus kiyiz* boyutuna göre seçilen kumaş üzerinde renkli iplik ve boncuklarla desen yapılır ve daha sonra keçeyle birleştirilerek dikilir.

Keçenin kullanılmasının nedeni ve yararları: Ev eşyası amaçlı, çeyiz için ve satmak için yapmıştır. Bunun yanı sıra Türkistan'da düzenlenen sergilerde sergilenmektedir. Keçe, soğuğu geçirmez ve çok sıcaktır.

Keçe yapımı için çalışan kişi sayısı ve keçenin yapılma süresi: Kişi sayısı ve yapılma süresi yapılacak keçe boyutuna göre değişir. Genelde bir *tekemet* 7-10 kişi tarafından yaklaşık bir haftada yapılır. *Tus kiyiz* ve *sırmaq*'ı ise tek başına 2-3 haftada yapar.

Keçeden yapılmış yaygıların temizlenme şekli: Keçeden yapılmış yaygılar, yılda bir defa güneşlendirilir, kışın karın üzerinde ve her gün süpürgeyle temizlenir.

Derleme Tarihi: Aralık 2020

Foto. 44: Altın Tasbolatova'nın Yaptığı Tus Kiyiz'i.
Keçe, Kumaş ve Renkli İplikler. 200 x 300 cm. 1980.

SONUÇ

Çalışmamızın birinci bölümünde keçeden yapılmış yaygıların tarihçesine yer verildi. Bir zamanlar Kazak Türkleri diğer Türk boyları gibi göçebe tarzı hayat sürdürdüklerinden, kolay taşınabilecek ve kullanıma elverişli keçeden yapılmış *kiyiz üy*'lerde (çadır) yaşamışlardır. *Kiyiz üy*'in ustalıklı yapılması önem arz etmiştir.

Kiyiz üy'lerin ortaya çıkması hakkında çeşitli görüşler vardır. Bazı kaynaklarda, keçeden yapılmış böyle bir çadırın M.Ö. IV.-III. asırlarda meydana geldiği belirtilir. *Kiyiz üy*, dıştan keçeyle kaplanır. Keçe beyaz, siyah ve kahverengi renkli yünden yapılır. *Kiyiz üy*, gündüzün sıcaklığı ile gecenin soğuktan korumakla birlikte göçüp konmaya elverişlidir. Günümüzde Nevruz Bayramı'nda *kiyiz üy*'ler kurulur ve halkın ziyaretine açılır. Bunun yanı sıra, *kiyiz üy* şeklinde yapılmış lokantalar da mevcuttur. Bazı çobanlar *kiyiz üy*'lerde yaşamayı tercih ederler. Ayrıca halkın maddi durumu ve kullanım amacına göre *kiyiz üy*'lerin adları ve boyutları değişebilir.

Kiyiz üy'in içi de keçeden yapılmış yaygılarla doludur. Keçe yaygılar hem ev eşyası, hem de kızın çeyizi şeklinde kullanılır. Kazak Türklerinde keçeden yapılmış yaygılar, genelde *tekemet*, *sırmaq* ve *tus kiyiz*'dir. *Sırmaq* ve *tekemet* yere serilen desenli keçeler, *tus kiyiz* ise duvara asılan desenli keçedir. Yaygıların yapılma tekniği ve adlandırılması yörelere ve kullanım nedenine göre değişebilir.

İkinci bölümde keçeden yapılmış yaygılar, malzeme, boya, desen özelliği, yapılış tekniği ve çeşit açısından incelendi. Eski zamanlarda keçecilik, her aile tarafından yapılan bir gelenektir. Genelde, *kiyiz basuv* (keçe tepme) işi için sonbahar kırkımından (küzem) elde edilen koyun ve kuzu (toklu) yünü kullanılır. Kırkım yapıldıktan sonra yün temizleme işlemi yapılır. Yünler, el ile didilerek (jün tütöv), çubuk ile dövülerek (sabav) ve yün tarağının (jün taraq) vasıtasıyla üç şekilde temizlenir. Genelde keçeden yapılmış yaygıların yapımında beyaz, siyah, mavi, sarı, kırmızı, yeşil, kahverengi, gri ve mor renkler tercih edilir. Bu renkleri elde edebilmek için boyalar bitkilerden yapılmış ve daha sonra hazır (sentetik) boyalar kullanılmıştır. Doğal boyamada kullanılan en yaygın bitkilerden biri *kökboya*'dır. Bununla beraber koyun yünü boyanmadan saf şeklinde de kullanılmıştır.

Keçe yaygıların yapımında yünden başka iplikler, keçe ve keçeden hazırlanan desenler de çeşitli renge boyanabilir. Rengi sabitleştirmek için boyama esnasında kaynayan suyun

içine şap, limon suyu, sirke ve tuz katılır. Kazak Türkleri için renklerin kullanılışı gibi desenler de önemli bir yere sahiptir. Halk kendi düşüncelerini doğadan esinlenerek yaygı üzerine süsledikleri için her bir renkte olduğu gibi her bir desenin de belli bir anlamı vardır. Genel olarak desenler, gökyüzü ile ilgili desenler, hayvan tasvirleri, bitki desenleri ve geometrik desenler diye dört gruba ayrılır.

Keçeden yapılmış yaygılar desenli ve desensiz yapılır. Desensiz keçeler, desenli keçelerin altına serilemek için kullanılır. *Tekemet*, *sırmaq* gibi yere serilen ve *tus kiyiz* gibi duvara asılan desenli keçelerin yapılış tekniklerinin benzer ve farklı yönleri vardır. *Tekemet* sadece yün ve keçeden yapılır. *Sırmaq* ta keçeden yapılır, ancak burada keçeden hazırlanan desenler keçe üzerine dikilir. *Sırmaq*'ın kumaş üzerinde desen yaptıktan sonra keçe üzerine birleştirilip dikilen örneklerine de rastlamak mümkündür. *Tus kiyiz* de kumaş üzerinde desen yapıldıktan sonra keçe üzerine birleştirilip dikilir. Ancak *tus kiyiz* duvara asıldığı için keçesi ince yapılır. *Sırmaq* ve *tus kiyiz*'in sadece kumaştan yapılan örnekleri de bulunur. Eskide *tus kiyiz*'ler kaplan gibi hayvan derisiyle de süslenmiştir. Genelde, *tekemet* gerekli malzemelerin hazırlanmasından sonra 5-6 kişi tarafından 1-2 günde yapılır. *Sırmaq* ve *tus kiyiz* ise bir kişi tarafından yaklaşık 2-3 haftada yapılır. Keçeden yapılmış yaygılar, yılda bir defa güneşlendirilir, kışın karın üzerinde ve her gün süpürgeyle temizlenir.

Üçüncü bölümde, Qazaq Ądebi Tiliniń S zdiđi'nden (Kazak Edebi Dili Sözlüđü 15 Cilt) derlenen keçeden yapılmış yaygılarla ilgili söz varlığını inceledik. Bu sözlükten konumuzla ilgili 190 kelime ve kelime grubu tespit edildi. Ele alınan söz varlığı, malzeme, boya, desen özelliği, teknik ve çeşit açısından incelenerek 12 madde başlığı altında sınıflandırıldı. Bu sözcüklerin içinde 123'ünün Türkiye Türkçesindeki (TT) isim karşılıkları, 67 kelimenin izahı verildi. Kelimelerle ilgili daha detaylı bilgi verebilmek için diğer kaynaklardan yararlanıldı. Ayrıca, Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde ses değişmesi sonucunda meydana gelen benzer kelimeler de tespit edildi. Dördüncü bölümde ise keçeden yapılmış yaygılarla ilgili kaynak kişilerden toplanan verileri konu edindik. Neticesinde yazılı kaynaklarla beraber sözlü kaynaklardan da yararlandık.

Sonuç olarak, keçecilik sanatı geçmişten günümüze kadar devam eden Türk kültürünün temel sanatlarından biri diyebiliriz. Bu sanatı devam ettirmek ve gelecek neslin bu geleneği devam etmesini sağlamak bizim görevimizdir.

KAYNAKÇA

- Acar, B. (1975). Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar. İstanbul: Ak Yayınları.
- Alimbay, N. (Ed). (2011-2013). Qazaqtıñ Etnografiyalıq Kategoriyalar, Uğımdar men Atavlarınıñ Dästürli Jüyesi (C. 1-4). Almatı: Slon.
- Bayniyazov, A. ve Bayniyazova, C. (2018). Sözlükçülükte Bir Dilli İzahlı Sözlüğü Geliştirmenin Önemi Üzerine. II. Uluslararası Avrasya Çalışmaları Sempozyumu. Avrasya’da Türkiyat ve Şarkiyat Çalışmaları (s. 57-68). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Bayniyazov, A., Bayniyazova, J. ve Koç, K. (2019). Türkiye Türkçesi - Kazak Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Biray, N., Ayan, E., ve Kurmangaliyeva Ercilasun, G. (2018). Çağdaş Kazak Türkçesi Ses – Şekil – Cümle Bilgisi Metinler. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Çağıl, N. (2009). Keçe Sanatı ve Giysiye Uyarlanması. Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Deniz, B. (2000). Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları. Maltepe-Ankara: Atatürk Kültür Merkez Yayınları.
- Deniz, B. (2005). Türk Dünyasında Ölümlük Halı ve Düz Dokuma Yaygı Geleneği. Bal-Tam Türklük Bilgisi-2. (s. 173-207). Prizren: Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayını.
- Deniz, B. (2013). Güney Kazakistan’da Dokunan Halı ve Kilimlerin Anadolu-Türk Halı ve Düz Dokumalarıyla Benzer Özellikleri. Uluslararası Türkoloji Kongresi.Kültüre Etkileşim ve Medeniyetler İttifakı. (V. International Congress of Turkology. Culture). (s. 569-582). Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayını.
- Diyarbakirli, N. (1972). Hun Sanatı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Dzhanibekov, U. (1995). Zholayırıqta. Almatı: Ravan.
- Ekici, M. (2004). Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri. Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Eliade, M. (2006). Şamanizm. İlkel Esime Teknikleri. Çev. Birkan, İ. (2 b). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Felkerzam, A. E. (1915). *Starinnye Kovry Sredney Azii*. Petrograd: Ejemesyaçnik. Starye Gody.
- Iskakkyzy, A. (2007). *Sırmaq Öneri (The Art of Syrmak)*. Almatı: “Almatıkitap” LLP.
- Iskakov, A. ve Vali, N. (Ed). (2011). *Qazaq Ädebi Tiliniñ Sözdigi*. (C. 1-15.). Almatı: Dil Bilimi Enstitüsü.
- Karabaş, S. (1996). *Dede Korkut'ta Renkler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karadağ, R. (2007). *Doğal Boyamacılık*. Ankara: Geleneksel El Sanatları ve Mağazalar İşletme Müdürlüğü Yayınları No: 3.
- Karataş, M. (2013). *Türk Dilinde Yanış (Motif) Adları - Anadolu Sahası*. Türk Dili ve Edebiyatı. Doktora Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Muğla.
- Kasimanov, S. (1995). *Qazaq Halqınıñ Qolöneri*. Almatı.
- Kazakhskoye Narodnoye Prikladnoye İskusstvo. (Qazaq Qolöneri). Katalog. Gosudarstvenny Muzei İskusstv Respubliki Kazakhstan imeni A. Kasteyeva. (2010). Almatı: “Abdi Company”. JSC.
- Kenzheakhmetuly, S. (2013). *Qazaqtıñ Salt-Dästürleri men Ädet-Ğurıptarı*. (2 b). Almatı: Atamura.
- Koç, K., Bayniyazov, A. ve Başkapan, V. (2003). *Kazak Türkçesi - Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Margulan, A. (1986). *Kazahskoye Narodnoye Prikladnoye İskusstvo* (C. 1). Alma-Ata: Öner.
- Medevbekule, S. (1999). *Sumağın Sırrı. (Sırmaq Şertken Sır). İlmek'e Yansıyan Şiir: Halı-Kilim*. (s. 159-165). Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yardım Vakfı: Bilig Yayınları.
- Mukanov, M. S. (1981). *Kazahskaya Yurta*. Alma-Ata : Kaynar.
- Moshkova, V. (1970). *Kovry Narodov Sredney Azii kontsa XIX – nachala XX vv*. Taşkent: UzSSR “Fan”.
- Niyetbay, U. (2019). *Kazak Türklerinin Kültüründe Halı ve Düz Dokuma Yayılları ile İlgili Söz Varlığı*. Türk Dili ve Edebiyatı. Doktora Tezi. Ardahan Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aradahan.
- Ögel, B. (1978-1978-2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (T. 3-5-6). Ankara: Kültür Bakanlığı.

Parlak, T. (2007). Tûr-añ Yolunda Aral'ın Sırları. Ankara.

Shoybekov, R. (2006). Qazaq Tiliniñ Qolöner Leksikası. Doktora Tezi. Almatı.

Soltanbayeva, G. (2016). Mäñgilik Öner: Oyu-Örnek Tarihi. Almatı.

Türk Dil Kurumu Yayınları (TDK). (2011). Türkçe Sözlük. Ankara.

Tokhtabayeva, Sh. Zh. (2017). Khudozhestvennyi Voilok Kazakhov. «LA GRÂCE»
LLP.

DİZİN

A

alamış · 63, 67
 alaqurt · 63
 aq · 27, 57, 59, 76, 78, 80
 aq kiyiz · 76, 78, 80
 aq kiyizge oradı · 80
 aqbas juvsan · 28, 60
 arqan · 36, 54, 57
 arqarmüyiz · 63, 66, 67, 95
 aşuvdas · 28, 60, 85
 at jabuv · 14, 47, 76
 atavız · 30, 63, 66
 aterin · 30, 63, 66
 atqulaq · 60
 ayır · 28, 54, 66
 aysıqgöl · 63
 aysıqta- · 70, 71, 72
 aysıqtı · 68, 69

B

barqıt · 42, 50
 basıtqı · 27, 28, 60, 62, 90
 basuvlı · 68, 69
 bavır kiyiz · 76, 78
 bilekte- · 70
 biz · 42, 54, 56, 87
 botamoyın · 30, 64, 67, 95
 boya- · 70
 boyağış · 60
 boyav · 61, 62
 boyavlı · 27, 61, 68, 69
 boyavlı oyran · 27, 61
 boz · 19, 28, 57, 59, 60
 boz juvsan · 28, 60

D

debiske · 39, 76
 dödege · 39, 75

E

emen · 27, 61
 ermen · 27, 61, 86

G

geometriyalıq oyular · 64

I

imankiyiz · 80, 98
 irek örneği · 64
 irek suv · 64, 85

J

jabdan kiyiz · 76, 78
 jabdıq · 14, 76
 japıraq · 30, 32, 64, 67
 jasav · 41, 80, 81, 85
 jasıl · 27, 57, 59
 jayıl- · 70, 73
 jaynamaz · 14, 44, 63, 76, 78
 julanbavır · 64, 67
 jeli örneği · 64, 66
 jerjastıq · 44, 76, 78
 jibek · 42, 50, 53
 jibek jip · 50
 jip · 50, 51, 53
 jiyek · 38, 50, 76
 jiyekti sıрмаq · 76
 juldızgöl · 29, 64, 67
 juvaldız · 54, 57
 juvsan · 27, 60, 61
 jün · 23, 24, 26, 35, 36, 50, 51, 52, 53, 55, 70,
 71, 72, 74, 76, 84, 90, 95, 100
 jün öñdev · 70, 74
 jün saba- · 70, 72

K

kirle- · 71
 kiyiz · 5, 6, 12, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23,
 24, 28, 30, 32, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 44,
 50, 51, 52, 54, 56, 64, 71, 72, 74, 75, 76, 77,
 78, 79, 80, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 93, 95, 96,
 98, 99, 100, 101
 kiyiz basıldı · 71, 74
 kiyiz basıstı · 71, 74
 kiyiz basuv · 22, 35, 38, 71, 74, 80, 100

kiyiz jabuv · 77, 78
 kiyiz küydirip basuv · 80
 kiyiz pisiruv · 38, 71, 72, 74
 kiyiz tebuv · 36, 54, 71, 74, 80, 87, 93, 96, 98
 kiyiz üy · 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 28, 36, 38,
 39, 40, 75, 80, 90, 98, 100
 kiyizşi · 78, 79
 kök · 27, 58
 köş sırmaq · 77
 külgin · 58
 küñşığar · 29, 65
 küreñ qızıl · 58
 küye · 81, 83
 küzem · 23, 24, 51, 52, 53, 71, 74, 76, 80, 81,
 82, 84, 95, 100
 küzem (jün) al- · 71
 küzem aluv dumanı · 80
 küzem jün · 23, 51, 52, 84, 95
 küzem şay · 80
 küzem üsti · 81, 82
 küzemde- · 71
 küzeme · 68
 kepser · 36, 54, 57
 keste · 42, 81
 kestele- · 70, 71
 kestelep tigüv · 70, 71
 kestele · 38, 68

M

maqluqatı · 65, 66
 mata · 51
 mayavza · 41, 77
 müyiz örneği · 65

N

naqısta- · 70, 71, 72
 naqışta- · 72
 naqıstı · 68, 69
 naqıştı · 68, 69

O

ot kiyiz · 24, 77, 78, 85
 oyu · 28, 29, 32, 33, 38, 41, 64, 66, 82, 85
 oyu-örnek · 28, 29, 33, 38, 41, 66, 82
 oyula- · 70, 71, 72
 oyulastır- · 70, 71, 72
 oyulastırıp kestelev · 72, 74
 oyulı · 38, 68, 69

oyuşı · 78, 79

Ö

öre kiyiz · 77
 örnek · 28, 33, 53, 67, 70, 71, 72, 82
 örnek sal- · 70, 71, 72
 örneksi · 78, 79
 örnekte- · 70, 71, 72
 örnektes · 68
 örnekti · 68, 69

P

pısıqta- · 72, 74
 pısır- · 72, 74

Q

qap · 11, 14, 44, 45, 55
 qara · 27, 58, 59
 qara kök · 58
 qarpı- · 71, 74
 qavızdav · 77, 78
 qayıñ · 27, 61
 qayşı · 55
 qazan · 54, 57
 qıjım · 51
 qına · 27, 62, 98
 qırıqtıq · 24, 55, 57, 82, 83
 qırıqtıqşı · 24, 78, 79
 qıyıqşa · 65, 66
 qızğılt · 58, 59
 qızğılt sarı · 58, 59
 qızıl · 27, 58, 59
 qoñır · 27, 58
 qoşqarmüyiz · 30, 32, 65, 67, 85, 86, 90, 93,
 95, 98
 qoy bastı · 80
 qoybastar · 82
 qozi jündi kiyiz · 77, 78
 qozi jüni · 51, 53
 qusmurın örneği · 65

S

saba- · 70, 72
 sabasuv · 72, 74
 sabav · 24, 25, 55, 70, 72, 73, 74, 80, 100
 sabavşı · 25, 79

sarı · 27, 28, 38, 57, 59, 60, 84, 86, 90, 93, 95, 100

sarja · 51

säten · 52, 53

sıñarmüyiz · 65, 66, 67, 85, 86, 90, 98

sırı- · 73

sırmala- · 73

sırmalı · 69, 70

sırmaq · 5, 14, 17, 24, 25, 30, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 50, 51, 52, 63, 64, 65, 66, 76, 77, 85, 86, 90, 91, 95, 98, 99, 100, 101

sırmaqşı · 79

sıruv · 74, 75, 82

sur · 27, 59

suv örneği · 65

Ş

şabaqta- · 73, 74

şabaqtas- · 73, 74

şelek · 36, 55

şıraş · 66

şıraştap tigüv · 73

şiy · 25, 35, 54, 56, 73

şömiş · 36, 56, 57

şuğa · 52, 53

şüyke jün · 52

şüykelik jün · 53

şüykelev · 73

T

taraq · 26, 55, 57, 100

tekemet · 17, 20, 24, 30, 31, 32, 35, 38, 39, 40, 63, 66, 77, 85, 86, 87, 93, 96, 98, 99, 100, 101

tekemüyiz · 66, 67

teri · 52, 53

tigüv · 73, 74, 75

tigüvli · 69

tike sızıqtı · 66

tiri jün · 23, 51, 52, 53, 95

tör sırmaq · 41, 77, 85

töseniş · 82

tösev · 70, 73, 74, 75

tösevli · 69

tulaq · 24, 25, 55, 70, 72

tus kiyiz · 32, 39, 42, 77, 85, 90, 100, 101

tuvrırlıq · 14, 24, 36, 39, 75

tuz · 25, 28, 60, 62, 85, 86, 90, 93, 95, 98, 101

tündik · 14, 24, 39, 75

tüt- · 73

tüyetaban · 30, 32, 65, 66, 68

Ü

üzik · 14, 24, 36, 39, 75

Z

zer jip · 51

zer saldı · 70

EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 24/05/2021

Tez Başlığı : Kazak Türklerinin Kültüründe Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 107 sayfalık kısmına ilişkin, 24/05/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6 'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☐ Kaynakça hariç
- 3- ☐ Alıntılar hariç/dâhil
- 4- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

24/05/2021

Adı Soyadı: Bayan NIYETBAYEVA
Öğrenci No: 17201600005
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı: Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Ayabek BAINIYAZOV
 (Unvan, Ad Soyad, İmza)

EK 2. ETİK KURUL KARARI

T.C.
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-67796128-000-2100015466
Konu : Bilimsel Yayın ve Etik Kurul Kararı
(Prof.Dr. Ayabek BAINIYAZOV)

08.07.2021

Ayabek BAINIYAZOV

Danışmanı olduğunuz Yüksek Lisans öğrencisi Bayan NIYETBAYEVA'nın "**Kazak Türklerinin Kültüründe Keçeden Yapılmış Yaygılarla İlgili Söz Varlığı**" başlıklı tez çalışması kapsamında yapılacak araştırmalarda uygulayacağı alan araştırma çalışması Üniversitemiz Etik Kurulu tarafından değerlendirilmiş olup, yapılan değerlendirme sonucunda söz konusu tez çalışmanızın Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kriterlerine uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Mustafa YILDIZ
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Komisyon Başkanı

Belge Doğrulama Kodu: A43H3P4

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi:
<http://ubys.ardahan.edu.tr/ERMS/Record/ConfirmationPage/Index>

Adres: Ardahan Üniversitesi Yenisey Kampüsü Rektörlük Hizmet Binası , Çamlıçatak Mevkii, Ardahan
75002
Telefon No: (0 478) 2117575
e-Posta: bayek@ardahan.edu.tr
Kep Adresi: ardahanuni@hs01.kep.tr

Faks No: (0 478) 2117509
İnternet Adresi: www.ardahan.edu.tr

Bilgi için :

Kubilay Aras
Etik Kurulu Komisyon
Raportörü
(0 478) 2117575

Telefon No:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Bayan NIYETBAYEVA

Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : 1983-1988 Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi
Bölüm: Medeni Hukuk

Bildiği Yabancı Diller : Kazak Türkçesi – Ana Dili
Türkiye Türkçesi - Yüksek Düzeyde
Rusça - Yüksek Düzeyde

Bilimsel Faaliyetleri : 1. Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi
Qazaq Halqınıñ Kiyiz Üy Töseniş
Buyımdarında Qoldanılatın Oyu-Örnekterge
Qatıstı Nanım-Senimder (Beliefs related to the
ornaments of felt and woven carpets in the yurts of
Kazakh people).
Vestnik KazNU. Seriya Religiovedeniye, [S.I.],
v.25, n.1, p.48-56, mart.2021. ISSN 2521-6465
<https://bulletin-religious.kaznu.kz/index.php/relig/article/view/321>
Kazakistan, Almatı

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurum : 1993-2017 Almatı Eyaleti Avukatlar Barosu
Görevi: Avukat
Kazakistan, Almatı

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih : 24 / 06 / 2021

